

**АРХИВИ,
БИБЛИОТЕКИ, МУЗЕИ
В ИНТЕРАКТИВНИЯ СВЯТ**

Сборник с доклади

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

Архиви, библиотеки, музеи в интерактивния свят

Сборник с доклади

Редакционна колегия

Ели Попова, Петър Миладинов,
Елена Степанова, Елена Терехова

Ели Попова – съставител, отговорен редактор

Елена Степанова – съставител, редактор на текстовете на руски
език

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Философски факултет
Катедра „Библиотекознание, научна информация
и културна политика“

МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ

**ФЕДЕРАЛНО ДЪРЖАВНО БЮДЖЕТНО ОБРАЗОВАТЕЛНО
УЧРЕЖДЕНИЕ ЗА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

ОРЛОВСКИ ДЪРЖАВЕН ИНСТИТУТ ЗА КУЛТУРА (ОДИК)
Факултет по документални комуникации
Катедра по история и музейно дело

**МЕЖДУНАРОДНА ВИДЕОКОНФЕРЕНЦИЯ
СОФИЯ, България – ОРЕЛ, Русия**

„Архиви, библиотеки, музеи в интерактивния свят“

София–Орел, 15 май 2020 г.

Сборник с доклади

София • 2021

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

Сборникът се посвещава на проф. д. изк. Симеон Недков в негова памет

© Елена Степанова, Ели Попова, съставители
© Антонина Георгиева, оформление на корицата
© Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
ISBN 978-954-07-5255-6

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	11
Спомен за проф. д. изк. Симеон Недков	12
Степанова, Е. Ю. Международното сътрудничество между Орловския държавен институт за култура и Софийския университет „Св. Климент Охридски“	23
Списък на съвместните издания	26
Приветствие към участниците в конференцията от проф. д. изк. С. Недков	28
Доклади на участниците в конференцията от България	31
НЕДКОВ, Симеон. Музеите на открито в интерактивния свят	33
ЛОЗАНОВА-БЕЛЧЕВА, Елица. Преосмисляне на значението на цитатните индекси в епохата на фалшивата информация	45
ПОПОВА, Ели. Проектиране на иновативни услуги за потребителите	56
БЕЛЕВА, Вяра. Социализацията на музеите и новата реалност – холографията	68
ВЛАДИМИРОВА, Юлия. Държавен социализъм и женска еманципация: примерът със списание „Жената днес“. Естетическата риторика и визуалните послания на кориците на списанието (1945–1989)	83
ГЕОРГИЕВ, Георги. Обогащената реалност – инструмент за привличане на нова аудитория в музеите	91
ИЛИЕВ, Орлин. Основни преспективи пред е-Архивиране.....	98
ИЛИЕВА-ПЕТРОВА, Дарина. Дигитализираното минало (Нови предизвикателства пред Научния архив на БАН)	117
КУТЕВА, Евдокия. Новите термини в икономическата литература и принципите за тяхното отразяване в предметния рубрикатор	128
Доклади на участниците в конференцията от Русия	137
БЕЛИНСКАЯ, Надежда Ивановна. В навечерието на откриването на Тургеневския музей в Орел: мемориални практики за увековечаване на паметта на Тургенев в малката родина на писателя	139
ИВАШОВА, Ирина Александровна, ПЛАТОНОВА, Татяна Владимировна. Библиотечни услуги за деца с увреждания: съвременни подходи	150
КОРЕНЕВ, Дмитрий Михайлович, КУДЕЛКО, Мария Дмитриевна. Спецификата на дизайна на съвременните исторически експозиции	156
ЛАЗАРЕВА, Татяна Вячеславовна. Никола Рибни: изгубен паметник на църковното изкуство	163

СТЕПАНОВА, Валерия Владимировна. Развитие на дигиталната култура в рамките на националния проект „Култура“: цели, перспективи, изпълнение	176
СТЕПАНОВА, Елена Юриевна, ХАЛМУРЗАЕВ, Тимур Рустамович. Към въпроса за използването на видеоигри в практиката на музеите	186
ТЕРЕХОВА, Елена Андреевна, ЕРМАКОВ, Роман Владимирович. Законността на провеждане на филмови снимки на територията на обект, свързан с културното наследство	197
ТИШИНА, Юлия Валериевна, ОЛЕЙНИКОВА, Алина Вячеславовна. Традиции на събирането на продукти от порцелан в Русия	206
ЧЕРНИШОВА, Анжела Николаевна, ДЕРКАЧ, Виктория Олеговна. Реплики и фалшиви изделия от порцелан	213
ШИКОВА, Людмила Ивановна, КАЛГУШКИН, Михаил Игоревич. Майсторският клас като иновативна форма на музейна работа	221

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	11
Памяти проф. д. искусствовед. наук. Симеон Недков	12
Степанова Е. Ю. Международное сотрудничество между Орловским государственным институтом культуры и Софийским университетом имени Св. Климента Охридского	23
Библиографический список совместных публикаций	26
Приветствие к участникам конференции от [проф. д. искусствовед. наук С. Недкова]	28
Доклады участников в конференции из Болгарии	31
НЕДКОВ Симеон. Музеи под открытым небом в интерактивном мире	33
ЛОЗАНОВА-БЕЛЧЕВА Елица. Переосмысление значения индексов цитирования в эпоху ложной информации	45
ПОПОВА Ели. Проектирование инновационных услуг для потребителей	56
БЕЛЕВА Вяра. Социализация музеев и новая реальность – голография	68
ВЛАДИМИРОВА Юлия. Государственный социализм и женская эмансипация: Журнал „Женщина сегодня“. Эстетическая риторика и визуальные сообщения на обложках журнала (1945–1989)	83
ГЕОРГИЕВ Георги. Дополнительная реальность – инструмент для привлечения новой аудитории в музеях	91
ИЛИЕВ Орлин. Основные перспективы создания электронного архивирования	98
ИЛИЕВА-ПЕТРОВА Дарина. Цифровое прошлое (Новые вызовы для Научного архива БАН)	117
КУТЕВА Евдокия. Новые термины в экономической литературе и принципы их отражения в словаре предметных рубрик	128
Доклады участников в конференции из России	137
БЕЛИНСКАЯ Надежда Ивановна. В преддверии открытия Тургеневского музея в Орле: меморальные практики увековечения памяти Тургенева на малой родине писателя	139
ИВАШОВА Ирина Александровна, ПЛАТОНОВА, Татьяна Владимировна. Библиотечное обслуживание детей с ограниченными возможностями здоровья: современные подходы	150
КОРЕНЕВ Дмитрий Михайлович, КУДЕЛЬКО, Мария Дмитриевна. Специфика проектирования современных исторических экспозиций	156

ЛАЗАРЕВА Татьяна Вячеславовна. Никола Рыбный: утраченный памятник церковного искусства	163
СТЕПАНОВА Валерия Владимировна. Развитие цифровой культуры в рамках реализации национального проекта „Культура“: цели, перспективы, реализация	176
СТЕПАНОВА Елена Юрьевна, ХАЛАМУРЗАЕВ, Тимур Рустамович. К вопросу использования видеоигр в практике музеев	186
ТЕРЕХОВА Елена Андреевна, ЕРМАКОВ Роман Владимирович. Правомерность проведения киносъемок на территории объекта культурного наследия	197
ТИШИНА Юлия Валерьевна, ОЛЕЙНИКОВА Алина Вячеславовна. Традиции коллекционирования произведений фарфора в России	206
ЧЕРНЫШЕВА Анжела Николаевна, ДЕРКАЧ Виктория Олеговна. Реплики и новodelы в современном фарфоре	213
ШИКОВА Людмила Ивановна, КАЛГУШКИН Михаил Игорьевич. Мастер-класс как инновационная форма музейной работы	221

CONTENT

Preface	11
Memory of Prof. Doctor of Arts Simeon Nedkov	12
Stepanova E.Yu. International cooperation between the Orel State Institute of Culture and Sofia University named after St. Clement of Ohridski	23
List of joint publications	26
Greetings to the participants in the conference by Prof. Doctor of Arts S. Nedkov	28
Reports of the conference participants from Bulgaria	31
NEDKOV Simeon. Open-air museums in the interactive world	33
LOZANOVA-BELCHEVA Elitsa. Rethinking the value of citation indexes in the era of false information	45
POPOVA Eli. Design of innovative services for users	56
BELEVA Vyara. Socialization of museums and a new reality – the holography	68
VLADIMIROVA Yulia. State socialism and women’s emancipation: the case of the women today magazine. Aesthetic rhetoric and visual messages on the covers of the magazine (1945–1989)	83
GEORGIEV Georgi. Augmented reality – a tool for attracting new audiences in museums	91
ILIEV Orlin. Basic perspectives for e-archiving	98
ILIEVA-PETROVA Darina. Digitalised past (New challenges for the scientific archive of BAS)	117
KUTEVA Evdokia. The new terms in the economic literature and the principles for their reflection in the subject headings list	128
Reports of the participants in the conference from Russia	137
BELINSKAYA Nadezhda Ivanovna. On the threshold of the Turgenev museum in Orel: memorial practices of perpetuating the memory of Turgenev in the writer’s homeland	139
IVASHOVA Irina Alexandrovna, PLATONOVA Tatyana Vladimirovna. Library services for children with disabilities: modern approaches	150
KORENEV Dmitriy Mihaylovich, KUDELKO Maria Dmitrievna. The specificity of projecting of modern historical expositions	156
LAZAREVA Tatyana Vyacheslavovna. Nikola Rybny: A lost monument of church art	163
STEPANOVA Valeria Vladimirovna. Development of digital culture within the framework of the national project „Culture“: goals, prospects, implementation	176
STEPANOVA Elena Yuryevna, KHALMURZAEV Timur Rustamovich. On the use of video games in the practice of museums	186

TEREKHOVA Elena Andreevna, ERMAKOV Roman Vladimirovich. The legality of carrying out of filming on site cultural heritage	197
TISHINA Yulia Valeryevna, OLENIKOVA Alina Vyacheslavovna. Traditions of collecting porcelain products in Russia	206
CHERNYSHOVA Anzhela Nikolaevna, DERKACH Viktoria Olegovna. Replicas and new models in modern porcelain	213
SHIKOVA Lyudmila Ivanovna, KALGUSHKIN Mihail Igoryevich. Master class as an innovative form of museum work	221

ПРЕДГОВОР

Вече повече от десетилетие продължава успешното сътрудничество между Орловския държавен институт на културата (ОДИК), Русия и катедра „библиотекознание, научна информация и културна политика“ (БНИКП) към Философския факултет (ФФ) на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ).

През май 2020 г. беше планиран поредният международен форум и беше извършена съответната подготовка за провеждането му. Избраната тема за тази година беше предложена в съответствие с установената практика – да се избира по-широк и общ проблем на съвременното развитие на институциите на паметта. Темата на конференцията – „Архиви, библиотеки, музеи в интерактивния свят“ – беше обсъдена и одобрена от академичната общност на двете висши учебни заведения.

Но пандемията от КОВИД-19 наложи други решения.

Независимо от тежката и непредвидима ситуация двете страни участнички решиха да доведат докрай резултатите от работата на български и руски учени, докторанти и студенти. Невъзможно беше провеждането на видеоконференцията в обичайния ѝ формат, но в подготовката беше вложен много труд, който решихме да уважим.

Ето така естествено дойде решението за издаването на сборник с докладите на участниците, подготвени за предстоящата конференция.

Докладите са подредени по азбучен ред на страните и по азбучен ред на участниците от всяка страна. Разделът с българските участници е в две части – преподаватели от катедра БНИКП; докторанти и студенти. Докладите на участниците от Русия се публикуват на руски език.

Сборникът излиза в печатно издание и в електронен вариант, който е предоставен на вниманието на всички заинтересовани от проблематиката в научния репозиториум на Софийския университет.

През септември академичната общност претърпя непрежалима загуба – напусна ни проф. д. изк. Симеон Недков, съзателят на този традиционен форум, инициатор и активен участник в научното сътрудничество между двете висши учебни заведения.

В настоящия сборник са поместени неговото приветствие към конференцията, както и поредният доклад на видния учен и преподавател в областта на музеологията.

Обърнахме се към негови докторанти с предложение да споделят своя спомен за Професора. Техните думи за Учителя и прекрасния човек Симеон Недков са събрани в специална част от сборника и се публикуват така, както са изречени от неговите възпитаници.

Поклон пред светлата му памет!

От съставителите

СПОМЕН ЗА ПРОФ. Д. ИЗК. СИМЕОН НЕДКОВ

Колеги, докторанти и възпитаници на проф. Недков споделят свои спомени в памет на Учителя

Целият творчески път на проф. д. изк. Симеон Недков е свързан тясно със Софийския, с неговия Университет. Като студент в Историческия факултет, а и по-късно като преподавател и изследовател в областта на музейното дело и като ръководител и член на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ към Философския факултет той остави дълбока следа след себе си. Беше неуморен, всеотдаен, добронамерен и изпълнен с оптимизъм, готов да даде мъдър съвет и да посочи решение на всевъзможни малки и не толкова малки „проблеми“. Такъв ще го помним – усмихнат и устремен в бъдещи планове.

Като изследовател той е автор на над сто публикации – монографии, книги, учебници, студии и статии, доклади от конференции. Поддържаше и осъществяваше активно сътрудничество на национално и международно ниво с научни институции в страни от Европа, Южна Африка, Балканите, Русия. Бил е член на Международния съвет на музеите – Париж (ИКОМ); зам.-председател на Българския национален комитет на ИКОМ; научен секретар на Експертния съвет по музейно дело към Министерство на културата; главен секретар на Форум за приятелство България–ЮАР; директор на Музея за история на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и завеждащ Републиканския научно-методически център по музейезнание при Националния исторически музей.

Проф. Недков като университетски преподавател остави траен отпечатък у своите студенти и докторанти. Познат е в широката професионална общност на музейните и библиотечните специалисти. Създател е на школа от последователи. Вдъхновил е множество млади хора да се отдадат на науката и да работят в сферата на институциите на паметта, да развиват и внедряват съвременните технологии. Познати са богатата му дейност, научното му творчество, преподавателските му похвати и умения, отдадеността на професията и хората.

Всички ние, колегите и приятелите на проф. Недков, ценим изключително и ще пазим спомена за неговия непримирим и постоянно търсещ дух.

Скъרבим дълбоко за кончината на нашия обичан и многоуважаван професор Недков!

Дълбок поклон пред паметта му!

Колективът на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ към Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

*Гл. ас. д-р Петър Миладинов,
възпитаник и колега на проф. С. Недков*

Симеон Недков е роден на 1 юни 1953 г. в Габрово. През 1978 г. завършва специалност „История“, втора специалност „Философия“ и специализация „Етнография“ в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Трудовият стаж на проф. изк. Симеон Недков в Софийския университет преминава през всички степени на академичното израстване, като от 1990 до 1999 г. е главен асистент, от 1999 г. е доцент по музеология, от 2007 г. – доктор на изкуствознанието, а от 2009 г. – професор по история на музеите.

Научноизследователските интереси и търсения на проф. д. изк. Симеон Недков в областта на музейното дело се разгръщат в над сто научни публикации (монографии, студии, статии и доклади от конференции,). Той положи основите на науката музеология в Университета и страната със своите монографии „Музеи и музеология“ (1998), „Музеи на открито“ (2000), „История на музейното дело в България“ (2006), „История на художествените музеи“ (2013).

Основните академични дисциплини, чиито титуляр бе проф. д. изк. Симеон Недков са: „Музеология“, „История на музеите“, „Световни музеи“, „История на изкуството“, „Музеите и културното наследство“, „Музейна педагогика“, „Краезнание“, „Библиотечни фондове по изкуствата“, които се преподават на студентите от Софийския университет, катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ в бакалавърска и магистърска степен. В различни периоди от академичната кариера на проф. Недков тези курсове се предлагат и за студентите от други факултети на Университета, както и в Нов български университет (НБУ) и Университета по библиотекознание и информационни технологии (УНИБИТ).

Проф. д. изк. С. Недков има и международен преподавателски опит като гост-преподавател в Кейптаунския и Западнокейпския университет в Република Южна Африка (1998 г.) и гост-преподавател в Лятната музеоложка школа на Центъра „Диана“ при Народния музей в Белград (2005, 2006 и 2007 г.).

Проф. Недков участва активно в международното сътрудничество на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ с Университета за приложни науки и изкуства – ХанOVER, Германия; Университета Бордо, Франция; Саксън университет – Девънтър, Холандия; Варшавския университет – Полша; Краковския университет – Полша; университета във Вилнюс – Литва; университета в Сарагоса – Испания, като гост-лектор по програма „Еразъм“ и участник в Международното студентско лятно училище (ISSS).

Проф. д. изк. Симеон Недков участва с доклади в редица международни и национални научни прояви. Научен ръководител е на меж-

дународни конференции – Международната онлайн конференция, организирана съвместно от катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (СУ) и Орловския държавен институт за култура (ОДИК, Русия), Катедра по история и музейно дело и Катедра по информатика и документалистика (2011, 2012 г.); Втората регионална научна конференция на ИКОМ за Югоизточна Европа (Ниш, Република Сърбия, 2012 г.) и др.

Проф. д. изк. Симеон Недков е признат учен и експерт в областта на музейното дело и музеологията в национален и международен мащаб. Бил е Член на Международния съвет на музеите (ИКОМ) – Париж; зам.-председател на Българския национален комитет на ИКОМ; научен секретар на Експертния съвет по музейно дело към Министерство на културата; главен секретар на Форум за приятелство България–ЮАР; директор на музея за история на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1992–1996) и завеждащ Републиканския научно-методически център по музеезнание при Националния исторически музей (2000–2001).

Проф. Симеон Недков отдаде на Софийския университет и на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ над 40 години от своя живот. Университетът беше за него не само работно място, но и храм на науката, към който той изпитваше обич и респект. Затова Академическият съвет го удостои с наградата „Св. Климент Охридски“ със синя лента. Като преподавател и учен той допринесе много за авторитета на Софийския университет, Философски факултет и катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“.

Грижата за младите, тяхното израстване и развитие винаги са били основен приоритет на проф. Симеон Недков. В негово лице всички ние изгубихме безупречен ръководител, професионален пример, творческо вдъхновение, незаменим приятел. Безкрайно ще ни липсват устремът му, неподражаемото чувство за хумор, изключителната образност на речта, но най-вече добротата и всеотдайността, с които ни даряваше щедро.

Поклон пред светлата му памет!

*Степанова Елена Юрьевна, кандидат культурологии,
доцент кафедры истории и музейного дела
Орловского государственного института культуры (России, г. Орел)*

НЕСКОЛЬКО СЛОВ О ПРОФЕССОРЕ С. НЕДКОВЕ

С профессором Семионом Недковым я познакомилась в 2008 г. в Санкт-Петербурге на международной научной конференции, организаторами которой выступили Государственный Эрмитаж и кафедра музейного дела и охраны памятников факультета философии и политологии Санкт-Петербургского государственного университета. Нас представила друг другу кандидат исторических наук, профессор Наталья Гурьевна Самарина (1958-2011 гг.), профессионал с большой буквы в области музейного дела, занимавшая в ту пору должность заведующего кафедрой музееведения в Московском государственном университете культуры и искусств. К сожалению, она нас покинула в 2011 г., но именно с ней завязал дружеские отношения профессор С. Недков, тем самым способствуя знакомству и дальнейшему сотрудничеству двух научных школ – российской и болгарской.

Я пригласила профессора приехать еще раз в Россию и поучаствовать в традиционных музейных чтениях, которые с 2004 г. проходили на базе кафедры истории и музейного дела Орловского государственного института культуры. Легкий на подъем, Семион Недков через год, в 2009 г., посетил Орел и с этого момента нас связали не только профессиональные интересы, но и чисто человеческие. Мы систематически перезванивались, делились новостями о работе, обменивались научными изысканиями, рассказывали друг другу о своих семьях. Последний наш разговор состоялся 24 июня 2020 г. в WhatsApp. В этот день по российскому телевидению показывали праздничные концерты на Красной площади в Москве и на Мамаевом кургане в Волгограде, приуроченные к 75-летию Парада Победы. Он поздравил меня с праздником. Меня всегда удивляла одна его замечательная черта – быть Человеком и Славянином с большой буквы несмотря ни на что.

Именно выступления и публикации Семиона Недкова познакомили меня с болгарскими специалистами в области музейного и библиотечного дела, музейными работниками. С их помощью я «вошла» в мир научных интересов коллег. Профессор С. Недков состоялся как ученый, чьи интересы охватывали не только историю болгарских музеев, европейских музеев под открытым небом, проблемы сохранения культурного наследия библиотек и музеев, но и теоретические аспекты музеологии, технические возможности оцифровки выдающихся памятников материального и нематериального культурного наследия.

То, что профессор ушел, – стало шоком для сотрудников Орловского государственного института культуры, лично для ректора Николая

Александровича Паршикова, первого проректора Натальи Алексеевны Меркурьевой, профессора Ирины Александровны Ивашовой, всех членов кафедры истории и музейного дела. Он остался в наших сердцах, нашей памяти, в своих студентах, в книгах, в детях и внуках.... Он с нами навечно.....

«...Настанет день, и с журавлиной стаей
Я поплыву в такой же сизой мгле,
Из-под небес по-птичьи окликаая
Всех вас, кого оставил на земле».
(Расул Гамзатов. «Журавли»)

*Вяра Белева,
докторант на проф. С. Недков*

Да пиша за проф. д. изк. Симеон Недков, признат учен и експерт в областта на музейното дело и музеологията в национален и международен мащаб, е трудно, особено когато става дума за научен ръководител, ментор, прекрасен преподавател, мъдър съветник и особено когато тези роли са обединени. Толкова жизнен, усмихнат, винаги оптимист с простичко слово и убеденост в каузата, той е човек, който ни учеше на отношение към музеите и нашето културно наследство, караше ни да повярваме отново в силата на българския дух и да градим националното си самочувствие. Светът се променя и ценностите на времето и обществото са в непрекъснат обрат и колебание, но такива хора като проф. Недков не остават назад в миналото и не се превръщат в история, овехтяла история, неловко стояща в съвременния електронен свят. Едва ли ден един в годината ще е достатъчен, за да му отдадем нужната почит. Един ден срещу цял един живот, посветен на науката музеология. Мога да изпитвам единствено безкрайна благодарност и уважение към проф. Недков.

Ива Стоянова,
докторант БИН, ФФ,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ПЪРВАТА МИ СРЕЩА С БЪЛГАРСКАТА МУЗЕОЛОГИЯ

Първата ми лична среща с проф. д. изк. Симеон Недков беше през септември 2016 г. в Националния исторически музей. Поводът беше откриването на експериментална изложба „Мостове на светлината“ на пловдивския художник Вълчан Петров и знакови културни ценности от фондовете на НИМ като Рогозенското, Панагюрското тракийско съкровище и др. Бях слушала от колеги в музея за проф. Недков и неговата работа в Републиканския научно-методически център по музеезнание при НИМ. Проф. Недков оживи атмосферата след откриването на изложбата със своята духовитост и усмивка, привлече гостите около себе си. Втората ми среща с него беше при представянето на книгата на проф. Цветана Кьосева „Управление на музея“ в Музея за история на София.

Тези две срещи бяха достатъчни да запалят у мен желанието да проуча професионално музейното дело у нас и по-специално историята на институцията, в която работех – Националния исторически музей.

Проф. Недков беше причината да стана докторант в катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ към Философския факултет на Софийския университет. По време на организационите от него обиколки на възрожденските градове и паметни места, свързани с най-свидните за всеки българин образи на Левски, Ботев, Вазов, априлските революционери и др., заедно с неговите студенти усещахме дълбоката и искрена любов и свързаност на проф. Недков с всичко родно. Той изпълни със смисъл музейната теория и практическата работа на българския музей за всички нас, неговите ученици. През цялото време усмивката и песента не слизаха от лицето му, одухотворено от истински възрожденски плам. Неговите книги „Музеи и музеология“ и „История на музейното дело в България“ са настолната литература на бюрото ми в отдел „Българско възраждане 18–19 в.“ в НИМ, с която се съветвам ежедневно.

Проф. Недков и днес ми помага да продължа да възприемам работата си като удоволствие и да чувствам удовлетворение от направения избор. Защото „хората предпочитат да бъдат поучавани чрез стимулиране на въображението, а не чрез сложни вериги от аргументи“, по думите на Киара Ботичи, преподавателка в *New School for Social Research*, Ню Йорк.

Благодаря Ви, проф. Недков, че Ви познавам, и Ви благодаря, че оставате с мен чрез своите книги, моите спомени и чрез своя дух!

26 октомври 2020 г.

*Иван Христов,
докторант на проф. С. Недков*

Имало едно време един много богат владетел. Неговият най-приближен слуга един ден му рекъл:

– Господарю, нека ви науча да плетете кошници.

– Че защо ми е да умея да плета кошници, когато мога да си ги купя, аз съм велик владетел – рекъл владетелят.

– Така е, Ваше величество, може никога да не ви се наложи да плетете кошници, но все пак нека ви науча, може да ви потрябва някой ден, и тогава ще ми благодарите.

– Добре, така да бъде! Научи ме.

И така, слугата научил господаря си да плете кошници. След време владетелят поел пътуване към далечни земи през морето, но корабът попаднал в буря и потънал на дъното на морето. Единственият оцелял бил владетелят. За негово щастие водата го изхвърлила на брега на оживен град в съседно кралство. Той минал през градските порти и започнал да обяснява как бил владетелят на своето царство и настоявал да му се даде храна и чисти одежди, но изтормозеният му вид и раздърпаните му дрехи от крушението карали хората да му се смеят и никой не му вярвал. Липсата на милостиня и храна го отчаяли и тогава той се сетил, че може да плете кошници, които да продава в пазарния ден на градския площад. Набрал върбови клонки и започнал да плете. Благодарение на това свое умение не само оцелял, но продавал доста кошници и вече имал с какво да се изхранва, дори и нови дрехи си позволил. Не след дълго в града се появили пратеници от неговото кралство. Те веднага познали своя владетел и го върнали в неговите земи. Когато се върнал, веднага извикал своя слуга, благодарил му от сърце за умениято, което го спасило и го позлатил.

Никога няма да забравя Вас и тази история, ПРОФЕСОРЕ. С нея успяхте да ме убедите да стана Ваш докторант. Тогава казахте: може никога да не ми потрябва тази титла, но все пак нека да запиша, пък някой ден, ако ми бъде от полза, ще Ви благодаря. Съжалявам, че не успях да Ви го кажа навреме, въпреки това сега, когато не сте сред нас, искам да Ви БЛАГОДАРЯ.

Благодаря Ви за прекрасното отношение както към мен, така и към моето семейство, благодаря Ви за интересните истории, за житейските уроци, които ми дадохте, за помощта през годините на следване, за подкрепата в трудните моменти, благодаря Ви за безкрайно интересните беседи и времето, отделено от такава невероятна личност като Вас към мен. Вие бяхте за мен не само научен ръководител, ментор и преподавател, а също така скъп и близък семеен приятел. Винаги смирен и позитивен, неконфликтен и никога не се оплаквахте, истински пример за подражание. Не съм вярвал, че е възможно човек да има само добродетели, но Вие сте изключение, късметлия съм, че макар за кратко, съдбата ме срещна с Вас, за да се докосна до вашата мъдрост и енергия. От Вас научих много и винаги ще ви помня.

Светъл път, професор Недков, и вечна Ви памет!

*Кирил Камбуров,
докторант на проф. С. Недков*

В ПАМЕТ НА ПРОФЕСОР НЕДКОВ

Познавам Симеон Недков от 90-те години на ХХ век и като студент в катедра БИНКП на Софийски университет имах привилегията да бъда негов ученик. Спомените ми от това време са за истинския човек и всеотдаен преподавател, държал се бащински и отнасящ се с обич и внимание към всички свои студенти. Завърших магистратурата си, а някак тази връзка прерасна в приятелство. Години наред имах възможността да общуваме и да се убеждавам всеки път в светлата помисъл и най-вече грижа за хората близки до него или негови ученици. Тези стотици възпитаници знаят съвсем ясно за какво иде реч. Не е пожалил сили или средства да помогне, да провокира мислене и желание за усъвършенстване за всеки от нас. Не него дължа мотивацията си да продължа да уча и в докторска степен. На него дължа и възможността да участвам и като слушател и като докладчик на традиционната международна конференция с Института по култура в гр. Орел, Русия. Самата конференция е негова заслуга. И не само тя. Множеството статии и монографии в областта музейното дело, лекциите му в наши и чужди университети и въобще цялостният му принос заслужено му отреждат мястото на доайен и може би най-важната фигура в българската музеология. Изключително енергичен и земен човек, за мен той винаги ще бъде учителят, менторът и светлият пример за морал, себеотдаване на науката и обич към хората, с които го свързва жизнения му път.

Ще те помня винаги и нека е светъл пътят ти, така както ти осветяваше нашия!

Писаното слово остава и книгите ти – също, там ще се срещаме пак.

Благодаря за всичко!

*Мадлен Янева-Георгиева,
колега и докторант на проф. С. Недков*

ЗА ПРОФ. НЕДКОВ – ЧОВЕКА ОТ РОДА НА ХВЪРЧАЩИТЕ ХОРА

*Те не идат от космоса, те родени са тук,
но сърцата им просто са по-кристални от звук.*

Валери Петров

Запознах се с проф. Недков преди повече от 25 години. Известно време бяхме колеги в Националния исторически музей. Още тогава усетих неговото разбиране и толерантност към младите музейни специалисти, уважение към музейната работа и силната му любов към музеите. Винаги готов да помогне, да подкрепи, да напъти. Никога не си позволи да повиши тон, да се самоизтъкне колко много всъщност знае и умее. Не знам какъв потенциал откри тогава в мен, но все ме подтикваше да продължа да уча и да придобия по-висока образователна степен.

Бяха ми необходими дълги години, за да се престраша да го послушам. В негово лице имах щастието да намеря не само научен ръководител, но и близък човек. Много съжбявам, че не успя да види докторската ми работа довършена. Този факт ми тежи изключително. Чувствам вина и болка едновременно. Ето защо ще завърша така:

Ще я приключа, ПРОФЕСОРЕ – във ВАША ПАМЕТ И ЧЕСТ!

*Милена Катошева,
докторант на проф. д. изк. Симеон Недков
(успешно защитила през 2018 г.)*

Снощи минах край Иваняне и си казах: „Утре ще му се обадя да го чуя...“ Понякога няма утре...

Светъл път към вечността! Ще помня винаги усмивката ти, твоята доброта, внимание и грижовност! И всичко, на което ме научи!

Поклон!

22 септември 2020 г.

Спомените на неговите студенти...

За всеобща жалост човешкият живот е устроен така, че рано или късно среща своя край. Твърде рано за съжаление непредвидените обстоятелства лишиха не само науката, но и всички, които познаваха проф. Симеон Недков, с тежката загуба на любим за редица студенти преподавател, добър приятел и колега, светило за науката за музеите и академичната общност на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ личност.

Проф. Недков беше не само преподавател от катедра БИНКП. Той бе обичан от всички свои студенти, които ще запазим в спомените си вечно чувство за признателност и уважение, благодарност за получените знания и почерпения опит, за житейските съвети и поуки. С тъга, много топли чувства и уважение ще си спомняме винаги за Вас, проф. Недков! Поклон пред светлата Ви памет!

*Весела Георгиева, бакалавърска програма
„Библиотечно-информационни науки“, випуск 2014 г.;
докторант на катедра БНИКП, докторска програма
„Информационно-търсещи системи“ (от 2019 г.)*

★ ★ ★

Много голяма тъга изпитвам в този момент, докато пиша тези думи за скъпия професор Симеон Недков, защото той беше за мен не само вдъхновяващ и запомнящ се преподавател, който успяваше с лекота да предаде на своите ученици страстта и знанията си по музеология, но също и приятел, съветник, ментор и учител и на моменти дори като втори мой баща.

Всичко, което съм научила за музеите, съм научила от него и отношението ми към тях и културното наследство се оформи благодарение на часовете прекарани с него – не само в лекциите, но и в лични разговори и с участието ми в проекта „Виртуален музей“. Но по-важни са уроците за живота и житейските съвети от проф. Недков – те са безценни.

Винаги ще съм му благодарна за прекрасното и топло отношение към мен, за разбирателството, закрилата и добротата. Когато завърших бакалавърска си степен, проф. Недков се пошегува с мен дали някой ден ще го поканя на сватбата ми, което много ме трогна. Три години по-късно проф. Симеон Недков стана свидетел на венчавката ми с моя скъп съпруг. За мен беше голяма чест и радост, че той беше част от нашия празник. А подаръкът му и красивото послание към нас ни напомнят за топлата му приятелската усмивка и важните неща в живота –

че Любимият човек е по-ценен от всичко и че обичта е движещата сила. Проф. Недков, Вие винаги ще живеете чрез близките Ви и чрез нас, студентите Ви, чиито сърца докоснахте.

Сбогом, професоре!

*Жоана Табет-Димитрова,
бакалавърска програма „Библиотечно-информационни науки“ –
випуск 2011 г.,
магистърска програма „Управление на информационните ресурси“ –
випуск 2016 г.*

★ ★ ★

За мен е истинска чест и съм толкова признателна, че имах такъв прекрасен преподавател и човек, който ме научи на отношение към музеите и към българската и международната култура. С Вашето чувство за хумор, професионализъм и всеотдайност към професията, Вие, проф. Недков, превръщайте всяка една лекция в цяло преживяване за Вашите студенти.

След завършването си аз посетих много музеи по целия свят, но това, което ги обединяваше, бе, че във всеки един от тях аз си спомнях за Вас и гледах с едни малко по-различни очи от тези на обикновения турист, които имам благодарение на Вас. Затова Вие ще продължавате да живеете завинаги в сърцата на Вашите студенти и колеги, както и във всеки един музей, до който сте се докоснали или до който са се докоснали те. Горда съм че бяхте мой преподавател! Благодаря Ви!

*Радослава Михайлова,
бакалавърска програма „Библиотечно-информационни науки“ –
випуск 2009 г.*

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ОРЛОВСКИМ ГОСУДАРСТВЕННЫМ ИНСТИТУТОМ КУЛЬТУРЫ И СОФИЙСКИМ УНИВЕРСИТЕТОМ ИМЕНИ СВ. КЛИМЕНТА ОХРИДСКОГО

*Степанова Е. Ю., Россия, г. Орел,
ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры»*

Международное образовательное пространство это не только сложившиеся партнерские отношения между учебными заведениями разных стран, но и совместные образовательные, научные и творческие проекты. Ярким примером являются выстроенные взаимоотношения между Орловским государственным институтом культуры и Софийским университетом им. Св. Климента Охридского. На базе двух вузовских кафедр (кафедры истории и музейного дела и кафедры библиотековедения, научной информации и культурной политики) и в рамках договора о международном сотрудничестве на протяжении более десяти лет реализовывались разнообразные проекты в области музейного и библиотечного дела, информационного обеспечения, культурного строительства, осуществлялся обмен студенческими и преподавательскими делегациями.

Первый опыт сотрудничества пришелся на 2009 г., когда на базе орловского вуза был организован музейный форум – Международные музейные чтения «Современные проблемы музеологии», целью которого было сплотить музейное и библиотечное сообщество, а также обратить внимание на насущные вопросы теории и практики музейной работы. В пленарном и секционных заседаниях тогда приняли участие представители вузовского и музейного сообщества, архивные и библиотечные работники, аспиранты и магистранты из разных регионов России и зарубежных стран, в т.ч. Германии, Польши, Украины, Азербайджана, Беларуси, Туркменистана, Казахстана. Республику Болгария представлял доктор искусствоведения, профессор, заведующий кафедрой библиотековедения, научной информации и культурной политики Софийского университета им. Св. Климента Охридского Симеон Недков.

В разные годы на научных площадках музейных чтений (а их было немало) выступали и делились своим опытом Оля Харизанова, заместитель декана философского факультета университета, доктор философских наук, профессор; Александр Димчев, доктор наук, доцент кафедры библиотековедения, научной информации и культурной политики; Антоанета Преславска, доктор, главный ассистент кафедры библиотековедения, научной информации и культурной политики; бывшие докторанты университета, ныне преподаватели кафедры Елица Белчева, Милена Миланова, Ели Попова, Силвия Станчева, Ма-

рия Аврамова и др. Среди нынешних докторантов кафедры активное участие принимали Светослава Тончева, Мадлен Янева, Иван Христов, Вяра Белева и многие, многие другие. Неизменными техническими редакторами были Петър Миладинов и Денис Кобзарь, а саму идею сотрудничества неизменно поддерживало руководство двух учебных заведений.

Тематика музейных чтений близка как российским, так и болгарским исследователям: определение места архивов, библиотек и музеев в современном информационном обществе; обеспечение сохранности музейных, архивных и библиотечных фондов; управление российскими и болгарскими музеями; реализация на практике национальных программ и проектов в области хранения и использования музейных коллекций и фондов документных библиотек; взаимодействие и сотрудничество России и Болгарии в сфере сохранения мирового наследия; туристско-экскурсионные перспективы двух стран; подготовка специалистов в области музейного и библиотечного дела и охраны памятников и т.д.

В свою очередь Софийский университет неоднократно выступал инициатором студенческих научных форумов. За последние годы состоялись: Национална Online-конференция «Тенденции в развитии университетской специальности в области БИН в условиях быстро развивающегося ИКТ» (2012 г.), Национална конференция «Книжно-документалното наследство в българските библиотеки и музеи» (2015 г.), «Технологична еволюция на библиотеките и музеите. Децата-посетители и потребители: Международна онлайн конференция» (2016 г.), «Перспективи за културните институции на паметта – библиотеки, музеи, архиви в дигиталната ера» (2018 г.).

Результаты научных изысканий ежегодно публикуются на страницах вузовских изданий. В сборниках «Годишник Софийского университета им. Св. Климента Охридского. Философский факультет», «Книжно-документалното наследство в българските библиотеки и музеи». Актуальные темы современности, как: «Технологична еволюция на библиотеките и музеите. Децата-посетители и потребители», „Перспективи для културных институции памяти – библиотеки, музеи, архивы в дигитальной ере“, „Музеи, библиотеки, архивы как центры современных источниковедческих исследований“ и др. стали названиями совместных видеоконференции. В сборниках с докладами от конференции были размещены работы преподавателей орловского государственного института культуры: Н.А. Паршикова, И.А. Ивашова, О.А. Федорова, О.О. Борисовой, Е.Ю. Степановой, Д.Н. Грибкова, А.С. Рубаника, Н.Е. Беляевой, Л.Н. Марковичевой, И.А. Сосновской. Более двадцати публикаций в изданиях института сделаны болгарскими коллегами С. Недковым, О. Харизановой, А. Димчевым, А. Преславской, М. Милановой, Е. Лозановой-Белчевой, Е. Поповой, А. Дончевой, М. Ав-

рамовой, П. Миладиновым и др., многими докторантами и студентами Кафедры Библиотекосведения, научной информации и культурной политики Философского факультета Софийского университета.

Активное освоение виртуального пространства в начале 2010-х гг. позволило организовать Online-лекции, посвященные вопросам сохранности документального наследия в Болгарии и странах Европы. У студентов Орловского государственного института культуры появилась возможность не только познакомиться с иностранным опытом, но и научным видением решения проблемы одного из авторитетных специалистов в области изучения и сохранения памятников истории и культуры, заместителя председателя Болгарского национального комитета ИКОМ ЮНЕСКО, члена бюро Регионального комитета ИКОМ Юго-Восточной Европы Симеона Недкова.

Представители болгарского университета побывали в Орле. В свою очередь делегация орловского вуза приняла участие в юбилейных торжествах кафедры библиотекосведения и культурного наследия в мае 2013 г., а в июне состоялась поездка студентов факультета документных коммуникаций в международный летний лагерь в г. Китене (Болгария). Встречи, обсуждения, участие в панельных дискуссиях, договоренности в рамках этих поездок позволили наметить перспективы дальнейшей совместной работы и стали еще одним шагом, способствующим укреплению связей двух вузов в образовательной, научной и культурной сферах.

Наметилась устойчивая традиция к сотрудничеству и плодотворному научному обмену идеями и достижениями. Считаю, что совместную работу стоит продолжить в память прекрасного преподавателя и большого ученого проф. Симеона Недкова, во имя будущего развития институтов памяти и их роли в формировании будущих поколений, для сохранения культурного наследия и человеческих ценностей.

Списък на съвместните издания (Библиографическият списък съвместных изданий)

1. Современная наука и музеи, библиотеки, архивы: сб. науч. статей, докладов и тезисов IV Международных музейных чтений «Современные проблемы музееведения» (19 – 20 мая 2009 г., ОГИИК). Вып. 3./ Гл. ред. Паршиков Н.А. Орел: Орловский гос. ин-т искусств и культуры, 2010. 343с.
2. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Специалност „Библиотечно-информационни науки“, Т. 2. София, 2010
3. Музеи, архивы и библиотеки в современном информационном обществе: сб. науч. статей, докладов и тезисов V Международных музейных чтений «Современные проблемы музееведения» (12 – 13 мая 2011 г., ОГИИК). Вып. 4/ Гл. ред. Паршиков Н.А. Орел: Орловский гос. ин-т искусств и культуры, 2011. 453с.
4. Музеи, библиотеки и архивы как институты исторической памяти: сб. науч. статей, докладов и тезисов VI Международных музейных чтений «Современные проблемы музееведения» (14 – 16 мая 2013 г., ОГИИК). Вып. 5./ Гл. ред. Паршиков Н.А. Орел: Орловский гос. ин-т искусств и культуры, 2014. 372с.
5. Культурное наследие музеев, библиотек и архивов и проблемы востребованности в туристской индустрии: сборник материалов VII Международных музейных чтений «Современные проблемы музеелогии» (18 – 19 мая 2015 г., ОГИИК). Вып. 5. / гл. ред. Н.А. Паршиков. Электрон. текстовые дан. (68 Мб). Орёл: Орловский гос. институт культуры, 2015. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска
6. Коммуникативные возможности современных музеев, библиотек и архивов: сб. материалов VIII Международных музейных чтений «Современные проблемы музеелогии» (16 – 17 мая 2017 г., ОГИИК). Вып. 6/ Гл. ред. Паршиков Н.А. Электрон. дан. (77 Мб).– Орел: Орловский гос. институт культуры, 2017. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска
7. Книжно-документалното наследство в българските библиотеки и музеи: материали от конференция, проведена на 18–19 юни 2015 г., София. [Електронен ресурс]: Режим достъпа: https://research.uni-sofia.bg/bitstream/123456789/1371/9/conference2015_papers.pdf – Загл. с екрана (11.01.2017)
8. Технологична еволюция на библиотеките и музеите. Децата-посетители и потребители: Международна онлайн конференция. [Електронен ресурс]: Режим достъпа: <http://62.44.124.142:8080/jspui/handle/2010/1350>– Загл. с екрана (11.01.2017)

9. Коммуникативные возможности музеев, библиотек и архивов: сборник материалов VIII Международных музейных чтений „Современные проблемы музеологии“ (16 – 17 мая 2017 г., ОГИК). Вып. 6. / гл. ред. Н.А. Паршиков. – Электрон. текстовые дан. (68 Мб). Орёл: Орловский гос. ин-т культуры, 2017. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска. [онлайн]. [Прегледано на 27.03.2018] Достъпно от: <https://yadi.sk/mail/?hash=sDhi80TwZIUyby4AagCbhVUhamBjEBzFWsUSWmxgoJ8%3D>
10. Перспективи за културните институции на паметта – библиотеки, музеи, архиви в дигиталната ера. Международна видеоконференция. Сборник с доклади. София–Орел, 10–11 май 2018 г. [Прегледано на 27.03.2018] Достъпно от: [file:///C:/Users/user/Downloads/Перспективи%20за%20културните%20институции%20на%20паметта%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Перспективи%20за%20културните%20институции%20на%20паметта%20(1).pdf)
11. Музеи, библиотеки, архивы как центры современных источниковедческих исследований: сб. материалов IX Международных музейных чтений «Современные проблемы музеологии» (15-16 мая 2019 г., ОГИК). Вып. 7 / науч. ред. и сост. Е.Ю. Степанова. – Орел: Орловский гос. ин-т культуры, 2019. – 286 с.
12. Културната памет във времето и пространството. Юбилеен сборник по случай 65-годишнината на проф. Симеон Недков. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018
Руски колеги от ОДИК вземат участие в сборника, посветен на 65-годишнината на проф. С. Недков.

ПРИВЕТСТВИЕ КЪМ УЧАСТНИЦИТЕ В МЕЖДУНАРОДНАТА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ТЕМА „АРХИВИ, БИБЛИОТЕКИ, МУЗЕИ В ИНТЕРАКТИВНИЯ СВЯТ“

от проф. д. изк. Симеон Недков

Уважаеми господин Ректор проф. д-р Паршиков,
Уважаеми господин Заместник-ректор по международните въпроси проф. Махонин,

Уважаема доц. д-р Елена Степановна, инициатор за създаването на този международен научен форум между нашите два университета преди повече от 10 години,

Уважаема доц. д-р Милена Миланова, ръководител на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“,

Уважаеми студенти, докторанти и преподаватели, участници в конференцията,

Днешната конференция можем с право да наречем „уникална“ поради необичайните условия, при които тя се провежда. Светът е обхванат от пандемия и много от обичайните дейности се изнесоха в Световната мрежа. За това е важно да отбележим, че още преди 10 години ние с доц. д-р Елена Степановна решихме, че в условията на приложението на информационните и комуникационните технологии в обучението на нашите студенти е възможно провеждането на ежегодни онлайн конференции между нашите два университета. И ето, тази наша инициатива има своята полезна реализация за единадесета поредна година.

Нарастващата роля на културните институти архиви, библиотеки и музеи в интерактивния свят е обект на изследване на участниците в конференцията. Те ще представят своите изводи от направените проучвания. Радостно е, че в конференцията вземат участие все повече млади изследователи. Те са гаранция за приемствеността в научните проучвания и в двата университета.

Уважаеми участници в Международната научна конференция,

Конференцията се провежда в юбилейната 75-годишнина от края на Втората световна война. Война, която в Русия с право е наречена Велика Отечествена. Война, в която червеноармейците на фронта се сражаваха за освобождението на родината си, а съветските хора в тила денонощно осигуряваха боеприпасите.

Никога няма да забравя посещениято си във вашия музей на Отечествената война в Орел. Впечатляващите диорами и тътена от сраженията.

Скъпи руски студенти,

Вие сте наследници на славните герои от битките край Орел по време на най-голямата технологична битка през Втората световна война – битката при Курската дъга. Неслучайно вашият град е носител на славното звание *Город первого салюта*.

Утром 5-ого августа 1943 года, в ходе Курской битвы, Орел был освобожден. По приказу И. В. Сталина № 2 от 5 августа 1943 года, в этот день в Москве был дан артиллерийский салют войскам, освободившим Орёл и Белгород. Этот салют был первым за время Великой Отечественной войны, поэтому за Орлом и Белгородом закрепилось название «город первого салюта». В том же приказе Верховный Главнокомандующий впервые присвоил особо отличившимся в боях частям и соединениям почётные наименования «Орловских» и «Белгородских».

Днес вие гордо марширувате в редовете на Безсмъртния полк с портретите на вашите деди, отдали младостта и живота си за освобождението на Отечеството.

Скъпи български студенти,

Вие сте наследници на българските войници и офицери, сражавали се за освобождението на Югославия, Унгария и Австрия в заключителната фаза на Втората световна война. Гледайте внимателно документалните кинохроники от Парада на победата, проведен на 24 юни 1945 г. на Червения площад. Когато преминават редиците на Трети украински фронт, забележете най-вяло последния маршируващ генерал след маршал Толбухин. Той е с различна униформа от останалите офицери. Това е командващият Първа българска армия генерал Владимир Стойчев. Той е единственият чуждестранен офицер, участник в Парада на победата. Това е оценка за приноса на Българската армия за окончателния разгром на нацистка Германия.

Скъпи участници в международната конференция,

Нашите предци дадоха своята дан за освобождението на страните ни от нацизма. Днес ние сме отговорни повече подобна идеология да не се възражда. Да бдим и отстояваме демократичните ценности, които не са даденост, а трябва ежедневно да се борим за тяхното утвърждаване.

Скъпи студенти,

Вие имате голямата отговорност, чрез упорит труд да усвоявате научните постижения, които вашите преподаватели ви разкриват. Вашата активна работа в аудиториите и лабораториите ще доведе до успехите, които всички ние желаем.

Пожелавам на всички участници успешно представяне, а на организаторите в ОРЛОВСКИ ДЪРЖАВЕН ИНСТИТУТ ЗА КУЛТУРА и СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – упоритост, за да се продължи традицията при организирането на тези международни научни форуми!

На добър час на конференцията!

**ДОКЛАДИ НА УЧАСТНИЦИТЕ
ОТ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ХРИДСКИ“, ФФ, КАТЕДРА БНИКП
СОФИЯ, БЪЛГАРИЯ**

Недков, С., професор, доктор на изкуствознанието

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

МУЗЕИТЕ НА ОТКРИТО В ИНТЕРАКТИВНИЯ СВЯТ

Анотация. Музеите на открито са малки острови на автентичното в океана от интерактивни предизвикателства. Съвременните млади хора са изцяло потопени в него и само активната позиция на работещите в музеите на открито могат да ги привлекат и запознаят на място с творческия гений на предците ни от доиндустриалната епоха.

Независимо от бързия ход на информационните технологии и тяхното приложение в музейната среда музеите на открито остават с едни от най-атрактивните музейни експозиции, пресъздаващи реалния живот на нашите предци от доиндустриалната епоха. Чрез възстановките на редица традиционни занаяти и оживяването на селското ежедневие съвременните музейни посетители се пренасят в реалната обстановка отпреди век или два. Така, потапяйки се в миналото, те могат да почувстват емоциите от онова време и да го сравнят със забързаното ни ежедневие. Няма по-атрактивен исторически урок от посещението и преживяването на един съвременник в музей на открито.

Ключови думи: музеи на открито, урбанизационни процеси, прединдустриална архитектура, музейни възстановки

Недков С., професор, доктор изкуствовед. наук

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотекосведение,
научная информация и культурная политика“

МУЗЕИ ПОД ОТКРЫТЫМ НЕБОМ В ИНТЕРАКТИВНОМ МИРЕ

Аннотация: Музеи под открытым небом представляют собой малые островки автентичности среди океана интерактивных решений. Современная молодежь полностью погружена в него и только активная позиция работников музеев под открытым небом может привлечь их познакомиться на месте с творческим гением наших предков из доиндустриальной эпохи. Несмотря на быстрый темп развития информационных технологий и их приложение в музейной среде, музеи под открытым небом представ-

ляют собой музеи с наиболее выразительными музейными экспозициями, пресоздающими реальную жизнь предшествующих поколений из доиндустриальной эпохи. Благодаря ряду восстановленных традиционных ремесел и оживлению сельского ежедневия, современные музейные посетители переносятся в реальную обстановку прошлого или позапрошлого века. Таким образом, окунаясь в прошлое, они могут ощутить эмоции того времени и сравнить их с нашим торопливым ежедневием. Нет более аттрактивного исторического урока, чем посещение современником музея под открытым небом и его восприятие.

Ключевые слова: музеи под открытым небом, урбанизационные процессы, преиндустриальная архитектура, музейные восстановления.

Nedkov S., Professor, Doctor of Arts

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies and
Cultural Policy

OPEN-AIR MUSEUMS IN THE INTERACTIVE WORLD

Abstract: Open-air museums are small islands of authenticity in the ocean of interactive challenges. Nowadays young people are completely immersed in it and it is only the proactive attitude of the open-air museum curators that can attract them and acquaint them on the spot with the creative genius of our ancestors from the pre-industrial era.

Despite the rapid pace of information technologies and their application in the museum environment, open-air museums have some of the most attractive museum exhibits recreating the real life of our ancestors from the pre-industrial era. Through the restoration of a number of traditional crafts and the revival of rural everyday life modern museum visitors move in the atmosphere of real life a century or two ago. Thus, immersing themselves in the past, they can feel the emotions of that time and compare it with our hectic daily lives. There is no such attractive historical lesson as the visit and experience in an open-air museum.

Keywords: open-air museums, urbanization processes, pre-industrial architecture, museum reconstructions

Първите музеи на открито се създават в края на XIX век, но едва през 50-те години на XX век се разработват основните теоретични концепции за изграждане и функциониране на този специфичен и все по-популярен вид музеи. За да се регламентират някои основни изисквания към музеите на открито, Международният съвет на музеите ICOM (ИКОМ) към ЮНЕСКО на своята Четвърта генерална конференция през 1956 г. в Женева взема решение през следващата година да се проведе теоретична конференция по проблемите за тези музеи в някоя скандинавска страна.

Конференцията, разработила основните изисквания при изграждането на музеи на открито, се провежда от 5 до 9 юли 1957 г. в Дания и Швеция. Приема се Декларация на подгрупата на ИКОМ за музеите на открито. В този основен и първи по рода си теоретичен документ се поставят жалоните за тяхното по-нататъшно изграждане.

Декларацията на ИКОМ от 1957 г. има фундаментално значение за бъдещото развитие на музеите на открито. В нея за първи път се формулират основните критерии, на които трябва да отговаря този тип музеи, и са залегнали основните принципи и методи, въз основа на които да се изградят бъдещите музеи. Независимо че се приемат нови документи в тази област, Декларацията от 1957 г. остава онази основа, върху чиито принципи действат и досега всички музеи на открито.

Тук е дадено и първото определение на този специфичен тип музеи: „Музеите на открито са сбирки от архитектурни паметници, които са достъпни за външни посетители, като по правило принадлежат към народната и прединдустриалната архитектура: жилищни сгради на селяни, скотовъдци, рибари, занаятчии, търговци, работници, а така също и техните спомагателни и стопански постройки (обори, плевни, хамбари и др.), работилници и технически съоръжения (мелници, грънчарници и т.н.), дюкяни, или най-общо казано, всички съставни части на селската или градската, светската или култовата, частна или обществената архитектура от този вид“. Към тях могат да се причислят също и големи архитектурни паметници от т.нар. висока архитектура – църкви, катедрали, исторически сгради и др., ако не е възможно запазването им на мястото на създаване – *in situ*.

Опазването на върховите постижения в областта на архитектурата има дълбоки традиции. Във всички страни се полагат специални грижи за сградите, които са свързани с живота и творчеството на велики личности или са свидетели на забележителни събития. Всички те принадлежат на националното или световното културно наследство и заслужават специално опазване. За съжаление на народната архитектура се отделя най-малко внимание. Много често традиционната архитектура е засенчена от блясъка на големите паметници. В някои страни на нея се гледа като на старомодна.

Паметниците на народната архитектура имат своя историческа и художествена стойност. Те най-добре илюстрират местните особености на културата и начина на живот. Чрез опазването на тези архитектурни шедеври се представят старите строителни техники и се показва начинът на живот в хармония с околната среда, която днес толкова ни липсва. За да не се позволи на съвременните урбанизационни процеси да разрушат и малкото останало от традиционната народна архитектура, е необходимо да се прилагат бързи спасителни операции за запазване на застрашените паметници на място или в музеите на открито.

Според Декларацията от 1957 г. запазването на един паметник на народната архитектура на неговото място на създаване – *in situ*, в исторически и художествен аспект е най-доброто решение. За тази цел са необходими огромни грижи. Те от своя страна се натъкват на редица пречки, една от които е отдалечеността на паметника от основните туристически потоци. Когато имаме само един паметник на т.нар. голяма архитектура – например замък, манастир или друг монументален паметник, независимо от неговата отдалеченост от автостради и железопътни линии, той ще бъде обект на конкретно посещение от местни и чужди туристи. Друго е положението, ако се запази *in situ* един селски двор, който заслужава да бъде съхранен за поколенията. Тогава местните и държавните власти ще се двоумят дълго дали това е целесъобразно, а и самите туристи няма лесно да бъдат привлечени да се отклонят на десетки километри, за да видят само един селски двор, дори когато е максимално запазен, както е съществувал преди повече от век. Тези трудности в повечето случаи налагат пренасянето на архитектурните паметници в музейна среда.

Друг голям проблем при съхраняването на паметници от традиционната архитектура *in situ* е свързан със съвременното им обитаване. Най-често се съхраняват автентични само фасадата на сградата и нейното външно оформление. Необходимо е да се запази традиционният облик на постройката. Историческата и етнографската стойност на архитектурните паметници от този вид включват голям брой елементи: строителен материал, технологии на градеж, конструкция на сградата, пространствено оформление, обзавеждане, озеленяване, стопански сгради, пристройки и възстановяване на цялостния живот, свързан с основния поминък на стопанина: земеделие, скотовъдство, занаятчийство или търговия. Как може да се запази тази атмосфера в жилище, обитавано в началото на XXI век? Това е един от най-трудните въпроси, стоящи и пред българските архитектурно-исторически резервати. Как да се съхрани обликът на тези архитектурни ядра от миналото, като едновременно се запази духът на отминалата епоха и сградите се направят удобни за съвременно обитаване? На този ключов въпрос в отделните страни има различни отговори съобразно традициите и опита на реставрационните школи.

Когато архитектурният паметник е изолиран, за да се запази *in situ*, е необходимо да бъде под закрилата на определен музей. Промените в обкръжаващия го архитектурен ансамбъл трябва да бъдат съобразени с паметника, за да може той да остане в автентична среда, а не да се издига като връх на айсберг от отминала епоха. Запазването на отделна сграда *in situ* със силите на един музей е трудна задача. Необходими са огромни средства за реставрационно-консервационни работи и поддържане на сградата във вида ѝ от отминалата историческа епоха. Допълнителни инвестиции се изискват за различните системи за сигурност, противопожарна и др. Често се налага да се допълват мебелировката и цялостният интериор.

Когато бързите урбанизационни процеси застрашават съществуването на някой архитектурен паметник, се налага той да бъде преместен в паркова музейна среда, за да бъде запазен. Така са създадени повечето музеи на открито.

Всички постройки в тях се експонират с цялостната им мебелировка, а стопанските сгради – с пълен комплект от селскостопански сечива и други необходими инструменти. В музеите на открито се изграждат и допълнителни обекти за персонала, технически служби и др. Специално внимание се отделя на залите за работа с посетителите. В тях се прилагат всички съвременни музеоложки методи за работа с музейната публика. С помощта на аудио-визуални средства се представят най-интересните моменти от живота в едно селище преди повече от век. На открито, в паркова среда, се изграждат амфитеатри със сцени за фолклорни прояви и др.

В Декларацията на ИКОМ от 1957 г. се отделя специално внимание на възможността да се създаде музей на открито от копия на сгради при следните условия: 1) Оригиналните архитектурни паметници от дадения тип повече не са на разположение, 2) Копирането или реконструирането са извършени в съответствие с най-строгите научни методи.

ИКОМ препоръчва във всяка страна да се организира централен музей на открито, който да бъде подсигурен с необходимите научни, технически и финансови средства. Този музей трябва да служи за връзка с останалите музеи на открито в света, т.е. да бъде център за международно сътрудничество в тази област. Централният музей на открито може да се комбинира с националния етнографски музей. Така ще се избегне дублирането на персонала, научната дейност и т.н.

Независимо от създаването на централен музей на открито в повечето страни се изграждат и регионални музеи от този тип. Това е наложително особено в страните с разнообразни етнографски региони. Типичен пример за това в България е Регионалният етнографски музей на открито „Етър“ край Габрово. ИКОМ не поощрява създаването на малки местни музеи на открито, защото те нямат възможност да решават остриите научни, технически и финансови проблеми, пред

които са изправени. Изграждането на един музей на открито трябва да се предхожда от подробно научно изследване на паметниците на архитектурата, за които се предвижда преместване, като се започне с изучаването на писмените извори и графичните материали (планове, чертежи, снимки) и се продължи с теренни проучвания. Издирването на архитектурни паметници за сбирката на музея трябва да става със сравнителни изследвания, с етноложки методи и според критериите за типа и функциите на паметниците. При планирането и изграждането е необходимо да бъдат привлечени за консултанти компетентни учени, архитекти и специалисти от страната и чужбина (главно от скандинавските страни, където е натрупан вековен опит). ИКОМ предлага съдействие за установяване на желаните международни контакти, а ЮНЕСКО предоставя финансова помощ и експерти за подпомагане на изграждането на нови музеи на открито предимно в страните, където такива въобще не са създавани.

Мястото на музея трябва да съответства на традиционния за страната ландшафт или поне да се доближава максимално до него. Представените в музейната експозиция сгради се разполагат така, че да хармонират с околната среда. Когато се налага разграничаването на няколко сгради една от друга, се използва растителност, но за целта трябва да се засаждат типични за дадения регион дървета и храсти. Често в дворовете на селските къщи се оформят зеленчукови и цветни градини, а в стопанските дворове се отглеждат местни породи домашни животни.

Един от най-трудните проблеми при изграждането на нов музей на открито е разпределението на сградите върху музейния терен. За предпочитане е разположението по етногеографски признак в сравнение с групирането по епохи или функции на сградите. Разпределението им върху музейния терен изисква много прецизно планиране, при което да се вземе под внимание различието в типовете на сградите. Създаването на музейната експозиция налага сградите да бъдат разположени твърде близко една до друга, за да се съкрати маршрутът на посетителите. Това създава някои проблеми от експозиционен характер.

Обзавеждането на сградите е много важна част от музейната експозиция. Трябва да се отстранят всички наслоявания от индустриалния период. Възстановяването на цялостния интериор се извършва след задълбочени научни изследвания и теренни експедиции. Липсващите предмети се възстановяват с оригинали от същата етнографска зона. Когато се налагат реконструкции, е необходимо участието на местни занаятчии, прилагащи традиционните технологии.

Разглобяването, транспортирането, възстановяването и поддържането на обектите в един музей на открито изискват особено внимание по отношение на тяхната документация. За създаването ѝ се използват опитни архитекти-етнографи. Специално внимание се отделя

на конструкцията на сградата и приложената строителна техника. Необходима е и намеса за реставриране и консервиране на паметниците от подготвени за тази цел специалисти.

През юли 1959 г. се провежда Петата генерална конференция на ИКОМ в Стокхолм. На нея се вземат и две важни решения, свързани с музеите на открито. Приканват се експертите и организациите, занимаващи се с устройването на скулптурни изложби и ансамбли на открито, в името на взаимното разбирателство да избягват да наричат тези изложби и ансамбли „музеи на открито“.

Второто решение е свързано със запазването на паметниците от селската прединдустриална архитектура. Комисията на ИКОМ за музеите на открито дава препоръки за създаване на музеи на открито в страните, където досега не са изградени такива музеи, а в останалите страни е предложена акция за запазване на възможно по-голям брой паметници на селската прединдустриална архитектура *in situ*, по възможност – заедно с тяхното обзавеждане, а където съществуват музеи на открито, те да осъществяват програмата за запазване на архитектурните паметници от прединдустриалния период.

По-късно ИКОМ провежда редица конференции, посветени на музеите на открито – през 1960 г. в Париж, през 1966 г. в Румъния, през 1970 г. в Кьолн, през 1972 г. в Хелзинки и т.н.

Музейните специалисти от различни страни стигат до общия извод, че главното в музея на открито е да пресъздава цялостния облик на традиционната култура, характерна за дадена етнографска област. Така постепенно отпада тенденцията за експониране на единични образци на културата. По-подходящо е посетителят да възприема цялостно, комплексно представените селищни, жилищно-битови, стопански и други форми на традиционната култура.

За да се координира работата на толкова многобройните музейни институти с еднакъв характер на дейност, се стига до създаването на Съюз на европейските музеи на открито. Идеята за неговото създаване е много стара, възниква още през 1956 г., по време на музеоложка конференция в Париж. Десет години по-късно в Бокрийк, Белгия, се провежда среща на работна група с основна задача да се изработи определение за понятието „музей на открито“. Тогава се приема по-кратка дефиниция: „Музеи на открито са научно ръководени етнографски сбирки, експониращи поселищни, строителни, жилищни и стопански форми под открито небе“. От 1966 г. започва редовно провеждане на теоретични конференции по проблемите на музеите на открито в Европа. На поредната среща през 1970 г. в Швеция се учредява Съюз на европейските музеи на открито – *Association of European Open Air Museums (AEOM)*.

На състоялата се от 3 до 7 юли 1972 г. в Хелзинки теоретична конференция се приемат правила за дейността на Съюза на европейските музеи на открито. На първо място в тях се посочват целите на негова-

та дейност: да се обменя научен, технически, практически и организационен опит. За осъществяването на тези цели съюзът ще организира срещи на членовете си и ще подпомага публикации и разработки, свързани с музеите на открито.

Ръководството на Съюза на европейските музеи на открито се състои от управителен съвет, в който влизат президентът на съюза, заместник-президентът и трима членове, всички от различни националности. Мандатът на ръководството е 2 години с право за преизбиране, но след този срок трябва да се оттеглят поне за 2 години. Общото събрание на съюза (АЕОАМ) се провежда веднъж на 2 години в различни страни и е съпроводено с теоретична конференция, посветена на актуален проблем от съвременното развитие на музеите на открито.

Един от основните приноси на новосъздадения съюз е актуализирането на определението за музеите на открито: „Под музеи на открито се разбират научно ръководени сбирки или такива под научно наблюдение, представящи цялостно поселищни, строителни, жилищни и стопански форми под открито небе“. За разлика от определението, прието през 1966 г., тук се набляга на цялостното представяне, т.е. на единството между архитектурните паметници и битовите предмети, без да има експониране на отделни елементи извън специализираната сбирка на музея.

Създаването на организационно звено за музеите на открито в Европа довежда до много по-оживени контакти между отделните музеи и по-активна научна работа. Всеки две години представители на водещите музеи на открито в Стария континент се събират, за да дискутират най-актуалните проблеми в музейната област. Например през 1976 г. в Стокхолм, на територията на първия в света музей на открито – Скансен, се обсъждат въпросите на образователната дейност в този род музеи.

Опазването на паметниците е тема на конференцията, проведена в Уелс. Проблемите на комерсиализацията в музеите на открито и на консервацията се обсъждат през 1980 г. в Осло. През 1984 г. се разглеждат въпросите за техническите и индустриалните експозиции. Един от базисните проблеми на този тип музеи е за паметниците *in situ*, дискутиран по време на конференцията в Полша през 1986 г. На следващата конференция се проявява определен интерес към връзките с туризма.

Бързото развитие на музеите на открито в Европа налага ново теоретично преосмисляне на основните постановки при изграждането на този тип музеи. За тази цел през 1982 г. се създава работна група, която да актуализира основно Декларацията на ИКОМ за музеите на открито от 1957 г. На проведената през юли 1983 г. Генерална асамблея на ИКОМ в Лондон се разглеждат и приемат новите „Основни положения за устройството и работата на музеите на открито“, добили

популярност като Декларация на ИКОМ от Лондон (приета на 1 август 1983 г.).

Целта на „Основните положения“ е да окажат помощ и да предложат варианти за създаване и работа на музеи на открито, особено в райони, в които съществува желание да бъдат основани нови или където такива музеи започват да се развиват. ЮНЕСКО подкрепя тяхното създаване и извън пределите на Европа. В останалите части на света едва тогава започва учредяването на музеи на открито, а там има също прекрасни условия за развитието на тези толкова атрактивни музеи.

В „Общите положения“ се дава ново, прецизирано определение: „Музеите на открито са сбирки – научно планирани и научно ръководени или подлежащи на научно наблюдение, отразяващи цялостно поселищни, строителни, жилищни и стопански форми под открито небе в обявена за музейна територия местност“. Новото е, че музеите на открито ще се изграждат върху терени, утвърдени предварително като музейни територии.

Музеите на открито далеч надхвърлят простото онагледяване на експонати – образци и експозиционни комплекси – и издигат своите функции до синтез и анализ на основни културни форми. Като прилагат метода за „цялостното отразяване“, те се стремят правдиво да представят функционалната връзка на обектите и разположението им в пространството на тогавашното стопанство, да ги експонират в естествената им културна среда. Това се отнася както за подреждането на сградите в музея една спрямо друга и заобикалящата ги среда, така и за вътрешната уредба с елементи от битовия интериор и предмети, свързани със земеделския труд или занаят.

При изграждането на нови музеи на открито те трябва категорично да се разграничават от зрелищни форми, превръщащи музеите в увеселителни паркове. Необходимо е да се постави рязка граница между комерсиално експлоатираните „паркове за свободното време“ и музеите на открито. Недопустимо е подобни развлекателни места да се ползват от научния престиж на съществуващите музеи и по такъв начин да ги обезценяват. Атрактивността на музеите на открито се свежда до автентично представяне на занаяти и механизми от доиндустриалния период, задвижвани с различна енергия.

При обновяването на експозициите в музеите на открито навлизат постиженията на информационните технологии. Най-често се прилагат методите за добавена реалност. Естествено, няма по-атрактивна част от музеите на открито, където местният селянин или занаятчия демонстрират ежедневните си занимания, но не всичко може да бъде възпроизведено в музейна среда.

Най-често в музеите на открито се представят занаяти, свързани с приложните изкуства – златарство и грънчарство. Те са атрактивни

и привличат вниманието на посетителите. Произведенията на бижутерите са сред най-често закупваните сувенири от посетителите. Изработването на филигранни накити пред туристите е изключително интересно за тях, а възможността да си закупиш веднага създаденото пред очите ти бижу е още по-завладяваща.

В повечето музеи на открито се експонират действащи гърнчарски работилници. В тях посетителите могат сами да изпробват уменията си на ваятели от меката глина „да източат“ традиционен съд. Още по-интересно е украсяването на керамични чинии чрез прилагането на въртеливото движение на гърнчарското колело и смесването на цветовете. Участието на музейните посетители при създаването на керамични произведения е сред най-атраktivната част от разглеждането на даден музей на открито. Този спомен остава за младите посетители следва за цял живот. Затова работата с различните възрастови групи музейни посетители е сред основните задачи на музейните уредници и в частност на музейните педагози.

За съжаление в повечето музеи на открито действащите работилници са все по-малко. Трудностите, свързани с обучението на майстори за традиционните занаяти, нерентабилното производство на занаятчийски произведения чрез ръчен труд, водят до съкращаването на действащите работилници в музеите, а оттам – и до намаляването на автентичната атраktivност на музейните експозиции. Ето защо се прибягва към прилагането на добавена реалност.

Младите посетители на музеите на открито се впечатляват от непосредствения контакт с майсторите занаятчии. Те боравят свободно с информационните ресурси в интернет и затова са подготвени за „срещата“ си с истинските занаятчийски умения. Там, където няма възстановка на съответната занаятчийска или земеделска дейност, те могат да си я предизвикат чрез добавената реалност.

Въпросът за баланса между реалните и виртуалните възстановки в музеите на открито е от изключителна важност. Ясно е, че създаването на една действаща занаятчийска работилница в музейна среда е изключително скъп продукт. Най-сложно е осигуряването на майстор, работещ с традиционните технически методи и суровини при производството на даденото занаятчийско произведение. Предаването от поколение на поколение на занаятчийските умения е сложен и продължителен процес. Той изисква постоянство и материална осигуреност. Много е трудно една такава работилница да се самоиздържа. Ето защо са необходими допълнителни инвестиции от музейната организация.

За да не изостават музеите на открито от останалите видове музеи, и те трябва да провеждат активна рекламна политика, особено в интернет пространството. Чрез атраktivни уеб страници те трябва да представят своите богати културни календари. Прилагайки съвременни маркетингови методи, трябва да се достига до широк кръг му-

зейна публика. Особено популярни са панаирите на народните занаяти в музеите на открито. Пример за това е провежданият в Регионален етнографски музей на открито „Етър“ – Габрово, ежегоден панаир на традиционните занаяти.

Музеите на открито са малки острови на автентичното в океана от интерактивни предизвикателства. Съвременните млади хора са изцяло потопени в него и само активната позиция на работещите в музеите на открито може да ги привлече и запознае на място с творческия гений на предците ни от доиндустриалната епоха. Използването на водната енергия за задвижването на воденици, тепавици, стругове на дърво, работилниците за гайтани и други съоръжения впечатлява младите посетители. Една е представата за тези дейности пред екрана на компютъра, таблета или телефона и съвсем друга е при самото съоръжение, където може да те плисне струята от водното колело.

Независимо от бързия ход на информационните технологии и тяхното приложение в музейната среда музеите на открито остават с едни от най-атрактивните музейни експозиции, пресъздаващи реалния живот на нашите предци от доиндустриалната епоха. Чрез възстановките на редица традиционни занаяти и оживяването на селското ежедневие съвременните музейни посетители се пренасят в реалната обстановка отпреди век или два. Така, потапяйки се в миналото, те могат да почувстват емоциите от онова време и да го сравнят със забързаното ни ежедневие. Няма по-атрактивен исторически урок от посещението и преживяването на един съвременник в музей на открито. Затова музейните посетители непрекъснато се увеличават. Само през 2019 г. в Регионален етнографски музей на открито „Етър“ – Габрово, има 226 070 посетители, от тях 29 441 чужденци, 52 844 ученици и студенти, 13 595 деца до 7 години (Интервю с проф. д-р Св. Димитрова – Габрово, вестник „100 Вести“, бр. 9, 15 януари 2020).

Използвана литература

- Association** of European Open-Air Museum /AEOAM/. Tagungsberichte. 1966–1972. Koeln, 1974.
- Association** of European Open Air-Museum/AEOM/. Tagungsberiht – 1984, Report of the Conference, Hungary, 1985.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Arnhem, Niderlande, 1993.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Detmold, 1995.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Grossweil, 1991.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Koeln, 1978.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Oslo, 1980.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Poland, 1986.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Schweiz, 1988.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Stockholm, 1976.
- AEOAM**. Tagungsbericht. Ungarn, 1982.

- Ceskoslovenska** etnografie, 1959, № 7.
- Czajkovski, J.** Muzea na wolnym powietrzu w Europie. Rzeszow - Sanok, 1984.
- Czajkovski, J.** Open-Air Museums in Poland. Sanok, 1981.
- Etnografia** Polska, 1963, t. 13; 1967, t. 11.
- Museum Journal.** L., 1973, vol. 73, № 4.
- Museum**, 1957, vol. 10, № 3; 1958, vol. 11, № 3; 1983, № 139; 1984, № 143; 1986, № 149; 1987, № 155; 1993, № 175.
- Nedkov, S.** Tradition in Bulgarian legislation for Preserving the Unmovable Monuments of Culture. ICOMOS - 11-th General Assembly and International Symposium „The Heritage and Social Changes“. Symposium Papers. Sofia, 1996.
- Stika, J. & Langer, J.** Ceskoslovenska Muzea v Prirode. Ostrava, 1989.
- Zbornik SNM, Etnografia.** 1970, No 11; 1972, No 13; 1974, No 15; 1975, No 16.
- Zippelius, A.** Handbuch der Europaishen Freilichtmuseen. Koeln/Bonn, 1974.
- Музееведение.** На пути к музею XXI века. М., 1989.
- Музеи** и паметници на културата, 1974, кн. 2/3.
- Народна** творчѣсть та етнографія, Киев, 1979, - 4.
- Недков, С.** (съставител и редактор) Етнографски сборник „Етър“. Т. 2, АЕК „Етър“, Габрово, 1996.
- Недков, С.** Архитектурно-етнографският комплекс „Етър“ в Габрово – първи музей на открито в България. Архив за поселищни проучвания, кн. 3–4, 1995.
- Недков, С.** Краеведската дейност и изследвания на доц. Цоньо Петров. Архив за поселищни проучвания, кн. 3–4, 1996.
- Недков, С.** Музеи и музеология. С., 1998.
- Недков, С.** Музеи на открито. С., 2000.
- Недков, С.** Музеите на открито в България. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – Център по културознание, Т. 88, 1997.
- Недков, С.** Музеите на открито и тяхното бъдеще, Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Център по културознание, Т. 86, 1993, С., 1995.
- Недков, С.** Превръщането на село Боженци в Архитектурно-исторически резерват. Архив за поселищни проучвания, кн. 3–4, 1993.
- Недков, С.** Световни тенденции в развитието на музеите на открито. – В: Етнографски сборник „Етър“, том втори, Габрово, 1996.
- Недков, С.** Трансформации в музеите и музейната мрежа в България. – В: Сб. „Култура, комуникация, книжовност“, С., 1994.
- Советская** этнография. 1948, - 3; 1957, - 1; 1960, - 5; 1963, - 2; 1967, - 1; 1971, -1; 1972, - 3; 1973, - 1.

Лозанова-Белчева, Е., доцент, доктор

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

ПРЕОСМИСЛЯНЕ НА ЗНАЧЕНИЕТО НА ЦИТАТНИТЕ ИНДЕКСИ В ЕПОХАТА НА ФАЛШИВАТА ИНФОРМАЦИЯ*

Анотация. Настоящият доклад поставя акцент върху темата за фалшивата информация и достигането до достоверни информационни източници. Авторката подчертава ролята на цитатните индекси като информационни системи, индексирани подобрени рецензирани научни ресурси в процеса по осигуряване на надеждна информация.

Ключови думи: достоверна информация; фалшива наука; цитатни индекси; оценка на информационните ресурси; информационна грамотност

Лозанова-Белчева Е., доцент, доктор

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотекосведение,
научная информация и культурная политика“

ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ ИНДЕКСОВ ЦИТИРОВАНИЯ В ЭПОХУ ЛОЖНОЙ ИНФОРМАЦИИ

Аннотация: Этот доклад посвящен теме ложной информации и доступа к надежным источникам информации. Автор подчеркивает роль индексов цитирования как информационных систем, индексирующих избранные рецензируемые научные ресурсы в процессе предоставления достоверной информации.

Ключевые слова: достоверная информация; ложная наука; индексы цитирования; оценка информационных ресурсов; информационная грамотность.

* Разработката е резултат от изпълнение на проект „Проектиране и разработване на прототип на информационна система „Указател за цитируемост на публикации от български автори (обществени науки)“ (договор № ДН 15 /11.12.2017), финансиран от Фонд научни изследвания (МОН).

Lozanova-Belcheva E., Ass. Prof., Doctor

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies and
Cultural Policy

RETHINKING THE VALUE OF CITATION INDEXES IN THE ERA OF FALSE INFORMATION

Abstract: The report focuses on the topic of false information and access to credible sources of information. The author emphasizes the role of citation indexes as information systems indexing selected, peer-reviewed scientific resources in the process of providing reliable information.

Key words: reliable information; false science; citation indexes; information resources assessment; information literacy.

В епохата на фалшивата информация все по-ясно се откроява нуждата от идентифициране и използване на достоверни информационни източници. Необходимостта от придобиване на информационна грамотност и владееене на дигитални компетентности се наблюдава във всички сфери на обществения живот. От съществено значение се явява достигането до информационни ресурси, които да послужат не само за удовлетворяване на информационните потребности, но и да се използват като отправна точка към други, подходящи по дадената тема, сигурни източници на информация.

Концепцията „информационна грамотност“ е широко дискутирана в информационното пространство и въпреки че настоящата публикация няма за цел да анализира детайлно тази тематика, ще посочим някои определения. Едни от тях са по-обобщаващи – „информационната грамотност е способността да намираш, оценяваш и използваш информация от разнообразни източници“¹; други са по-обширни – „информационната грамотност включва знание за какво се отнася информацията и каква информационна потребност може да задоволи и умението да се идентифицира, намери, оцени, организира и ефективно да се създаде, използва и предаде информация, за да се решат определени въпроси и проблеми; тя е предпоставка за ефективно участие в информационното общество и е част от основните човешки права за учене през целия живот“². Трети, по-детайлни и изчерпателни – „ин-

¹ Цит. по Лозанова-Белчева, Е. Развитие на концепцията за информационна грамотност през XXI в. – В: *ББИА онлайн*, 2015, Год. 5, № 6, с. 14.

² Пак там.

формационната грамотност означава набор от умения, начин на мислене и знания, необходими ни, за да осъзнаем кога имаме нужда от информация в помощ на решаването на проблеми или при вземане на решение; как да опишем тази информационна потребност чрез термини за търсене и информационно-търсещи езици; след това да потърсим ефективно информация; да я открием, интерпретираме и разберем; да я организираме, оценим нейната стойност, достоверност и релевантност; да комуникираме с друг, ако е необходимо, и след това да я използваме по предназначение³.

Както е видно, при всички дефиниции откриваме гравитиране около идеята за важността на притежаването на информационна грамотност за достигне до релевантна и достоверна информация, която да бъде анализирана и приложена за постигане на определените цели.

Независимо от естеството на информацията идентифицирането на точни, коректни и надеждни данни е от изключително значение, за да се разграничи истина от неистина, кое е манипулация и кое – не, и доколко може да приемем прочетеното за валидно или не. И докато тези проблеми пулсират в общественото пространство с различен интензитет, то в академичните среди се наблюдава нарастваща тенденция към изкривяване на утвърдени модели за академичен стил и научна етика.

Селектирането на публикации, съотносими към дадено научно изследване е процес, който учените прилагат успешно от векове, но темата за получаване на данни от качествени научни документи отново е на дневен ред в контекста на явления като „дезинформация“, „фалшива наука“, „манипулиране на научни данни“. Стремещт към увеличаване на научната продукция безспорно има положителен знак тогава, когато той е инициран в подкрепа на развитието на науката като резултат от изследователски търсения и разработки. Немалко обаче са примерите за увеличаване на публикационната активност вследствие на „външен натиск“ – например бъдещо финансиране на научноизследователски проекти, растеж в академичната кариера, административни и нормативни изисквания и др.под., които провокират появата на негативни практики.

Именно затова през последното десетилетие нараства и броят на изследванията за това, какъв сегмент от научната литература представляват дублираните и фалшиви публикации и какви методи на злоупотреба се прилагат. Така например през 2009 г. Фанели⁴ провежда проучване, в което учени признават, че са изфабрикували или фал-

³ Пак там.

⁴ Цит. по **Chaurasia**, K. A Collective Assessment on Data Manipulation in Research Science. – In: *International Journal of Applied Engineering Research*, 2019, Vol. 14, N 3, p. 830.

шифицирали резултати, променяли констатации или модифицирали данни. В отговор на нарушените научни норми издателската гилдия прилага различни подходи чрез софтуерни решения⁵ и други техники, но това невинаги гарантира справяне с тези проблеми, още повече че в многобройните научни полета се провеждат разнообразни експерименти и наблюдения и тяхната повторна валидация изисква огромен ресурс.

Интерес представлява и процесът на комуникация между създателя на информация и неговия ползвател, който обикновено е усложнен не само от наличието на различни видове информация и множество елементи в комуникационната верига, но и от знанията, уменията и нагласите на възприемателя⁶.

Набелязаните проблеми могат да се обобщят в три направления:

- Липса на информационни компетентности (информационна грамотност) за търсене, оценка и анализ на информационните ресурси
- Експанзивно развитие на фалшивите новини и дезинформацията в публичното пространство
- Нарастване на негативните практики в научните среди – фалшива наука.

В основата на всички тях стои въпросът с разпространението и извличането на надеждна и достоверна информация. Достоверността е един от основните аспекти на оценяването на качествена информация и се определя чрез критерии като вярност, надеждност и точност^{7,8}. В зависимост от конкретния контекст достоверността на информацията може да бъде дефинирана на три нива:

- I. *Евристично ниво* – отнася се до общите правила за оценяване на стойността на информацията
- II. *Ниво на взаимодействие* – отнася се до преценката за достоверността въз основа на произхода, съдържанието, доказателствата и допълнителната информация
- III. *Конструктивно ниво* – определя достоверността чрез критерии като автентичност, правдоподобност и надеждност⁹.

⁵ Пак там.

⁶ **Миланова, М.,** М. Аврамова. Информационната култура в създаването на библиотечни информационни ресурси. – В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*, Философски факултет, Книга Библиотечно-информационни науки. 2017, Том 9, с. 153. Достъпно от: https://research.uni-sofia.bg/bitstream/10506/2140/1/GSU_%20BIN_2017_T9.pdf.

⁷ Цит. по **Ahmad, M.,** M. Ayub. Evaluating Research: Diversity and Credibility of Information Sources. – In: *The Dialogue*, Vol. 13, N 4, p. 354.

⁸ Пак там.

⁹ Пак там.

Надеждността и достоверността на информацията се гарантират и от оценката на използваните/цитираните източници и техните библиометрични данни. Самите цитатни данни са специален вид библиографски метаданни, които са важни за научноизследователската общност и спомагат за определяне на авторитета и влиянието на отделните изследователи и на научните институции¹⁰. Те се посочват като най-важното средство за откриване, разпространение и оценка на научните знания от изследователите¹¹. Източникът на библиометрични данни е важно съображение за всяко изследване, което възнамерява да анализира резултатите в дадената публикация. Според Коста и др. класификацията на библиометричните показатели включва:

- Тематична асоциация, която включва цитиранията и анализа на цитиранията.
- Научно качество, основано на *peer review*, която оценява публикациите по съдържание¹².

Относно оценката на източниците могат да се посочат различни методи. Така например Хьорланд представя 12 подхода към анализа на информационните ресурси: (1) Проверка с контролен списък, (2) Класическа проверка с *peer review*, (3) Модифицирана проверка с *peer review*, (4) Оценка въз основа на проучване на обхвата на дискуссионните въпроси/мнения, (5) Оценка, основана на доказателства, (6) Сравнителни изследвания, (7) Репутация на автора, (8) Репутация на издателя, (9) Импакт фактор на списание, (10) Спонсориране: проследяване на влиянието на икономическите, политическите и идеологическите интереси, (11) Преглед на литературата (включените позовавания) и (12) По-широки критерии¹³.

В академичните среди е познато и прилагано и анализирането на публикациите чрез *CRAAP* и *TRAAP* тестове. *CRAAP* (*Currency, Relevance, Authority, Accuracy, and Purpose*) е съкращение от критериите за оценка на източниците: навременност (актуалност на информацията), релевантност (съотносимост към търсената тема), авторитет (на автора, институцията, изданието), точност (надеждност, истинност и коректност на съдържанието) и предназначение (цел на документа – образователна, политическа, културологична, религиозна, рекламна, друга)¹⁴.

¹⁰ Цит. по **Аврамова, М., С. Найденова.** Отворени цитатни данни: Opencitations – алтернатива на лицензираните бази от данни. – В: Списание на Българската академия на науките, бр. 2, 2020, с. 94. Достъпно от: http://www.stil.bas.bg/journBAS/PDFs/SP_BAN-2-2020-PECHAT.pdf.

¹¹ Пак там.

¹² Цит. по **Ahmad, M., M. Ayub.** Evaluating Research. *Цит. съч.*, р. 356.

¹³ Пак там, с. 358.

¹⁴ **Library.** Evaluating Sources: The CRAAP Test. – In: Benedectin University [online]. [Viewed 25.06.2020]. Available from: <https://researchguides.ben.edu/source-evaluation>.

TRAAP (*Timeliness, Relevance, Authority, Accuracy, and Purpose/Point of View*) е абривиатура на подобен тест, базиран на показателите навременност, релевантност, авторитет, точност и цел/гледна точка (обективност в предаването на информация и данни)¹⁵.

Но по отношение на научната литература може да се очертаят три подхода, които се считат за „златните стандарти при оценката на изследванията“, които са: (1) *Peer review*, (2) Авторски данни (авторитет на автора) и (3) Репутация на издателя¹⁶.

Ето защо по-нататък нашето внимание е насочено към открояване на значимостта на ресурси, прилагачи подходи за качествена оценка/контрол и строга политика за включване на публикации. В този смисъл ще се фокусираме върху цитатните индекси, които се асоциират повече с осигуряването на библиометрични данни и наукометрична информация, отколкото с предоставянето на достъп до научни публикации, характеризиращи се с показатели за висока научна стойност, независимо че в основата им стои именно „процесът, при който потребител на даден цитатен индекс може да намира нови материали, релевантни на неговите интереси чрез постоянно свързване и препращане от цитирани към цитиращи материали... (нар. от Юджийн Гарфийлд *cycling* (производно от английския термин *cycle*, което в този контекст може да се преведе като „цикъл“)¹⁷.

С цел изследване на политиките за подбор и включване в международните и националните цитатни системи бе проведено проучване по разработена „Методика за изследване на чуждестранни и национални практики“¹⁸, която включва следните нива на анализ:

1. Организационен модел

1.1. Институция, отговорна за разработване

¹⁵ **Gwinnett** Tech Library. How Do I Evaluate Sources? The T.R.A.A.P. Test [online]. – In: Gwinnett Technical College. [Viewed 27.06.2020]. Available from: <https://gtclibrary.libguides.com/evaluatesources>

¹⁶ Пак там, с. 358.

¹⁷ Цит. по **Стефанов**, Р. Системите за проследяване и анализ на научни цитирания като инструмент за оценка развитието на академичните изследвания: Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Теория на научната информация – информационно обслужване). София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“. 2020, с. 14.

* Методиката е разработена от доц. д-р Милена Миланова и доц. д-р Елица Лозанова-Белчева в рамките на проект „Проектиране и разработване на прототип на информационна система „Указател за цитируемост на публикации от български автори (обществени науки)“ (договор № ДН 15/11.12.2017), финансиран от Фонд научни изследвания (МОН). <http://citation.uni-sofia.bg/>.

1.2. Институция, отговорна за поддържане/обработване на информацията

1.3. Институция, отговорна за съхранение на информацията.

Като и трите вида институции могат да бъдат: научна организация – университет, колеж, академия и др.; държавна институция – национална библиотека, министерство, държавни департаменти и др.; частна организация – издателства, софтуерни фирми, вендори, компании, предлагащи информационни продукти и др.; фондации; проектни реализации.

2. Методика и критерии за подбор на публикации

2.1. Видове документи: монографии; статии от научни списания; статии от периодични сборници; доклади от конференции; дисертации; хабилитационни трудове; публикации по проекти; сива литература; книжни серии; патенти; друго, според съответния указател

2.2. Формални изисквания за включване в базата данни:

- ✓ Утвърдена и ясна редакционна политика на изданието
- ✓ Утвърдени и ясни етични норми на изследване и публикуване
- ✓ Спазване на сроковете за публикуване
- ✓ Наличие на идентификатор – ISSN и/или ISBN
- ✓ Издателско оформление:
 - заглавието на изданието задължително да бъде и на английски език;
 - заглавията на отделните материали задължително да бъдат и на английски език;
 - резюмета към статиите на английски език;
 - ключови думи и на англ. ез.;
 - библиографията да е транслитерирана.
- ✓ Изданието трябва да бъде достъпно и в електронен вариант, като нивото на достъп в електронното издание трябва да е до:
 - съдържанието на книжките на английски език;
 - заглавията и резюметата на английски език;
 - транслитерираната библиография.
- ✓ За електронната версия на изданието е препоръчително да има присъден eISSN.
- ✓ В електронната версия на изданието трябва да са публикувани редакционната политика и етичните норми (уеб сайта на е-списанието):
 - редакционна колегия – информация за представителност – национална с представители на една или различни институции и/или международна с представители от Европа или от целия свят;

- *peer review* – може да бъде от различен вид: *Main editor peer review, Open peer review, Single-blind peer review, Double-blind peer review*;
 - препоръчително – да има включени *Funding acknowledgements*.
- √ Автори – изисква информация за представителност: национална с представители на една или различни институции или международна с представители от Европа или от целия свят
- √ Друга информация:
- дали изданието е *Open Access*;
 - дали изданието се индексира/реферира в други бази от данни;
 - дали се публикува от името на научно дружество.
- 2.3. Ниво на разработване на документите – пълно, частично
- √ Пълно съдържание на изданието
 - √ Частично съдържание (напр. само студии или водещите теми в изданието)
 - √ Подборно
- 2.4. Обхват на публикациите: институционален, териториален, езиков, регионален, др.
3. Въвеждане и обработка в БД: специалист, библиотекар; автор – забелязани цитирания; издател
4. Честота на актуализиране на информацията: ретроспективно, текущо
5. Начин на набавяне на източниците на информацията за включване в цитатния указател:
- абонамент на периодични издания, бази от данни;
 - покупка;
 - депозит от издателства на институция;
 - депозит по законодателството за задължителния депозит;
 - дарение от авторите, чиято цитатна активност се следи;
 - ресурси на свободен достъп (*open access*, социалните научни мрежи *Mendeley, ResearchGate, Academia.edu*);
 - друго.
6. Бази данни
- 6.1. Ниво на запис: библиографски данни за основна публикация, библиографски данни за цитираната литература; идентификатори на имена (*ORCID, ResearcherID* и др.), контролни файлове, ключови думи, рубрики, класификационни данни, информационно-търсещи езици, лингвистично осигуряване
- 6.2. Контрол и верификация на данните
- 6.3. Функционалности на информационната система, изход – търсене, справки (цитатни справки/библиографски справки), статистики, отчети, *alerts* услуги, *RSS*

6.4. Софтуер: *Open Source*; специализиран софтуер; модул към автоматизирана библиотечно-информационна система (напр. *COBISS*, *Qulto* и др.); адаптиран/модифициран софтуер; друго.

Представената методика е приложена за анализ на политиките за подбор и включване в националните цитатни индекси: РИНЦ (https://elibrary.ru/project_risc.asp?), Полския цитатен указател (<https://pbn.nauka.gov.pl/core/#/home>), Сръбския цитатен указател (scindeks.ceon.rs), Корејският цитатен индекс (<https://www.kci.go.kr/kciportal/main.kci>), Китайският цитатен индекс (<http://ccd.cqvip.com/>), Индийският цитатен указател (<http://www.indiancitationindex.com/ici.aspx>) и сводните международни системи – *ASEAN Citation Index* (<https://www.asean-cites.org/index.php>), *African Citation Index* (<http://africancitationindex.org/>) и *SciELO* (<http://www.scielo.org/php/index.php>)*.

Обобщението от резултатите от проведеното изследване показва, че при всички посочени по-горе цитатни индекси са налице ясни правила за включване и подбор на издания за индексирание в базите от данни на индексите. Изискването за качествена оценка (*peer review*) е посочено също като водещ критерий.

Основната функция на националните цитатни индекси е да „представят националната научна продукция и осигуряват метрични показатели за оценка на изследователите и институциите. Някои от тях имат за цел да внедрят своите данни в най-популярните бази данни след подобряване на базата данни на национално ниво“¹⁸. Тези цитатни информационни системи имат за задача и да проследяват цитиранията между различните източници и да спомагат за достигането до релевантна, надеждна и качествена научна информация.

Наред с многообразието от информационни ресурси и трудности, опосредстващи информационно-търсещия процес за получаване на достоверна информация, познаването и употребата на източници, гарантиращи високо качество на информацията, е от изключително значение.

Познатите цитатни индекси преди всичко са източник на библиографска информация и със своята строга политика и селекция за ин-

* Изследвани от екип в състав: доц. д-р Милена Миланова, доц. д-р Елица Лозанова-Белчева, доц. д-р Анна Ангелова, д-р Биляна Яврукова, д-р Силвия Найденова, Мария Аврамова, Надя Карачоджукова, Росен Стефанов на информационна система „Указател за цитируемост на публикации от български автори (обществени науки)“ (договор № ДН 15 /11.12.2017), финансиран от Фонд научни изследвания (МОН). <http://citation.uni-sofia.bg/>.

¹⁸ **Harizanova, O., A. Angelova, B. Yavrukova.** Contemporary problems in reporting the effectiveness of scientific results – Scopus, Web of Science and the national citation indexes. – In: *Библиотекар*, Белград, N 1, 2019, p. 16 [Viewed 15.07.2020]. Available from: <http://citation.uni-sofia.bg/wp-content/uploads/2020/01/contemporary-problems-in-reporting-the-effectiveness-of-scientific-resul....pdf>.

дексиране предлагат документи, които могат напълно да се приемат за достоверни. Техните функционалности, включващи оценка на качеството на информационните ресурси и позволяващи извличането на библиометрична информация, допълват характеристиките на документите и ориентират потребителя в подбора на източници. В този контекст цитатните индекси биха могли да се считат за основни инструменти за издирване на достоверна научна информация и надеждно средство в борбата с фалшивата информация.

Използвана литература

1. **Лозанова-Белчева**, Е. Развитие на концепцията за информационна грамотност през XXI в. – В: *ББИА онлайн*, 2015, Год. 5, № 6, с. 13–18.
2. **Chaurasia**, K. A Collective Assessment on Data Manipulation in Research Science. – In: *International Journal of Applied Engineering Research*, 2019, Vol. 14, N 3, pp. 829–834.
3. **Миланова**, М., М. Аврамова. Информационната култура в създаването на библиотечни информационни ресурси. – В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*, Философски факултет, Книга Библиотечно-информационни науки. 2017, Том 9, с. 153–165. Достъпно от: https://research.uni-sofia.bg/bitstream/10506/2140/1/GSU_%20BIN_2017_T9.pdf.
4. **Ahmad**, M., M. Ayub. Evaluating Research: Diversity and Credibility of Information Sources. – In: *The Dialogue*, 2018, Vol. 13, N 4, p. 353–368.
5. **Аврамова**, М., С. Найденова. Отворени цитатни данни: Opencitations – алтернатива на лицензираните бази от данни. – В: Списание на Българската академия на науките, бр. 2, 2020, с. 94–102.. Достъпно от: http://www.stil.bas.bg/journBAS/PDFs/SP_BAN-2-2020-PECHAT.pdf.
6. **Library**. Evaluating Sources: The CRAAP Test. – In: Benedictin University [online]. Available from: <https://researchguides.ben.edu/source-evaluation>.
7. **Gwinnett** Tech Library. How Do I Evaluate Sources? The T.R.A.A.P. Test [online]. – In: Gwinnett Technical College.. Available from: <https://gtclibrary.libguides.com/evaluatesources>.
8. **Стефанов**, Р. Системите за проследяване и анализ на научни цитирания като инструмент за оценка развитието на академичните изследвания: Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Теория на научната информация – информационно обслужване). София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“. 2020, 245 с.
9. **Harizanova**, O., A. Angelova, B. Yavrukova. Contemporary problems in reporting the effectiveness of scientific results – Scopus, Web of Science and the national citation indexes. – In: *Библиотекар*, Белград, N 1 , 2019, pp. 9–22. Available from: <http://citation.uni-sofia.bg/wp-content/uploads/2020/01/contemporary-problems-in-reporting-the-effectiveness-of-scientific-resul...pdf>.

10. **Maamiry, A. A.** and M. A. Ghauri. Measuring information quality: Concerns on the use of bibliometric studies. – In: *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 2013, Vol. 3, N 4, pp. 274–278.
11. **Thornley, C.,** A. Watkinson, D. Nicholas, R. Volentine, H.R. Jamali, E. Herman, et al. The role of trust and authority in the citation behaviour of researchers. – In: *Information Research*, 2015, Vol. 20, N 3, paper 677, Available from: <http://InformationR.net/ir/20-3/paper677.html>.

Попова, Е., доцент, доктор

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

ПРОЕКТИРАНЕ НА ИНОВАТИВНИ УСЛУГИ ЗА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

Анотация. Докладът разглежда проблемите, свързани с проектирането на иновативни услуги в институциите на паметта в България. Темата е поставена в контекста на активното присъствие на архиви, библиотеки и музеи в дигитална среда. Във фокуса на вниманието са и съвременните потребители с техните образователни, информационни и културни потребности.

Ключови думи: архиви, библиотеки, иновационни услуги, институции на паметта, музеи

Попова Е., доцент, доктор

Болгария, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотекосведение,
научная информация и культурная политика“

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ УСЛУГ ДЛЯ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Анотация: В докладе рассматриваются проблемы, связанные с проектированием инновационных услуг в учреждениях памяти в Болгарии. Тема задана в контексте активного присутствия архивов, библиотек и музеев в цифровой среде. В центре внимания также современные потребители с их образовательными, информационными и культурными потребностями.

Ключевые слова: архивы, библиотеки, инновационные услуги, учреждения памяти, музеи

Popova E., Ass. Prof., Doctor

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies
and Cultural Policy

DESIGN OF INNOVATIVE SERVICES FOR USERS

Abstract: The report examines the problems related to the design of innovative services in institutions of memory in Bulgaria. The topic is set in the context of the active presence of archives, libraries and museums in the digital environment. The focus is also on modern consumers with their educational, informational and cultural needs.

Key words: archives, libraries, innovative services, institutions of memory, museums

Настоящият доклад разглежда темата за проектиране на иновативни услуги в институциите на паметта в България – архиви, музеи и библиотеки – в няколко аспекта: какво е мястото на тези процеси в съвременните институции на паметта; от какво се ръководят специалистите при предприемане на подобни стъпки; какви принципи са заложиени в същината на процеса и какви цели се постигат. Набелязаните проблеми сами по себе си са предизвикателства, които се нуждаят от самостоятелно изследване и задълбочено изучаване в контекста на по-видимото присъствие на посочените институции в дигиталния свят. Във фокуса на вниманието са основни понятия, принципи, обекти и субекти, свързани с процесите на проектиране на иновативни услуги за потребителите в посочените сектори.

Бенедикт Еванс, анализатор от сферата на технологиите, казва: „Вече всички сме онлайн, а също толкова важно е, че всички сме склонни да използваме интернет за всяка част от живота си, стига да съумеем да напипаме правилния опит и делови модел. Днес всеки прави всичко онлайн“¹. Водени от качествените промени в ежедневието на хората, насочени към дигитални форми на комуникация и работа, институциите на паметта търсят верния и възможен за тях начин да присъстват активно в този нов свят. Тяхната съвременна визия и оценката на потребителите се определят в голяма степен от гъвкавостта,

¹ Evans, B. *COVID and forced experiments*, ben-evans.com, 13 April 2020: <http://www.ben-evans.com/benedictevans/2020/4/13/covid-and-forced-experiments>. Цит. по: Кръстев, Ив. Утре ли е вече? Как пандемията променя Европа. София: Обсидиан, 2020, с. 71 (103 с.).

с която институциите успяват да се модернизират, да се приспособят към съвременните условия на живот и изискванията на потребителите към услугите.

Институциите на паметта носят ценностите на своята достойна история, авторитета на мисия с безспорна обществена полза и самочувствието на пазители на човешката памет. Тяхното стойностно и атрактивно присъствие в модерния динамичен свят зависи от реализираните възможности за предлагане на иновативни услуги. В тези услуги, проектирани и реализирани и чрез прилагането на новите технологии, отново за потребителите най-стойностно е вложеното съдържание или предоставянето на достъп до съдържание с висока за потребителя полезност и/или обективно голяма значимост.

Проектирането на иновативни услуги е процес – продължителна дейност, свързана със стратегическите планове и развитие на институциите. Уточнението на понятието *иновативна услуга* може да има различен подход. В редица публикации в различни области на научната и практическата дейност, вкл. сферите, тясно свързани с информационните процеси, иновацията и иновационните продукти се дефинират тясно с използването на новите технологии. Проверката в няколко специализирани онлайн терминологични речника на руски и английски език не потвърдиха подобно обяснение. И тъй като услугите са основно понятие от света на обществения живот, стъпваме на тълкуване, дадено в полето на икономиката – интересно и подробно развито разсъждение за това, какво е иновация: „Иновацията често се определя като нова идея, която се оказва успешна в практиката. Новата идея може да бъде нов продукт, практика, услуга, производствен процес или нов начин на организация. Тази нова идея може да се установи като иновация само ако се превърне в повече или по-малко основно приложение или с доказване на полезността си в практиката. Превръщането в основно приложение невинаги зависи само от убедителността на творческата идея. Това също така зависи от пазарните възможности, готовността на сектора да я приеме, икономическата ефективност, представянето и възприемането, случайни външни фактори и др. Преди новата идея да стане действително основно приложение, тези фактори не могат да бъдат преценени и да се каже дали съответната идея ще намери пазар или дали ще бъде често прилагана/използвана. Поради това не е възможно предварително да сме сигурни дали идеята ще се превърне в иновация: човек може да определи само впоследствие дали една нова идея е довела до истинска иновация“².

² **Република** България. Министерство на икономиката. *Иновации – определени*, примери [онлайн] [Прегледано на 18.07.2020] Достъпно от: <https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacii-opredeleniya-primeri-1295-287.html/>.

Това обстойно обяснение на иновацията съдържа почти всички важни аспекти и предизвикателства, стоящи и пред институциите на паметта в усилията им да привлекат трайно вниманието на хората към съкровищата на знанието и развитието му в човешката история, към паметта и уроците на миналото, които те съхраняват, към идеи и открития, чието значение и приложимост принадлежи на бъдещето. Ако се опитаме да пренесем този смисъл и в реалностите на архивите, музеите и библиотеките, то бихме открили някои съществени моменти в проектирането на иновативни услуги за техните потребители.

Новата идея в рамките на разглежданата тема означава осъзната възможност за създаване на допълнителна полза за част от обществото – услуга, чрез която да се постигне удовлетворяване на идентифицирана/и потребност/и на определена/и група/и от хора. Предварителният процес включва много добро познаване на съществуващите към момента услуги, на потребителските групи – реални и потенциални, на приоритетите и стратегическите цели на организацията. За да се случи това, екипът от специалисти в конкретната институция – архив, библиотека или музей (или поне част от него) – трябва да притежава висока професионална квалификация, компетентности в областта на новите технологии, перспективно мислене и креативност, т.е. организацията да има висок професионален капацитет. Възникването на идея изисква редица умения и качества, сред които способност да се видят резултатите от реализацията и приложението на тази идея, в съчетание с другите компоненти на средата. Има, разбира се, инструментариум, чрез който могат и се предвиждат ефектите от нововъведения или направени подобрения. Например изчисляване на прогнозни стойности на нови потребители, на промени в съотношението реални : потенциални потребители, на съотношението вложени ресурси : получена ефективност; оценки на риска и т.н.

Известна е истината, че и най-съвършеният продукт остава безполезен, ако няма хора, които се нуждаят от него. Доказването на обществената полза прави една услуга устойчива и възможна. Идентифицирането на определена потребност сред общността е в основата на зараждането на идеята. Доброто познаване на средата, в която работи една институция (архив, библиотека и музей), дава реалната база за създаване на нови услуги и продукти. Процесът на проектиране на нови услуги е свързан с идентифициране на потребности на реални и потенциални потребители сред обслужваната общност, които никой от останалите субекти на информационния пазар не удовлетворява или прави това само частично. Установявайки подобни пропуски или възникнали нови потребности, екипът на институцията е изправен пред предизвикателството да осъществи услуга или да създаде продукт за запълването на тази ниша. Казано с езика на икономиката чрез посочения по-горе източник, „Иновацията е въвеждане в упот-

реба на някакъв нов или значително подобрен продукт (стока или услуга) или производствен процес, на нов метод за маркетинг или на нов организационен метод в търговската практика, организацията на работните места или външните връзки, които създават пазарни предимства и при това повишават конкурентоспособността на фирмите“ (по Manuel d’Oslo 3e édition, OECD/EUROPEAN COMMUNITIES 2005)³.

Необходимост от проектиране на иновативни услуги е продиктувана, от една страна, от непокрита потребност на потребителски групи, а от друга страна, при възникнала и разчетена правилно потребност от подобряване на вече съществуваща услуга.

Потвърждение на разгледаното съдържание на термина *иновация* дава Тълковен речник на думите в българския език: 1. *Нововъведение*. 2. *Изменение в дадено явление*⁴.

Онлайн Бизнес речник развива значението на термина в подобна посока: *The process of translating an idea or invention into a good or service that creates value or for which customers will pay. To be called an innovation, an idea must be replicable at an economical cost and must satisfy a specific need. Innovation involves deliberate application of information, imagination and initiative in deriving greater or different values from resources, and includes all processes by which new ideas are generated and converted into useful products. In business, innovation often results when ideas are applied by the company in order to further satisfy the needs and expectations of the customers*⁵ („Процесът на превод на идея или изобретение в стока или услуга, която създава стойност или за която клиентите ще плащат. За да бъде наречена „иновация“, една идея трябва да бъде възпроизведена с икономическа цена и трябва да задоволи конкретна нужда. Иновациите включват съзнателно прилагане на информация, въображение и инициатива за извличане на по-големи или различни стойности от ресурси и включват всички процеси, чрез които се генерират нови идеи и се превръщат в полезни продукти. В бизнеса иновациите често се получават, когато идеите се прилагат от компанията с цел допълнително задоволяване нуждите и очакванията на клиентите“ – преводът е на автора).

Функционирането на институциите на паметта в съвременната дигитална ера, доминирана от информацията (нови концепции за достъп до информация, обмен на информация, организация и управление на информацията), се определя от промените в характеристики

³ **Република** България. Министерство на икономиката. *Иновации – определения, примери* [онлайн] [Прегледано на 18.07.2020] Достъпно от: <https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacii-opredeleniya-primeri-1295-287.html/>.

⁴ **Тълковен** речник на думите в българския език [онлайн] [Прегледано на 18.07.2020] Достъпно от: <http://rechnik.info/иновация>.

⁵ **BusinessDictionary** [online][Viewed on 18.07.2020] Available from: <http://www.businessdictionary.com/definition/innovation.html/>.

ките на потребителските групи, от промените в приоритетите на организациите и от ефективността на предлаганите продукти и услуги.

Библиотеките предлагат все повече електронни услуги, базирани на интернет. Измерването на тяхната ефективност е много важно и неслучайно присъстват подобни опити в редица изследвания и публикации. Ефективността и нейното предвиждане имат отношение към проектирането на информационните услуги. Преценките се отнасят и за това, как иновативната услуга се вписва в комплекса от съществуващи, с какво ги допълва, разширява и обогатява. Защото ефективността на институцията в сферата на обслужването, т.е. работата с потребителите, е комплексната ефективност от традиционни и иновативни услуги, от работна атмосфера и взаимоотношения, от професионално поведение и етика.

Ще приведем пример с библиотеките за отношение на проектирането на услуги към новите сфери на внимание от съществуването и функционирането на институциите на паметта.

Монографията на Розвита Пол и Петер те Бьокхорст предлага индикатори, специално предназначени за електронните услуги, и такива индикатори, които съчетават оценката за качеството на традиционните и електронните услуги⁶. Авторите обръщат внимание на няколко нови акцента, които трябва да се вземат предвид при определянето на ефективността на библиотеките, съществуващи в новите реалности, и предлагат индикатори в тези области. Нека да проверим дали те се вписват в темата за проектиране на иновативни услуги и как могат да бъдат интерпретирани в този аспект.

Изискването за рентабилност. *В рамките на предоставените бюджети и намаляването на ресурсите библиотеките/публичните институции (ПИ) изпитват затруднения да организират своята дейност и услуги. Има обществена нагласа за прозрачност на разходите и качеството на продуктите и услугите във всички области и особено в обществения сектор. Промяната на средата променя комуникациите между хората, вкл. тези, свързани с предоставянето на услуги, респ. информационните услуги⁷.*

Относно рентабилността в областта на обслужването съгласно горепосочените констатации дейностите по предоставяне на услуги за потребителите се нуждаят от уплътняване. Смисълът на подобна промяна е и в оптимизиране на номенклатурата от предлаганите услуги. Безспорно установяването на полезността и оценката на услугите от потребителите е базова за развитието на обслужването в посока висока рентабилност. Проучването на ползваемостта на предлагани-

⁶ Пол, Р. и Те Бьокхорст, П. Измерване на качеството в библиотеките. Оценяване на ефективността. София, ББИА, 2011, с. 5–6 (268 с.)-

⁷ Пак там.

те услуги определя кои от тях могат да отпаднат поради неизползване или слаб интерес от страна на потребителите. В отговор на идентифицирани нови потребности или недостатъчно/непълно удовлетворени на дневен ред идва необходимостта от проектирането на нови услуги или усъвършенстването на съществуващи такива в посока постигането на по-добра ползваемост. Връзката между проектирането на иновативни услуги и рентабилността на институцията се свежда до по-целенасочено и осмислено прилагане на наличните ресурси в създаването на по-високо ефективни услуги за обслужваното население. Основните цели на институциите на паметта за най-пълноценно удовлетворяване на част от информационните, образователните и културните потребности на хората в общностите изискват обмислено използване на новите технологии в полза на обществените потребности. Изхождайки от изискванията и навиците на съвременните потребители в дигиталната ера, иновативните услуги се обвързват с достъпните и подходящи за прилагане в съответните институции технологии за обогатяване и подобряване на услугите. Високата ефективност на услугите означава добре и смислено вложени ресурси в действително полезни услуги за потребителите, т.е. от икономическа гледна точка да бъде изпълнено изискването за рентабилност на дейностите и услугите в институциите на паметта.

***Библиотеката като място за работа и обцуване.** „В противоположност на всички очаквания важността на библиотеката като физическо място не е намаляла. Възможността за „хибридно“ ползване, съчетаващо печатни и електронни медии, и нарастващата тенденция за работа по групи са причините за привличане на ползватели в нея. Библиотеките се заеха с тези въпроси, като започнаха да предлагат зони за групова работа с ползване на информационни услуги и ресурси, т.нар. **information commons**. Активността на библиотеката в културния живот (изложби и други прояви от литературен, културен и образователен характер) увеличава значението ѝ като физическо място“⁸.*

С оглед на цитираните констатации проектирането на иновативни услуги следва да се насочи и към по-пълноценно използване на физическото пространство на библиотеките (както и на другите институции на паметта) в отговор на потребностите на техните потребители. Създаването на удобства, комфорт и подходяща среда за пълноценна работа, индивидуална или групова, изисква технологични, организационни, кадрови промени и оптимизации в зоната на обслужването. Предлагащото на достъп до разнообразие от ресурси – традиционни, електронни, различни по вид документи, от технологични възможности за работа с тях, наличието на квалифицирана помощ от страна

⁸ Пак там.

на библиотечните специалисти открояват институциите на паметта като привлекателно място за работа с подходяща атмосфера и възможности.

Ролята на библиотеката в обучението. *Драматичната промяна в информационните ресурси доведе до трудности в търсенето на информация. „Претоварването с информация“ се превърна в сериозен проблем при научните изследвания и университетските преподаватели се оплакват от „Гугъл“ мисленето“ на студентите, които не отиват по-нататък от едно бързо ровене в интернет. Днес трудността е как да намериш и подбереш нужната информация. Библиотеките се заеха с тази нова задача – да преподават информационна грамотност, често в сътрудничество със съответните факултети⁹.*

Обучението по информационна грамотност е много добър пример за проектиране на иновативни услуги. Тази дейност е продължение на традиционна за библиотеките услуга – разпространяване на библиотечно-библиографски знания (ББЗ). Но днес тази услуга се подобрява под натиска на новите условия и среда. В нея навлизат нови съвременни понятия, нови средства, чрез които се осъществява, има различни подходи, решават се предизвикателства. Обучението в информационна грамотност се предлага в свършено различна среда и това поражда необходимост от видоизменянето на услугата, т.е. *изменение в дадено явление или значително променен продукт.*

Ролята на библиотеките за външни ползватели. *Услуги за потребители, които не принадлежат към населението, за чието обслужване библиотеката е създадена. Тези услуги рядко са били включвани в оценката за качеството, но в действителност водят до значително увеличение на разходи и дейности¹⁰.*

Проблемът, свързан с проектирането на иновативни групи за тези потребители, е в това, че техните потребности не могат да бъдат предварително проучени и предвидени. Те са инцидентни, понякога еднократни и могат да се проявят в непредвидени от библиотеките области. Стремещът да се отговори пълноценно на подобни заявени търсения поражда по-големите разходи, защото те могат да се вложат в рядко или единично ползвана услуга. В това поле на дейност стои необходимостта от прецизиране на услугите и евентуално пренасочване на такива потребители към друга подходяща институция. Иновативните услуги, базирани на технологиите и интернет, внасят известни облекчения и подкрепят усилията на библиотеките да бъдат максимално полезни, вкл. и на външни за относително устойчивата общност от потребители, обслужвана от библиотеката.

⁹ Пак там.

¹⁰ Пак там.

Значението на служителите. *Качеството на услугите в условията на постоянна промяна в света на информацията зависи от професионалната квалификация и личното участие на служителите*¹¹.

Непрекъснатите промени правят все по-значимо мястото на служителите в процесите на създаване и ползване на услугите на институциите, вкл. на библиотеките. Проектирането на иновативни услуги е в много голяма зависимост от професионалната подготовка на специалистите от конкретната библиотека, от тяхната технологична и информационна култура, от личните им качества и възможности да генерират идеи за нововъведения и да работят за тяхното осъществяване.

В „Стратегия за развитие на българската култура 2019–2029“¹² се посочва: „В рамките на Европейския съюз е подчертан стремежът да се опазва общото европейско културно наследство и да се създават условия то да бъде достъпно за другите. Освен това Съюзът подкрепя и популяризира изкуствата и творческите индустрии в Европа. Същевременно културата придобива изключително значение за приобщаването на отделните общности в рамките на националната култура и съществуващото културно многообразие до степен, която осмисля резултатите от интелигентния растеж, преследван от Европейския съюз чрез инвестиции в образование, творчество и иновации“.

Институциите на паметта са основни носители на отговорност за съхраняването и опазването на световното и националното културно наследство, както и за неговото популяризиране. Проектирането на иновативни услуги в областта на културното наследство съвпада с един от приоритетите в стратегическите планове на институциите. За потребителите културното наследство се влита в образователните, културните и информационните потребности, навлиза активно в полетата на образование, самообразование, професионална реализация и изграждане на висока обща култура.

Архивите, библиотеките и музеите носят своята специфика като институции – имат мисия, своя история, настояще и бъдеще, в което техните функции, задачи, продукти и услуги се видоизменят паралелно с промените на средата, на обществените потребности, на технологичните възможности и изискванията на поколенията потребители. Независимо че технологиите навлизат в тези институции с различни темпове, с характерни и обусловени от различни обстоятелства предизвикателства, недостатъци и проблеми, те носят промяна в присъствието им в публичното пространство. Оставайки верни на изкон-

¹¹ Пак там.

¹² **Република** България. Министерство на културата. *Стратегия за развитие на българската култура 2019–2021*. [онлайн] [Прегледано на 18.07.2020] Достъпно от: <file:///C:/Users/user/Downloads/Стратегия%20култура.pdf>, с. 3.

ната си мисия, на изминатия исторически път и натрупания през годините, столетията и хилядолетията опит, институциите на паметта създават, преобразуват, преформатират, оптимизират услугите си и полагат сериозни усилия да се впишат във вниманието и потребностите на потребителите. Едни успяват повече, други – по-малко, в междусекторен смисъл, в рамките на всеки сектор поотделно и в конкретната институция.

В обобщение, факторите, от които зависи проектирането на иновативни услуги, биха могли да се представят систематизирано в следните основни групи:

1. Технологичното равнище на институцията на няколко нива, които се намират в низходяща зависимост:

- Международни препоръки, проекти, партньорства
- Национално/Секторно (политики, стратегии, финансиране)
- Регионално (регионални политики, специфики и приоритети в политиките, финансиране, регионални партньорства)
- Институционално – в зависимост от това, на какъв етап от технологичното обновление се намира всяка конкретна организация. Това ниво е под пряката зависимост на предхождащите две

2. Характеристиките на потребителската аудитория:

- Ниво на използване на новите технологии
- Налични иновативни услуги и тяхната адекватност на информационната грамотност и съответствие на потребностите на потребителите

Тук е мястото да се отбележи, че създаването и предлагането на иновативни услуги са предпоставка за обучение на потребителите и повишаване на техните технологични и други умения, за да могат пълноценно да се възползват от обслужването

3. Вътрешната институционална среда:

- Професионален капацитет на организацията
- Възможности за генериране на идеи – присъствието на таланти в екипа
- Информационна грамотност и култура на членовете на екипа
- Личностни качества на специалистите
- Мениджмънт и стил на управление
- Атмосфера и организационна култура

Оптимизирането на вътрешната среда в контекста на проектирането на иновативни услуги касае дейности и отношения в институцията като: сформирание на екип/и за работа по проектирането на нови услуги и подобряването на съществуващите, поощряване на талантите в екипа; текущ мониторинг и оценка на ефективността на настоящите услуги и търсене на възможности за подобряване на услугите.

4. Проучването на външната среда е основен компонент в процеса по проектиране на иновативни услуги. Анализът на външната среда включва няколко категории на информационния пазар:

- Потребители и потребности
- Сродни организации, които предлагат общественополezni услуги
- Възможни партньори, конкуренти, външни експерти-сътрудници, съмишленици. Тази информация е полезна при аутсорсване на определени процеси или услуги
- Фирми в областта на ИКТ – създатели на приложения и технологически средства

Принципи в проектирането на иновативни услуги: приемственост; висока прогнозна полезност на база съпоставки и проучвания; рентабилност; креативност; екипност; устойчивост и др.

Схемата за проектирането на иновативни услуги в институциите на паметта, която представя последователността на процесите и дейностите, би могла да изглежда така:

- Анализ на външната среда
 - ✓ Характеристики на потребителите – реални и потенциални, по различни признаци: демографски – по възраст и пол, по професии, по образование, по ниво на информационна грамотност и др.
 - ✓ Анализ на потребностите, които трябва да задоволява институцията според нейната мисия
 - ✓ Сродни институции и техните възможности; партньори; конкуренти; съмишленици; доставчици на МТБ и технологии, възможности за аутсорсване на дейности
 - ✓ Съпоставка между идентифицирани потребности и наличието на институции, сродни на институциите на паметта, за удовлетворяването на тези потребности
 - ✓ Очертаване на ниша за конкретната институция
 - ✓ Възможности за сътрудничество, за разпределение на пазара
- Анализ на вътрешната среда: ресурси, кадрови потенциал; технологии, организация, финанси, проекти, партньорства
- Анализ на потребностите, които институцията удовлетворява към момента – услуги:
 - ✓ Анализ на степента на удовлетвореност на потребителите
 - ✓ Анализ на ефективността на наличните иновативни услуги – степен на използване/използваемост/
- Популяризиране на услугите – ефективност на ПР дейностите за привличане на нови потребители; съотношение между реални и потенциални потребители – динамика на показателя
- Проектиране на иновативни услуги и прогнозни стойности за ефективност

Всяка нация има свое отношение към успеха и неуспеха; към амбициите и провала. Тези нагласи обясняват в голяма степен смелостта на хората да се държат като предприемачи и да притежават смелостта да се борят за реализацията на идеите си. Отново се обръщаме към икономическите реалности, които напълно могат да се приложат към действителността, в която функционират институциите на паметта:

„Иновационните дейности се извършват от предприемачи, които използват съществуващите знания и технологии за разработване и разпространение на нови продукти и практики.

Но дори и при съществуваща стабилна институционална рамка иновациите често са възпрепятствани от пазарни провали. Като имаме предвид несигурните резултати от иновациите, фирмите често нямат желание да правят достатъчни инвестиции в научноприложни изследвания. Особено в Европа страхът от провал е основната пречка пред иновациите, въпреки че знанието, генерирано по такъв начин, може да е с голяма обществена стойност. В една среда, където провалът се заклеймява и има бизнес и социална цена, намесата на държавата за стимулиране на иновациите и предприемачеството е задължителна¹³.

Смелостта да се предложи една идея, да се проектира и реализира иновативна услуга трябва да бъде подкрепена със знания, увереност и отговорност. Самочувствието за професионална експертиза би могло да се съчетае с ентузиазъм, с емоционална обвързаност към работата на институциите на паметта и тяхната значимост за възпитанието, културата и образованието на бъдещите поколения, а това значи – бъдещето на света.

Използвана литература

1. **BusinessDictionaries** [online][Viewed on 18.07.2020] Available from: <http://www.businessdictionary.com/definition/innovation.htm>
2. **Кръстев**, Ив. Утре ли е вече? Как пандемията променя Европа. София: Обсидиан, 2020, 103 с.
3. **Република** България. Министерство на икономиката. Иновации – определения, примери [онлайн] [Прегледано на 18.07.2020] Достъпно от: <https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacii-opredeleniya-primeri-1295-287.html/>.
4. **Пол**, Р. и **Де Бюкхорст**, П. Измерване на качеството в библиотеките. Оценка на ефективността. София: ББИА, 2011, 268 с.
5. Тълковен речник на думите в българския език [онлайн] [Прегледано на 18.07.2020] Достъпно от: <http://rechnik.info/иновация>.

¹³ **Република** България. Министерство на икономиката. Иновации – определения, примери [онлайн] [Прегледано на 18.07.2020] Достъпно от: <https://www.mi.government.bg/bg/themes/inovacii-opredeleniya-primeri-1295-287.html/>.

Белева, В., докторант

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

СОЦИАЛИЗАЦИЯТА НА МУЗЕИТЕ И НОВАТА РЕАЛНОСТ – ХОЛОГРАФИЯТА

Анотация. Докладът изследва, представя и анализира потенциала за използване на холографията за социализация на музейните обекти. Той представя добрите практики за адекватното прилагане на новите холографски методи, чието използване разширява възможностите за достоверно представяне на редки и ценни предмети в музейните експозиции.

Разгледани са сферите за възможно приложение на холографията в съвременните музеи и са идентифицирани решенията, които могат да бъдат взети по отношение на социализацията на културно-историческото наследство в контекста на тази технология.

Ключови думи: холографски метод, холографско изображение, обект на архитектурното наследство, музейна експозиция

Белева В., докторант

Болгария, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотековедение,
научная информация и культурная политика“

СОЦИАЛИЗАЦИЯ МУЗЕЕВ И НОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ – ГОЛОГРАФИЯ

Аннотация: В данной статье анализируются возможности использования метода голографии в социализации музейных объектов. В ней представлены передовые практики нового голографического метода, способствующего расширению возможностей презентации редких и ценных предметов в музейных экспозициях.

Рассматриваются области возможного применения голографии в современных музеях и определяются решения, которые могут быть приняты в отношении социализации культурного и исторического наследия в контексте данной технологии.

Ключевые слова: метод голографии, голографическое изображение, объект архитектурного наследия, музейная экспозиция

Beleva V., PhD Student

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies and
Cultural Policy

SOCIALIZATION OF MUSEUMS AND A NEW REALITY – THE HOLOGRAPHY

Abstract: The report explores, presents and analyzes the potential of using holography for socializing of museum sites. It presents good practices for the adequate application of new holographic methods, the use of which enhances the ability to accurately represent rare and valuable objects in museum exhibitions.

Areas for possible application of holography in contemporary museums are examined and solutions are identified that can be applied regarding the socialization of cultural and historical heritage in the context of this technology.

Keywords: holographic method, holographic images, architectural heritage, museum exposition

В настоящия момент в музеите се акцентира на експозиционната дейност. Те притежават определена експозиционна площ, голям брой експонати както в постоянните експозиции, така и във фондовете. Музеите се сблъскват обаче с проблема за информирането и ангажирането на посетителите. В простото наличие на предмети, експонати и картини вече не се намира достатъчно основание за успеха на една изложба. В съвременното музейно пространство все по-активно се внедряват различни мултимедийни и интерактивни технологии. На всички работещи в сферата на музеите е ясно, че те имат нова роля. Музеят трябва да бъде център за производство на знания и обучение. Музеят трябва да бъде интерактивен. В него гледаш, слушаш и докосваш. Информационните технологии чрез мултимедия, добавена реалност, интерактивност, преносимост и достъпност могат да решат проблема с „показването“ по-лесно, по-ефективно и по-евтино. Затова музеите непрекъснато търсят възможности, свързани с използването на различни иновативни подходи и високотехнологични методи, търсят решения на проблемите за социализация на музейните обекти в условията на глобализация и информационно общество. Съвременният етап на развитие на техниката и технологиите предоставя голямо разнообразие за представяне на обекти. Методът на холографията се използва широко, в това число и в музеите, затова е закономерно да поставим въпроса за нейното перспективно използване и възможността за разширяване на сферата ѝ на приложение като средство за социализация на културното наследство.

Да вземем например музейните сбирки на световно ниво. Колко хора ще могат, пък и дори през XXI век, да посетят всичките големи и интересни музеи по света? И независимо от повишаващото се качество на цветната фотография ефектът на присъствие си остава незаменим. Фотографията е плосък, двуизмерен образ на обемни, триизмерни сцени и образи, фиксирани така, както ги е видял фотографът през обектива на фотоапарата в момента на снимането. По този начин обаче не можем да надникнем зад предметите, намиращи се на преден план, или пък да ги разгледаме от различни страни и под различни ъгли. Образът, получен от обектива, съдържа много малка част от реалните предмети и пространството около тях. Тази част се намира в точно определена равнина, а образите на всички предмети, които са извън тази равнина, се получават нефокусирани. По друг начин обаче стоят нещата в холографията. При холограмите има пълна илюзия за реалност на наблюдавания обект. Единствено холографията може да ни пренесе в един или друг известен музей, като ни постави лице срещу лице с шедьоврите на световното изкуство, показани обемно в натурални размери и цветове. Така че холографията е призвана да извърши истинска революция в сферата на запознаването ни с изкуството и културното наследство. А за една чисто техническа методика, зародила се само преди няколко десетки години, това съвсем не е малко. Холографските 3D обекти могат да представят до най-малките детайли музейните предмети така, че посетителят да не може да ги отличи от оригинала. Музейната холографска инсталация може да пресъздаде атмосферата на дадено историческо събитие или цяла епоха, а дори и да съживи исторически личности¹.

Холографията е едно от физическите явления, които притежават истинска уникалност, произтичаща от силното им въздействие върху възприятията. Холографията (от гръцки „холос“ – цял, и „графо“ – пиша) е науката, която се занимава със създаването на холограми – форма на изобразяване, която позволява записването и възпроизвеждането на триизмерни образи с помощта на лазер. Образът, който се получава, е толкова правдоподобен, че у наблюдателя се появява желание да го пипне с ръка. Движейки главата си вертикално или хоризонтално, наблюдателят получава пълна представа за обемността, за формата на изобразените предмети и тяхното разположение в пространството.

Теорията на холографията е създадена през 1947 г. от Денис Габор, английски физик, роден в Будапеща, професор от Кралския колеж за наука и техника и член на Кралското дружество на Великобритания. Новата теория на изображението е случайно откритие, направено при

¹ **Теодосиев, П.** Холографията. – В: *списание „Техниката“*. [онлайн] [посетено 23.03.2020] <<https://www.forumnauka.bg/topic/9987-холографията/>>.

провеждане на експерименти за подобряване на разделителната способност на електронен микроскоп. Денис Габор изготвя първите холограми с помощта на сноп светлина от живачна лампа, а през 1971 г. е удостоен с Нобелова награда поради обществената значимост за науката и техниката на неговото откритие. Практически холографията се развива едва в началото на 60-те години, след създаването на лазерите, които са мощни източници на кохерентна светлина, необходима за получаване и възстановяване на холографските образи. През 1962 г. руският учен Юрий Николаевич Денисюк предлага оригинален метод за фиксиране на холограмата и създава първата холограма на отражение. Именно той се счита за основател на класическата художествена холография. И днес се изработват холограми, чиято информация се възстановява с помощта на бяла светлина, конструирани за пръв път от Денисюк. Принципът на получаване на холограми е достатъчно сложен, изисква използване на специални лазери и фотоматериали. При възстановяване на записани холограми по метода на Денисюк с бяла светлина се наблюдава оцветяване на изображението в различни цветове, които не съвпадат с естествените цветове на обекта.

Съществуват и цветни холограми, като за записването им се използват зелен, червен и син лазер. За правилното възстановяване на цветните холограми се използват отново три лазера – син, зелен и червен, всеки от които възстановява съответната холограма за всеки основен цвят, или ако са отражателни (записани по метода на Денисюк) възстановяването се извършва с бяла – некохерентна светлина².

Поради необикновените си свойства холографията е една от областите на науката и техниката, която изключително бързо се развива в близките няколко години. Традиционната за нашия век електроника постепенно отстъпва пред оптичната обработка на информацията. Днес холографията се използва във всички сфери на живота, като се започне с холографски етикети и се стигне до специалните ефекти при различни мероприятия. При работа с обекти на културното наследство този метод се изразява в направата на холографски изображения на музейни предмети, архитектурни обекти или известни личности от миналото. Най-разпространени в музеите и изложбените зали са холографските изображения на музейни предмети, които се разполагат допълнително към основната експозиция. Те представляват неголяма рамка или приспособление във вид на пирамида или куб, в които се проектира изображението на предмета. Така предметите не се подлагат на въздействието на светлината или колебанията на температурата и влажността, което обезпечава съхраняването на старинни или много крехки експонати. Още едно предимство на хо-

² **Холография.** [онлайн] [посетено 9.03.2020] <<https://bg.wikipedia.org/wiki/Холография>>.

лограмните изображения пред оригиналните обекти е, че при изследване или експониране голямогабаритните предмети могат да бъдат умалени до максимално комфортен за възприемане от посетителите размер или обратно – много малките да бъдат увеличени. Съвременните технологии позволяват да се допълни експозицията с анимиране на използваните предмети, да се направи реконструкция на външния облик, техниките за изработка, да се представи начинът на употреба на представените експонати в бита. Използването на холограмни изображения в музеите позволява да се промени качеството на постоянните експозиции и да се разшири целевата аудитория.

Последните постижения в областта на художествената холография са свързани със създаването на ултрареалистични пълноцветни холограми, създадени по последна дума на оптико-светлинните технологии и практически неотличими от самите оригинали. През 2015 г. са създадени 15 холографски копия на императорски пасхални яйца от колекцията на музея „Фаберже“ в Санкт Петербург. Създадените оптически копия с помощта на съвременни лазери съдържат целия спектър от цветове на оригинала, изглеждат максимално реалистично и напълно предават играта на светлината на скъпоценните камъни. Тези творения могат да се видят в музея на оптиката в Санкт Петербург³.

Създаването на обемни холографски копия на музейни експонати, произведения на изкуството и други реликви е едно от първите практически приложения на художествената холография. Обикновено достъпът до тези обекти е ограничен поради тяхната уникалност, специалните условия на съхранение и от съображения за сигурност. Чрез холографските копия изключително ценни експонати, съхранявани в различни музеи в страната, могат да станат достъпни за широката общественост.

Изложбата „Холографията – ефектът на оригинала“, изработена в Института по оптически материали и технологии „Акад. Й. Малиновски“ (ИОМТ) на БАН, е представяна в София, Велико Търново и Добрич. Тя включва 30 обемни отражателни холограми със съкровищата на България и реликви от националноосвободителните борби, сред които елинистически пластики, предмети от Панагюрското и Рогозенското съкровище, църковна утвар, Самуиловата крепост, Перперикон, лични вещи на Апостола на свободата Васил Левски и др. За създаване на холограмите са направени записи с лазерна светлина директно от оригиналните предмети и са използвани разработените в БАН висококачествени материали, сравними с най-добрите световни обра-

³ **Атака** оптических клонов: зачем создавать голограмму яиц Фаберже. Москва, РИА Новости. (обновлено: 12:22 21.02.2018). [онлайн] [посетено 9.03.2020] <<https://ria.ru/20180220/1514711528.html>>.

зци. Изработката на една холограма отнема средно около 2–3 месеца от изготвянето на материала за запис до направата му. Обикновено се работи през нощта, защото такива са изискванията – да няма никакви вибрации. Демонстрирането на холограмите изисква специално осветление и подходящо художествено оформление на сцената за възстановяването. В лабораторията са разработени подходящи пана, включващи и светлинни източници за възстановяване на холограмите. Холограмни изображения са правени и преди у нас и има копия на реликви и музейни експонати отпреди 40–50 години. Самата емулсия, върху която се прави записът, се произвежда в България, като страната ни се нарежда заедно с Канада и Русия като един от най-добрите производители в света на такъв материал. Специалистите се надяват, че ще могат да покажат по един уникален начин културното богатство на страната ни⁴.

В музеите и художествените галерии често се използват обемно отражателни холограми за визуализиране на действителен 3D модел на даден експонат или картина. Това се прави в случаите, когато е необходимо обемно пресъздаване на ценен исторически артефакт, който не е наличен. Този вид холография спада към съвременните технологии за дигитализация на културно-историческото наследство с цел неговото съхранение. Холограмните копия на предметите от тракийското съкровище, открито през 1931 г. в гробницата край село Мезек, са върнати в автентичната им среда – в „дромуса“, в коридора на гробницата. Идеята се ражда след посещение на гробницата при село Мезек. Един огромен коридор с дължина над 20 метра е абсолютно празен. Точните холографски копия са закачени на каменните стени в коридора и са осветени от съвременни полупроводникови диоди, за да изникнат триизмерните им образи. Ако не знаете какво е холограма, ще си помислите, че античните предмети са поставени под стъкло, за да не се пипат – толкова реални и обемни изглеждат съдовете, лампите, канделабърът и апликациите в осветените витрини. Колекцията се състои от 14 холограмни копия на оригинални предмети – предимно златни и бронзови украшения, датирани от IV–III век пр.Хр., които се пазят в музея на Националния археологически институт при БАН. Холограмите са изработени от създадената към ИОМТ на БАН фирма „Холобул“. Автори на проекта са проф. Симеон Съйнов и неговият брат проф. Венцислав Съйнов, зам.-директор на Института по оптични материали и технологии. Използвана е холографска плака, която е ноу-хау на нашите учени. Ако безценните артефакти не могат да бъдат в музеите, идеята е те да се върнат в автентичната си среда

⁴ **Младенова**, Цв. БАН прави холограми на най-известните български съкровища [онлайн] [посетено 28.02.2020] <<http://news.bnt.bg/bg/a/ban-pravikhologrami-na-nay-izvestnite-blgarski-skrovishcha>>.

в холографски образ. Това е начинът да се почувства историята. Няма риск за тези холографски копия – те могат да пътуват без застраховки по целия свят⁵.

В РИМ – Кърджали, са представени десет пана с холограмни изображения на находки от Археологически комплекс „Перперикон“. Включени са артефакти от различни епохи – праисторически период, античност и Средновековие, открити при проучванията на Скалния град на траките и епископска резиденция под Перперикон⁶.

Интерференцията на светлинни лъчи не е единственият метод за създаване на холограми, тъй като съществува възможност за тяхното компютърно синтезиране. Интересен за изучаване е един от най-инновативните в технологично отношение методи, чрез който се реализира реалистична холографска симулация на действителен обект с използване на негов дигитален 3D модел, създаден със специализиран софтуер. Ефектът е особено впечатляващ, ако се наблюдава холографска визуализация на анимиран 3D обект. Тогава имаме възможност да се насладим на красотата на движението, което се извършва свободно в пространството, извън ограниченията на екран или дисплей. През последните години широко разпространение получават електронните екскурзоводи, които постепенно заменят аудиогидовете. Единствен минус на такъв екскурзовод е стойността на оборудването, от което зависят качеството на изображението и специалните възможности – да отговаря на въпроси, да реагира на глас. Освен това на такъв смел и скъпоструващ експеримент се решават засега само известните и посещаеми музеи в туристически региони.

Последното нововъведение на РИМ – Шумен, е поставената холограма на актриса, облечена в автентична носия от Шуменския регион, която в рамките на 3 минути и половина запознава посетителите с историята на Шумен на база на описанията на различни пътешественици и набляга на събития, случили се в рамките на българските земи в сферата на културата и образованието през XIX век. Изображението е в реални размери и дава пълна представа за облеклото, а допълнителни дигитални изображения подчертават разказа на холограмния гид⁷. Подобен холограмен гид посреща посетителите и в Интерактивния музей на индустрията, Габрово. В Историческия музей в Примор-

⁵ **Траките** оживяват в холограми [онлайн] [посетено 28.02.2020] <<http://www.bnews.bg/article/132577>>.

⁶ Холограми на находки от Перперикон представя РИМ – Кърджали [онлайн] [посетено 8.03.2020] <<https://www.smolyan.bgvesti.net/news/149410/hologrami-na-nahodki-ot-perperikon-predstavya-rim-kardzhali>>.

⁷ **Руменов, Д.** Новите технологии и представяне на културното наследство в Регионален исторически музей – Шумен. – В: *Сборник доклади от национална научна конференция „Културно наследство и съвременни информационни технологии“*. София: АИ „За буквите-о писменехъ“, 2020. pdf. с. 101-102.

ско 3D холограма, изобразяваща тракийски жрец, подканва гостите да посетят тракийското светилище „Бегликташ“. Емоцията не може да се сравни с познатите и стандартни методи за привличане и създаване на интерес у посетителите.

В най-модерните музейни комплекси в света 3D холограми на известни личности показват като на живо историческите персонажи в естествената им среда. В дом „Фурнез“ в Шату се завръща в холограма в естествен ръст Огюст Реноар, за да представи своя артистичен живот и да разкаже за първите си успехи и разочарования в света на импресионизма. Дом „Фурнез“, ресторант и музей, е разположен на остров в Сена, известен като Остров на импресионистите в Шату. Пиер-Огюст Реноар често посещава ресторанта на дом „Фурнез“ и околностите на Шату, където създава повече от 30 платна. Сред постоянните посетители на ресторанта са известни писатели и художници импресионисти: Ги дьо Мопасан, Клод Моне, Анри Матис и др. През 1990 г. дом „Фурнез“ е възстановен по инициатива на градския съвет на Шату със съдействието на частни американски фондове, приятели на френското изкуство. Днес музеят „Фурнез“ предлага среща с художника в автентичната атмосфера, пресъздадена от декора в музейните зали. В тази уникална среща холографията предлага иновативен, забавен и изненадващ подход за едно потапящо пътешествие в годините на художника сред импресионистите в Шату⁸.

Малко са дворците по света, в които туристите могат да чуят поздравта „Добре дошли!“, отправен към тях лично от владетеля. Привилегията да бъдат посрещнати лично от румънската кралица Мария Единбург имат всички гости на нейния дворец в Балчик. Мария Единбургска посреща всеки с думите „Добре дошли в моя кралски дворец!“, изречени на български и английски, и вдига ръка, подканяща посетителите да разгледат любимата ѝ лятна резиденция. Холограмата е поставена в кабинета във вила „Тихото гнездо“. Приказното усещане се подсилва от факта, че 3D изображението представя „духа“ на Реджина Мария, когато тя е само на 21 години. Четири години са необходими, докато кралицата възкръсне в триизмерен вариант. Работата е огромна, защото трябва да се изгради 3D образ на миналото, разчитайки само на снимков материал. Над 1000 фотографии са прегледани, за да се пресъздадат максимално точно визията и духът на кралица Мария – осанката на тялото ѝ, начинът, по който накланя главата си, жестът на ръката, дори движението на устните. Тембърът на гласа ѝ е възпроизведен на базата на звуков анализ на записи с нейния глас, съхранени в архива на румънското кралско семейство. За да има движение и говор дигиталното изображение, от няколко модела е подбран най-сходни-

⁸ **Музей „Фурнез“**. [онлайн] [посетено 9.03.2020] <<https://www.musee-fournaise.com>>.

ят – дъщерята на Хилда Казасян Надежда. Момичето не само се приближава най-много до фигурата и овала на лицето на кралицата, но и до тембъра ѝ. Холограмата на кралица Мария е последната атракция, обогатила съвременния продукт на музея⁹.

Дигитализацията предоставя неограничени възможности за социализация на културното наследство. Чрез различните дигитални приложения посетителят се превръща в участник, а не само зрител и не на последно място, се запознава с културни ценности, които не присъстват в залите на музея. Първоначално холограми на архитектурни обекти се използват вместо макети. Благодарение на холографията могат да бъдат реконструирани обекти на културното наследство, които са повредени окончателно и в дадения момент няма възможност за тяхното възстановяване. В такива случаи реконструкцията се прави на основа на архивни материали, съхранени гравюри, картини, скици и снимки. Изображението се създава, отчитайки и най-дребните детайли според описанията или известни аналогични обекти от периода. Тези изображения са до известна степен субективни, но дават възможност да се пресъздаде начинът на строителство и архитектурния облик на епохата, което е не по-малко важно при изучаването на което и да било населено място.

Трявна, каквато я намираме днес, е селище, което съхранява едни от най-богатите в архитектурно-художествено отношение културни ценности от епохата на Възраждането. Автентично съхранената градоустройствена структура на стария град и всичко запазено понастоящем от възрожденска Трявна са един документално истински и естествено сътворен „музей на открито“. Трудно е да се охарактеризира с няколко думи това, което тревненските майстори внасят в развитието на българската архитектура от времето на Възраждането. Те създават църкви, манастирски комплекси, училища, мостове, камбанарии, часовникови кули, жилищни домове, търговски складове, джамии и синагоги. Те са едни от най-активните автори, които утвърждават новия тип църковна архитектура, едни от първите, които утвърждават новия тип училищна сграда, дошла да замести старите килийни училища. В областта на жилищната архитектура също имат своите предпочитания, даващи основания да говорим за тревненски тип възрожденска къща. Затова можем да кажем, че в областта на строителството Тревненската художествена школа се изявява така успешно, както и в областта на дърворезбата и иконописата¹⁰.

⁹ **Карапанчева, Н.** Кралица Мария посреща гостите в Двореца в Балчик. БНТ2-Варна [онлайн] [посетено 9.03.2020] <<http://news.bnt.bg/bg/a/kralitsa-mariya-posreshcha-gostite-v-dvoretsa-v-balchik>>.

¹⁰ **Божков, А.** Тревненската художествена школа и нейното изучаване. – В: *Тревненска художествена школа*. София: Издателство на Отечествения фронт, 1985, с. 16–17.

Многобройни са майсторите от Трявна и Тревненския край, посветили се на дюлгерския занаят. Проучванията сочат имената на 516 дюлгери, които строят в 406 селища не само в България, но и в Румъния, Мала Азия. Необходимо е да се има предвид, че това са само цифрите, които са известни. Действителните данни за имена, селища и постройки не е възможно да се установят с точност, голяма част от построеното е унищожено, а с това е заличен и споменът за имената на дюлгерите. Само в района на Трявна са регистрирани над 140 архитектурни паметника, оценени като културно наследство. Над 1000 са къщите, издигнати от тях в Тревненско. Селища като Боженци и Жеравна представляват музеи на открито на техните творби.

През ноември 1976 г. е направено предложение пред отдел „Музеи и паметници на културата“ при КИК – София, за разкриване на експозиция „Дюлгерство“ като един от трите основни занаята на Тревненската художествена школа. Предвидено е експозицията да бъде разположена на втория етаж в северното крило на музей „Старото школо“. За целта е необходимо да се направи корекция на съществуващия проект и да се премахнат вътрешните стени, които не са носещи. Има разрешение от КИК, но проектът не се осъществява¹¹.

Днес благодарение на новата реалност холографията създаването на експозиция, представяща тревненската архитектурна школа, е напълно осъществима. Трябва да се отбележи, че при създаване на холографско изображение с високо качество е необходимо не само скъпоструващо оборудване, но много време за заснемане на обекта, последваща техническа обработка на изображенията и файловете. Необходими са компетентни специалисти, владеещи тези технологии. Въпреки високата стойност и трудоемкост създаването на такива изображения на уникални обекти е оправдано заради риска от пълната загуба на част от културното наследство на страната.

Сред сериозните творчески постижения на тревненските майстори е катедралата „Св. Богородица“ във Варна, построена по идея на княз Александър Батенберг, останала и досега втора по големина в България след „Св. Александър Невски“ в София, както и църквите „Св. Богородица“ в Габрово, „Св. Троица“ в Севлиево, предизвикала възхищението на прочутия пътешественик и етнограф Феликс Каниц, „Св. Архангели“ в Калофер, „Св. Троица“ в Котел, „Св. Параскева“ в Плевен, Априловската гимназия в Габрово, изградена по подобие на Ришеловския лицей в Одеса, училищата в Свищов, Разград, Върбица, Елена, Калофер, Троян, Стара Загора, Варна, Бургас, Айтос и много други.

Съчетанието на изложени културни ценности, фотоси и холографски изображения на известни и не толкова известни архитектурни

¹¹ **Научен** архив – Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство-Трявна. Ф1619 а.е.7.

обекти ще позволи на посетителите чрез съвременните технологични средства да си изградят представа за Тревненската архитектурна школа. По този начин досегът с историята ще бъде по-непосредствен и по-атрактивен.

Както виждаме, активното развитие и приложение на холографската технология в музейното пространство са обусловени преди всичко от удобството на използване на тази технология за функционирането на музеите в съответствие със съвременните изисквания. Холограмите позволяват триизмерно да бъдат пресъздадени културни ценности и създадените холографски образи да бъдат включени в постоянните експозиции вместо оригиналите. Холографии на тези ценности могат да бъдат излагани във всеки един музей по света, притежаващ необходимата техническа база. Освен това чрез холографията има възможност да бъдат представени архитектурни и археологически обекти или пресъздадени важни събития от историята. Добрите практики за адекватното прилагане на новите холографски методи в съвременните музеи показват решенията, които могат да бъдат взети по отношение на социализацията на културно-историческото наследство в контекста на тази технология¹².

Използвана литература

1. **Божков, А.** Тревненската художествена школа и нейното изучаване. – В: *Тревненска художествена школа*. София: Издателство на Отечествения фронт, 1985, с. 16–17.
2. **Научен архив** – Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство-Трявна. Ф1619 а.е.7.
3. **Атака** оптических клонов: зачем создавать голограмму яиц Фаберже. Москва, РИА Новости. (обновлено: 12:22 21.02.2018) [онлайн] [посетено 09.03.2020] <<https://ria.ru/20180220/1514711528.html>>.
4. **Готовчиц, В. А.** Голографические технологии в музейном пространстве. Республиканская научно-практическая интернет-конференция молодых исследователей MediaLex-2018. УО „Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина“ [онлайн] [посетено 5.03.2020] <<http://medialex.brsu.by/ML-2018/GotovchicVA.pdf>>.
5. **Карапанчева, Н.** Кралица Мария посреща гостите в Двореца в Балчик. БНТ2-Варна. [онлайн] [посетено 9.03.2020] <<http://news.bnt.bg/bg/a/kralitsa-mariya-posreshcha-gostite-v-dvoretsa-v-balchik>>.

¹² **Готовчиц, В. А.** Голографические технологии в музейном пространстве. Республиканская научно-практическая интернет-конференция молодых исследователей MediaLex-2018. УО „Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина“ [онлайн] [посетено 5.03.2020] <<http://medialex.brsu.by/ML-2018/GotovchicVA.pdf>>.

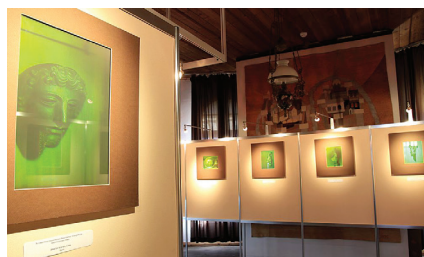
6. **Музей „Фурнез“** [онлайн] [посетено 9.03.2020] <<https://www.musee-fournaise.com>>.
7. **Младенова, Цв.** БАН прави холограми на най-известните български съкровища [онлайн] [посетено 28.02.2020] <<http://news.bnt.bg/bg/a/ban-pravi-khologrami-na-nay-izvestnite-blgarski-skrovishcha>>.
8. **Руменов, Д.** Новите технологии и представяне на културното наследство в Регионален исторически музей – Шумен. – В: *Сборник доклади от национална научна конференция „Културно наследство и съвременни информационни технологии“*. София: АИ „За буквите-о писменехъ“, 2020. pdf. с. 101–102.
9. **Траките** оживяват в холограми [онлайн] [посетено 28.02.2020] <<http://www.bnews.bg/article/132577>>.
10. **Теодосиев, П.** Холографията. – В: *Техниката* [онлайн] [посетено 23.03.2020] <<https://www.forumnauka.bg/topic/9987-холографията/>>.
11. **Холография** [онлайн] [посетено 9.03.2020] <<https://bg.wikipedia.org/wiki/Холография>>.
12. **Холограми** на находки от Перперикон представя РИМ-Кърджали [онлайн] [посетено 8.03.2020] <<https://www.smolyan.bgvesti.net/news/149410/hologrami-na-nahodki-ot-perperikon-predstavya-rim-kardzhali>>.

Изложбата „Холографията – ефектът на оригинала“

Източник

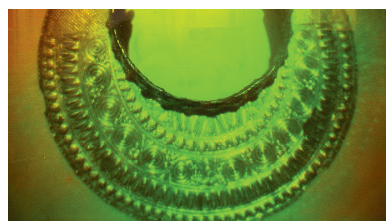
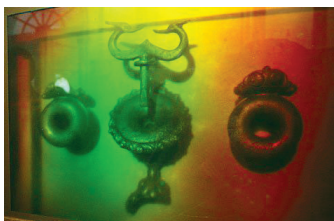
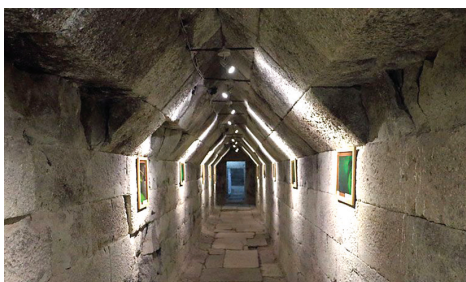
[http://news.bnt.bg/bg/a/ban-pravi-khologrami-na-nay-izvestnite-blgarski-skrovishcha\)](http://news.bnt.bg/bg/a/ban-pravi-khologrami-na-nay-izvestnite-blgarski-skrovishcha)

Източник

[http://news.bnt.bg/bg/a/ban-pravi-khologrami-na-nay-izvestnite-blgarski-skrovishcha\)](http://news.bnt.bg/bg/a/ban-pravi-khologrami-na-nay-izvestnite-blgarski-skrovishcha)

Холограмните копия на предметите от тракийското съкровище в гробницата край село Мезек

Източник [http://www.bnews.bg/article/132577\)](http://www.bnews.bg/article/132577)

*Холограмен гид посреща посетителите
и в Интерактивния музей на индустрията, Габрово*

Източник: HYPERLINK "http://www.peika.bg/statia/Interaktiven_muzey_na_industriyata_v_Gabrovo_l.a_i.97788.html" www.peika.bg/statia/Interaktiven_muzey_na_industriyata_v_Gabrovo_l.a_i.97788.html

*Холограма в естествен ръст на Огюст Реноар в дом „Фурнез“,
разположен на остров в река Сена, Париж*

Източник HYPERLINK "<https://www.musee-fournaise.com/>" https://www.musee-fournaise.com

*Холограма на румънската кралица Мария Единбург
в нейния дворец в Балчик*

Източник <http://news.bnt.bg/bg/a/kralitsa-mariya-posreshcha-gostite-v-dvoretsa-v-balchik>

Владиминова, Ю., докторант

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, Катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

ДЪРЖАВЕН СОЦИАЛИЗЪМ И ЖЕНСКА ЕМАНЦИПАЦИЯ: ПРИМЕРЪТ СЪС СПИСАНИЕ „ЖЕНАТА ДНЕС“

Естетическата риторика и визуалните послания на кориците на списанието (1945–1989)

Анотация. Докладът се занимава с естетическите послания на най-дълго съществуващото женско списание „Жената днес“ и начина, по който образите в неговия дизайн променят и идеологическите линии в редакторската политика. Списанието е обръщало внимание на проблеми, свързани с женската еманципация, които не са били толерирани в България по време на държавния социализъм.

Ключови думи: жени, списание, феминизъм, социализъм, женски права

Владиминова Ю., докторант

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философски факултет, Кафедра „Библиотековедение,
научна информация и културна политика“

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОЦИАЛИЗМ И ЖЕНСКАЯ ЭМАНЦИПАЦИЯ: ЖУРНАЛ „ЖЕНЩИНА СЕГОДНЯ“

Эстетическая риторика и визуальные сообщения на обложках журнала (1945–1989)

Анотация: В статье рассматриваются эстетические идеи самого продолжительного по времени издания журнала «Женщина сегодня» и то, как дизайнерские образы меняли идеологические линии в редакционной политике. Журнал обратил внимание на проблемы, связанные с эмансипацией женщин, которые не допускались в Болгарии во время государственного социализма.

Ключевые слова: женини, журнал, феминизм, социализм, права женини.

Vladimirova Y., PhD Student

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies and
Cultural Policy

STATE SOCIALISM AND WOMEN'S EMANCIPATION: THE CASE OF THE WOMAN TODAY MAGAZINE

Aesthetic rhetoric and visual messages on the covers of the magazine (1945–1989)

Abstract: The report deals with the aesthetic messages of the longest-running women's magazine „Woman Today“ and the way in which the images in its design change the ideological lines in editorial policy. The magazine drew attention to problems related to women's emancipation, which were not tolerated in Bulgaria during the state socialism.

Key words: women, magazine, feminism, socialism, women's rights

Тема на настоящия доклад е проблемът за един от най-дълго съществувалите женски журналы и неговите естетически и идеологически промени през различните години на държавния социализъм от неговото начало през 1945 г. до края на този период, тоест 1989 г. Списанието е интересно с това, че в определен период от своята дейност налага откровено дисидентски критики към настоящи в тогавашния момент ситуации, свързани с жените.

Цел на изследването е да отбележи чрез визуалната риторика на кориците на списание „Жената днес“ как се е конструирал образът на жената през различните периоди на социализма. Как са се променяли темите, с които жените биват репрезентирани в тези популярни медии, насочени именно към тях.

Обект на изследването е списание „Жената днес“.

Предмет на изследването – образът на жената в различни периоди, изразен с визуалната риторика на кориците на списанието.

Методи на изследването са традиционните статистически, исторически и културологични методи, а на следващ етап – контент анализ, дълбочинни интервюта и др.

Характеристика на списание „Жената днес“

„Жената днес“ е едно от най-старите женски списания в България. Започва да излиза през 1945 г. и съществува и днес. Най-популярно е през 60-те, 70-те и 80-те години, когато тиражът му е бил 500 000 копия на месец в България и 150 000 за Съветския съюз¹.

Списанието спокойно е можело да печата и 1 милион, ако тиражът му не е бил съзнателно ограничаван заради лимита на хартия, която по онова време се е раздавала централно. Списанието става втората печатна медия в държавата по тираж и влияние след вестник „Работническо дело“. За разлика от абонамента на „Дело“ обаче, който е бил задължителен за партийните ядки, абонирането за „Жената днес“ е било сложно – комбинация от връзки и късмет. Имало е много, до които то не е успявало да стигне поради свръхголемия интерес и ограничените бройки.

Списанието се появява година след идването на новата комунистическа власт в България и е трябвало да носи името „Отечествено-фронтówka“, но в последния момент бива прекръстено на „Жената днес“. Издава го Българският народен женски съюз (по-късно Комитет на българските жени) с идеята да възпитава читателките в идеите на социализма и новия път на освобождение на жените от буржоазните догматики. Известният български художник от това време Борис Ангелушев рисува умилителна корица на първия брой – работничка и селянка, поели смело към светлото бъдеще. Още тогава то обявява своята „основна задача“ – „да помогне на българската жена да бъде свободен и щастлив човек“.

Това, което е интересно да се знае за „Жената днес“, е, че през годините списанието е изглеждало по различен начин и е имало то самото съвсем различни послания и стил. Различните главни редактори през годините също така оставят различни свои характеристики. През различните свои периоди женският журнал сменя своите идеологически посоки, свързани с отношението към женския въпрос и критичността към ситуацията на жените.

Заслужава да се отбележи фактът, че през 1965 г. главна редакторка на списанието става Соня Бакиш, която е жена на министър-председателя Станко Тодоров. По време на нейната 15-годишна работа като главна редакторка отчетливо списанието е придобило гъвкавост по отношение на теми табу за българската социалистическа реалност. В годините 1960–1980 под нейно ръководство списанието неведнъж си позволява доста „по-разкрепостени“ теми в своите анализи и коментари, както и публикува текстове на читателки, в които се проблема-

¹ Липчева-Пранджева, Л. „Жените на социализма и четенето“, списание „Жената днес“, 1960–1970.

тизируют въпроси, били проблем дори и в западните капиталистически медийни издания на популярната култура по това време, като темата с хомосексуалността.

Освен това се засягат неизпълнените „битки“ на жените: домакинството, работата, отглеждането на деца и съвместяването на жената в една особено неблагоприятна и неравнопоставена с мъжа социална роля. Властта започва да усеща, че списанието си позволява прекалено много и по-късно, в края на 70-те, започва да „сплашва“ редакционния състав с упреци по отношение на това, че си позволяват прекалено много да излизат „отвъд“.

Любопитно е, че Соня Бакиш е съпруга на политик от високата номенклатура, но тя води тази „антипартийна“ политика по отношение на женското списание, което ръководи. Дали го прави, защото ѝ е позволено, тъй като е съпруга на висш номенклатурен кадър, или самата тя е боркиня за налагането на такива прогресистки дискурси, също създава определени въпроси.

Фактологически моменти от по-късната биография на Соня Бакиш насочват към тезата, че тя е действително непримирима и борбена личност, която държи на справедливите битки в обществото. Доказателство за това е, че през късните 80-те Бакиш оглавява Обществения комитет за екологична защита на Русе (ОКЕЗР), която е първата от създадените в края на 80-те години на XX век неформални дисидентски групи в България. Тя и останалите членове на комитета са били изхвърлени от комунистическата партия, а съпругът ѝ Станко Тодоров подава оставка.

Според изследването на американската феминистка изследователка Кристен Годзи, противно на възприетите от времето на Студената война схващания за масовите социалистически женски организации, комунистическите лидери са били много внимателни в конструирането на половите роли и са използвали женските списания като форуми, в които да се дискутират широко и отворено променящите се идеали на женствеността и мъжествеността².

Ако в началото списание „Жената днес“ представя тежкия живот на жената на полето, в стилистиката на социалистическия реализъм и участието на жените в развитието на земеделието в народната социалистическа република, то през 60-те години можем да видим съвсем различни послания в естетиката на образите.

Помествало в продължение на години репортажи, очерци, разкази и стихове за ударничките, звеноводките, инженерките, лекарките, фрезистките и стругарките, нашето списание сега

² **Ghodsee, K., J. Mead.** Debating Gender in State Socialist Women's Magazines. The Cases of Bulgaria and Czechoslovakia, „History of communism in Europe“, 2017, 17–36.

иска да поговори със своите читатели на езика на социологията и да предложи на вниманието на обществеността поредица от цифри, чрез които науката измерва достойнствата, качествата, възможностите, завоеванията и трудностите на онеправдания до скоро пол³.

Този текст на доктора на социологическите науки Мария Динкова в „Жената днес“ насочва читателките на списанието към новите прогресистки търсения на журнала в началото на едно ново десетилетие.

Труженичката – на полето, в завода и на идеологическия фронт – е главна героиня във визуалната разходка в дизайна на кориците на списанието. По всичко си личи, че това е начален, наивистичен период от ерата на „Жената днес“. Първата главна редакторка се казва Дарина Бояджиева. А най-дългогодишният главен редактор през първите две десетилетия е Рада Тодорова. Тя е сред основателите на Работническата партия, след 9 септември 1944 г. е министър на труда и социалните грижи, председател на Комитета на българските жени, почетен председател на Международната демократична федерация на жените.

Послания чрез корицата на списание „Жената днес“

Първият брой на „Жената днес“ е с рисунка на две работнички, едната от които държи своите оръдия на труда. Другата държи съд с вода и двете са устремени към своята цел, към своя труд и дълг. Посланието на този първи, емблематичен брой е „Пътят им е общ“. В един от следващите броеве, отново от първите от 1945 г., на корицата са нарисувани мъж и жена работници с посланието „Равни в правата, равни в строителството“. През 40-те години следват корици със Сталин, Георги Димитров, работнически плакатни корици, посветени на Деня на жената и Деня на труда, корици с лика на Христо Ботев, вероятно за годишнина. Прави впечатление, че от 1950 г. нататък списанието започва да използва фотографии на своите корици, като в по-голяма степен това са фотографии на различни образи на жени – трактористката, механичката, заслужилата с окачени медали, учената жена в мъжки костюм с риза, жената в образа на майка, но и демонстриращата своето равноправие жена, представена в корици, отправящи към женски демонстрации за 8 март, където сред стотиците се четат два основни: „Да живее 8 март!“ и „Сталин на всички езици значи мир!“. През 50-те години в духа на съветската стилистика в плакатното изкуство от това време и в духа на прокламирания широко след войната интернационализъм виждаме на плакатите различни по раси жени, техните деца и изобщо заедността на всички жени по света, обединени в труда

³ **Списание** „Жената днес“, „Жените, днес и утре“, Мария Динкова, 1970, 6/4.

и борбата. В края на 50-те и началото на 60-те години кориците на списанието придобиват по-модернистичен характер, започвайки да показват освен жени, продукт на народната култура и творчество, забрадки, носии, грозде, полета, трактори, така и наченки на модерната жена, която се задава с новото десетилетие. Освен във визията женският образ вече не се интерпретира през един праволинеен сюжет, както досега, тя излиза от този поостарял наратив и влиза в духа на ново време. Тя отново по-често бива репрезентирана през своя труд, актриса, балерина, тонрежисьор, но въпреки това има и изключения, в които започва друг етап в кода: той прави крачка напред от старата рамка.

„Жената днес“ започва да излиза от схематизма и идеологическата рамка през 1965 г. благодарение на новия си главен редактор Соня Бакиш. Първата ѝ мисия е да покаже реалното и неблагодарно положение на жената работничка. Със серия репортажи списанието разкрива, че тя има болезнени проблеми, свързани не само с тежкия труд, но и с моралния тормоз и липсата на нормални удобства. До средата на 70-те години нито едно всекидневно или периодично печатно издание, нито една медия не си позволява така системно и последователно „на своя глава“ да прави реалистични анализи на социалната действителност и да хвърля упреци към социалното управление, както го прави „Жената днес“.

Тази нова линия на излизане от догматиката на идеологията личи и в начина, по който започва да се прави дизайнът на кориците. Той отчетливо става по-фрагментарен, влиза в абстрактен стил, често от 1970 г. нататък можем да видим рисунки в стила на модернизма и абстрактното изкуство, по-експериментални и по-дълбоки и неясни в своя смисъл. Тези визии събират послания, които вътре, в текстовете на списанието, можем да свържем с онова, което не е буквално казано досега за жените и тяхната роля, отвъд създадените норми, търсенето на новите прогресивни идеи за по-добрата ситуация в социума.

Очевидно след 1968 г. в изображенията на кориците на „Жената днес“ започва осезаемо разместване на джендър ролите на мъжа и жената в обществото. Докато досега сме виждали жената като успешно вляла се в работната сила на държавата и като майка, то по-късно се наблюдава различен подход, който, освен че я изважда от селско-народните смисли и я представя като градска, населяваща урбанизирани райони, в крак с новите тенденции, я изважда и от патриархалните очаквания на традиционно-народните представи. Пример за това е тенденцията след 1968 г. освен кориците да прибягват до все по-абстрактни визии също така и темите, които се дискутират.

Кристен Годзи смята, че „макар че списанието публикува много статии, фокусирани върху жените като майки и работнички, активно изграждайки идеален тип социалистическа женственост, редакторите на „Жената днес“ са се опитали да прекроят джендър идентичнос-

тите, разбирайки, че те не са природни и фиксирани, но все пак нещо, което може да бъде променено през социалистическо образование за доброто на обществото“⁴.

Примерът, който Годзи дава, е с юлския брой на „Жената днес“ от 1968 г., където на две страници са публикувани много фотографии на бащи с техните деца, както и текст, който да привлече аудиторията към грижата на бащата, който трябва да бъде включен в отглеждането на детето. Серията фотографии с текст се казва „Бащи“. Идеята е, че „преди“, „някога“ всичко това е било отговорност само на майката, но „днес“ вече бащите носят също така отговорност.⁵

Брой 10 за 1984 г. пък излиза с корица, на която в сянка са изобразени мъж и жена, дефокусирани на заден план, и момиченце, което държи цветя отпред. А темата е „Повторният брак“. Списанието дефинира още от корицата, че в съдържанието си различни читателки, специалисти и експерти, ще се включат в дебата за нещо, което е нормално да се случи на всяка една жена в социалистическа България – да избере своя път (тоест че пътят ѝ не е предначертан до живот с мъжа, с когото е).

Доколко този нов подход към джендър ролите и срещу патриархалността е имал ефект и до какво в крайна сметка е довел, не е обект на този текст. Но тези размествания, промяната в контекстите и новите импулси към аудиторията се открояват ясно и във визуализацията на списанията от по-късен етап.

Заклучение

И в изображенията, и в оформлението на женския журнал между 1945 и 1989 г. се вижда пътят, по който женският образ надскача традиционното и народните стилистични похвати. Жената става по-независима, от 80-те нататък виждаме корици с т.нар. фатални жени – жена в черно, която пие сама в бар, или пък известни актриси като Невена Коканова и Ваня Цветкова (която има специална корица за наградата си от Московския филмов фестивал за филма „Барьерата“). Ролята на домакини и работнички постепенно се измества от корици на жени, които биват репрезентирани през култура, танц, театър, кино, спорт, градска среда.

⁴ Ghodsee, K., J. Mead. Debating Gender in State Socialist Women's Magazines. The Cases of Bulgaria and Czechoslovakia, „History of communism in Europe“, 2017, 17–36.

⁵ Пак там.

Използвана литература

Ghodsee, K., J. Mead. Debating Gender in State Socialist Women's Magazines. The Cases of Bulgaria and Czechoslovakia, „History of communism in Europe“, 2017.

Липчева-Пранджева, Л. Жените на социализма и четенето – списание „Жената днес – 1960–1970“.

Списание „Жената днес“, 1945–1989.

<https://www.jenatadnes.com/broevе/>

Георгиев, Г., студент специалност БИН, 30

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

ОБОГАТЕНАТА РЕАЛНОСТ – ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ НА НОВА АУДИТОРИЯ В МУЗЕИТЕ

Анотация. Развитието на информационните технологии и достъпността им позволява създаването на нови приложения и инструментариум за създаване на добавена реалност. Целта е набиране на нови посетители в музеите и превръщането им от зрители в активни участници в интерактивното обучение, реализирано чрез обогатената (разширената, добавената) реалност. В настоящото изложение се представя обща информация за понятието „обогатена реалност“, както и някои примери за изследвания, в които е доказано, че е добре възприета сред посетители на музеи и в областта на образованието. Посочват се предимствата и недостатъците на добавената реалност в музейна среда и се правят анализ и извод относно приложимостта ѝ в България.

Ключови думи: виртуална реалност, добавена реалност, културно наследство, музеи, образование

Георгиев Г., студент по специалности БИН, 30

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотекосведение,
научная информация и культурная политика“

ДОПОЛНИТЕЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ – ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПРИВЛЕЧЕНИЯ НОВОЙ АУДИТОРИИ В МУЗЕИ

Аннотация: Развитие информационных технологий и их доступность позволяют создавать новые приложения и инструменты для создания дополнительной реальности. Цель состоит в том, чтобы привлечь новых посетителей в музеи и превратить их из зрителей в активных участников интерактивного обучения, реализуемого через дополнительную (расширенную, дополненную) реальность. В данной статье представлена общая информация о концепции «дополнительной реальности», а также приведены примеры проведенных исследований, хорошо воспринятых посетителями

музеев и представителите на образованието. Възникват положителни и отрицателни моменти на допълнителна реалност в музейната среда, а също са анализирани възможности за нейното приложение в България.

Ключови думи: виртуална реалност; допълнителна реалност; културно наследство; музеи; образование

Georgiev G., Student, LIS

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies and
Cultural Policy

AUGMENTED REALITY – A TOOL FOR ATTRACTING NEW AUDIENCES IN MUSEUMS

Abstract: The development of information technologies and their accessibility allows the creation of new applications and tools for creating augmented reality. The aim is to recruit new visitors to the museums and turn them from spectators into active participants in the interactive learning, realized through the augmented (augmented, augmented) reality. This presentation provides general information on the concept of ‘augmented reality’, as well as some examples of research that has been shown to be well received by museum visitors and in the field of education. The advantages and disadvantages of augmented reality in a museum environment are pointed out and an analysis and conclusion is made about its applicability in Bulgaria.

Keywords: virtual reality; augmented reality; Cultural Heritage; museums; education

Основна цел на музеите в съвременния свят с оглед на функцията им по опазване на културното наследство е да пробудят интерес за знания в обществото и да привлекат нови посетители. Общеизвестен е фактът, че повечето музеи нямат достатъчно физическа площ, за да изложат всички свои експонати. Съществува и проблем при излагането на прекалено крехки, стари и чупливи предмети – такива, които не бива да бъдат излагани без специално създадени условия, и т.н. В голяма част от тези случаи посетителите на съответния музей нямат свободен достъп до съответния експонат¹ – не е възможно да го

¹ **Wojciechowski, R., K. Walczak, M. White, W. Cellary.** Building Virtual and Augmented Reality museum exhibitions. *Proceedings of the ninth international conference on 3D Web technology (Web3D '04)* [онлайн]. New York: Association for Computing Machinery, 2004 [посетено на 7.04.2020]. Достъпно на: <https://doi.org/10.1145/985040.985060>.

разгледат от всички ъгли, да го сравнят с други подобни и да научат нещо повече за него. От друга страна, в съвременния свят спечелването на нечие внимание, особено при по-млада публика, представлява предизвикателство за всеки, който не се намира „заклучен“ в дисплея на телефона. С помощта на обогатената реалност тези проблеми могат да отпаднат. В рамките на това изложение се изясняват понятието и ролята на обогатената реалност при привличането на детското (и не само) внимание, което в перспектива би могло да се окаже и важен фактор за бъдещето на музеите.

Напоследък обогатената реалност прави пробив на масовия пазар на виртуални услуги. Какво точно представлява тя, още наричана разширена или добавена реалност? За разлика от виртуалната реалност, която напълно заменя действителния свят – например виртуална обиколка на исторически музей с помощта на *VR* очила², които изцяло поглъщат зора и създават илюзията, че човек се намира на друго място; обогатената реалност е по-интригуваща: тя поставя виртуални обекти в много по-интересния действителен свят с цел да създаде усещането, че тези обекти са част от реалната обстановка. С нея се прави опит за гладко преминаване от реалност към виртуално съдържание в рамките на една композиция. Чрез комбиниране на виртуалната реалност с дигитални технологии обогатената реалност предлага истински гледки с добавено виртуално съдържание – при това само с помощта на мобилно устройство – смартфон или таблет, както и достъп до интернет за сваляне на съответната апликация, разработена за целта. По този начин посетителите имат достъп до дигитално съдържание, чрез което преживяването в музея става по-забавно и по-достъпно за новата аудитория – интерактивни игри за децата; „съживяване“ на скелетите на риби и динозаври само чрез насочване на камерата срещу скелета; „ловене“ на експонати и добавянето им към собствена виртуална колекция. Съществуват множество инструменти за създаване на собствени програми, специално проектирани да удовлетворяват потребностите от дигитални програми за музеите. В настоящото изложение няма да се обсъжда технологията по създаването на такава програма, тъй като то е с фокус, ориентиран към резултата от ползването на подобни продукти.

Не са много изследванията, които показват корелацията между използването на добавена реалност в музеи, които страдат от липсата на посетители, и намерението на посетителите да се завърнат отново

² Понятията често се бъркат, като обикновено се слага знак за равенство между двете, например в тази статия: <https://www.burgas.bg/bg/news/details/1/39259> от 2019 г. на Община Бургас. На колажа към статията аз и приятелката ми ловим риба с *VR* очила (които изцяло заменят реалността с дигитално море и кораб) и виртуална въдица по време на изложбата „Риби и рибарство по Южното Черноморие“ в Културен център „Морско казино“.

в тях. В едно от тях³ е доказано, че е по-вероятно изследваните лица да посетят музея пак, след като са изпробвали технологиите за виртуална и добавена реалност, предоставени в музея, в който е проведено изследването. Същото изследване показва и по-висока удовлетвореност от преживяното при наличието на елементи с обогатена реалност. Друго изследване⁴ доказва, че обогатената реалност би могла да режисира и насочва вниманието на посетителите чрез наблюдаване върху конкретни факти и елементи и наслагване на архивни кадри – например при използването на обогатена реалност чрез мобилна апликация, в която виртуален гид води обиколката на музея. Обобщава се, че за посетителите добавената реалност е улеснила установяването на връзката между експонатите и описанията им, вследствие на което е добре възприета и високо оценена от участниците в изследването. Изследвания за възприемане и оценка на AR технологията, проведени с българската музейна аудитория (т.е. посетителите) липсват. Националният статистически институт не предоставя актуални и същевременно публично достъпни статистически данни, релевантни за настоящото изложение, което може да се оцени като стъпка назад в стремежа към прогрес. Това не означава обаче, че добавената реалност не е достигнала до България. Напротив, все повече културни обекти, например къщата-музей „Дончо Попов“ в с. Боженци⁵, залагат на новата технология. Създадена е интерактивна инсталация с добавена реалност, която да покаже възрожденския бит, а целта отново е експозицията да бъде по-атрактивна и по-достъпна за възприемане от хората. В случаите, когато се цели ангажиране на детското внимание например, могат да бъдат разработени допълнително и игри (например по случай Деня на детето през 2019 г. в Регионалния исторически музей в Пловдив), „ловене“ на различни експонати и добавянето им към виртуална колекция, досущ като в популярната игра *Pokemon GO*,

³ Jung, T., C. Tom Dieck, M., Lee, H., N. Chung. Effects of Virtual Reality and Augmented Reality on Visitor Experiences in Museum. – In: *Information and Communication Technologies in Tourism 2016. Proceedings of the International Conference in Bilbao, Spain, February 2–5* [онлайн] Springer International Publishing, 2016, 607–619 [посетено на 9.04.2020]. Достъпно на https://www.researchgate.net/publication/283490750_Effects_of_Virtual_Reality_and_Augmented_Reality_on_Visitor_Experiences_in_Museum.

⁴ Ghouaiel, N., J. Cieutat, J. Jessel, S. Garbaya. Mobile Augmented Reality in Museums: Towards Enhancing Visitor's Learning Experience. *International Journal of Virtual Reality* [онлайн] vol. 17 (01), 2017, 21–31 [прегледано на 9.04.2020]. Достъпно на https://www.researchgate.net/publication/317301714_Mobile_Augmented_Reality_in_Museums_Towards_Enhancing_Visitor's_Learning_Experience.

⁵ Добавена реалност оживи къща-музей „Дончо Попов“. *Музей на архитектурно-исторически резерват „Боженци“* [онлайн] [прегледан на 8 април 2020]. Достъпен на <https://bojentsi.com/bg/добавена-реалност-оживи-къща-музей-д/>.

която, макар и да няма общо с музеите, стимулира разходките навън – една от ползите на технологията.

Технологията на обогатената реалност е особено ефективна при спечелване на вниманието на детската аудитория, като е важно да се посочи, че дори при деца със синдром на дефицит на вниманието и хиперактивност се отчитат позитивни резултати от прилагането на разширена реалност⁶. По-специално се посочва, че е доказано как при ученици с дефицит на вниманието използването на добавена реалност е помогнало за спечелване и задържане на вниманието им и по-активно участие в обучението. Помагайки на учениците да си изяснят концепции чрез визуални стимули, технологията стимулира подхода на конструктивизма към обучението, т.е. „активното изграждане на знания и разбиране за света“⁷, в контраст с инструкционизма, прокламиращ следването на твърдия учебен план, често отегчителен за аудиторията, атакувана отвсякъде с различни стимули от съвременния свят. Предимствата на обогатената реалност, в частност постиженията в образованието, са абсолютно валидни и в контекста на музейното дело, тъй като, макар и в неформална обстановка и използвайки различни подходи, музеят е едно своеобразно училище, специализирано в тематиката си.

Разбира се, всяка нова технология среща своите спънки. Винаги съществува проблемът за липса на подходящо устройство у потребителя, необходимо за изживяването, но при разрастването на технологичния пазар смартфоните са все по-достъпни, като най-голям ръст в проникването на смартфони за България е отчетен във възрастовата група 55+⁸. Технологичната пропаст се запълва все по-бързо и макар че още съществува, преобладаващата част от населението все пак притежава мобилно устройство. От друга страна, музеите срещат свои пречки пред реализирането на подобен тип услуга – липса на средства, мотивация, технологична обезпеченост (в частност интер-

⁶ **Aziz, N., Ab. Aziz, K., Paul, A. & Yusof, A. Noor, N.** Providing Augmented Reality Based Education for Students with Attention Deficit Hyperactive Disorder via Cloud Computing: Its Advantages. *International Conference on Advanced Communication Technology, ICACT 2012*, 577–581 [прегледано на 10.04.2020]. Достъпно на https://www.researchgate.net/publication/250806634_Providing_Augmented_Reality_Based_Education_for_Students_with_Attention_Deficit_Hyperactive_Disorder_via_Cloud_Computing_Its_Advantages.

⁷ **Атанасов, П.** Новият музей и цифровото бъдеще. Едно изследване на приложението на AR в музейна среда, V 2.0. [онлайн] [прегледан на 8 април 2020]. Достъпен на https://www.academia.edu/28963921/Новият_музей_и_цифровото_бъдеще_Едно_изследване_на_приложението_на_AR_в_музейна_среда_V_2.0.

⁸ Според проучване на социологическата агенция „Арбитраж“, възложено от „Теленор“ ЕАД. Достъпно на <https://www.tech trends.bg/2019/02/22/telenor-smartphone-penetration-bg-2018/>.

нет достъп) и човешки ресурс, компетентен да изпълни по подходящ начин задачата.

Друг проблем е опасността от „потъване“ на потребителя изцяло в приложението за обогатена реалност и липса на взаимодействие с действителността и в частност с експонатите. Тази пречка би могла да бъде преодоляна чрез изготвяне на модели за интеракция, които да ангажират вниманието на аудиторията до определена степен, без да се измества фокусът от реалността. Може да се посочи като неефективен пример за обогатена реалност и едно прекалено сложно приложение, което не е интуитивно и/или не работи правилно. Ако се налагат преработка или доработка на приложението, това обикновено струва скъпо и би могло да представлява друг проблем, поставен пред музеите.

В перспектива, отчитайки образователните ползи, които от морална гледна точка вземат превес пред финансовите затруднения, би могло да се заключи, че инвестирането в технология за разширена реалност би се отплатило на обществото, тъй като тя би допринесла за създаването на ново информирано, модерно, образовано поколение с нагласа и желание за учене през целия живот, от каквото България има нужда.

Като технология, която е сравнително отскоро на пазара и с оглед на твърде динамичното развитие на последния, не е възможно да се прогнозира дали обогатената реалност ще остане актуална и в бъдещето. В най-лошия случай можем да се надяваме, че тя ще остане прекурсор към по-усъвършенствана технология, която би удовлетворила всички задачи, които музеите са поставили пред себе си: да останат релевантни, да привличат нова и по-млада аудитория, да изпълняват социално-образователните си роли и цели по оптимален начин.

Използвана литература

1. **Aziz, N., Ab. Aziz, K., Paul, A. & Yusof, A. Noor, N.** Providing Augmented Reality Based Education for Students with Attention Deficit Hyperactive Disorder via Cloud Computing: Its Advantages. *International Conference on Advanced Communication Technology, ICACT 2012*, 577–581 [прегледано на 10.04.2020]. Достъпно на https://www.researchgate.net/publication/250806634_Providing_Augmented_Reality_Based_Education_for_Students_with_Attention_Deficit_Hyperactive_Disorder_via_Cloud_Computing_Its_Advantages.
2. **Ghouaiel, N., J. Cieutat, J. Jessel, S. Garbaya.** Mobile Augmented Reality in Museums: Towards Enhancing Visitor's Learning Experience. *International Journal of Virtual Reality* [онлайн] vol. 17 (01), 2017, 21–31 [прегледано на 9.04.2020]. Достъпно на https://www.researchgate.net/publication/317301714_Mobile_Augmented_Reality_in_Museums_Towards_Enhancing_Visitor's_Learning_Experience.
3. **Jung, T., Claudia Tom Dieck, M., Lee, H., Chung, N.** Effects of Virtual Reality and Augmented Reality on Visitor Experiences in Museum. – In: *Information and*

Communication Technologies in Tourism 2016. Proceedings of the International Conference in Bilbao, Spain, February 2–5 [онлайн] Springer International Publishing, 2016, 607–619 [посетено на 9.04.2020]. Достъпно на https://www.researchgate.net/publication/283490750_Effects_of_Virtual_Reality_and_Augmented_Reality_on_Visitor_Experiences_in_Museum.

4. **Wojciechowski**, R. K. Walczak, ., White, M., Cellary, W. Building Virtual and Augmented Reality museum exhibitions. *Proceedings of the ninth international conference on 3D Web technology (Web3D '04)* [онлайн]. New York: Association for Computing Machinery, 2004 [посетено на 7.04.2020]. Достъпно на <https://doi.org/10.1145/985040.985060>.
5. **Атанасов**, П. Новият музей и цифровото бъдеще. Едно изследване на приложението на AR в музейна среда, V 2.0. [онлайн] [прегледан на 8 април 2020]. Достъпен на https://www.academia.edu/28963921/Новият_музей_и_цифровото_бъдеще._Едно_изследване_на_приложението_на_AR_в_музейна_среда_V_2.0.
6. Добавена реалност оживи къща-музей „Дончо Попов“. *Музей на архитектурно-исторически резерват „Боженци“* [онлайн] [прегледан на 8 април 2020]. Достъпен на <https://bojentsi.com/bg/добавена-реалност-оживи-къща-музей-д/>.

Илиев, О., докторант

България, София, Софийски университет
„Св. Климент Охридски“, Философски факултет,
катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“

ОСНОВНИ ПРЕСПЕКТИВИ ПРЕД Е-АРХИВИРАНЕ

Анотация. Настоящото изследване цели да представи предизвикателствата и перспективите пред архивната система в Република България (РБ), на която предстои да реализира модел за електронно архивиране (е-Архивиране). Още в самото начало трябва да се изтъкне, че е-Архивиране е градивен елемент от електронното управление (е-Управление). Този сегмент заслужава своето специално внимание в научноизследователското поле. Моделът за е-Архивиране следва да обхване всички процеси, свързани с електронни документи (е-документи). По-точно процесите по създаване, управление, експертиза, опазване и дългосрочно съхранение и предаване на най-ценните от тях в архив. Професионалният подход изисква задълбочена преценка върху принципите, които са взети под внимание от българските архиви.

Ключови думи: електронен архив, електронно архивиране, електронни документи, информационни технологии

Илиев О., докторант

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотековедение,
научная информация и культурная политика“

ОСНОВНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОЗДАНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО АРХИВИРОВАНИЯ

Анотация: Данное исследование направлено на выявление проблем и перспектив развития архивной системы в Республике Болгарии (РБ), в которую должны внедрить модель электронного архивирования (э-архивирования). Следует отметить, что электронное архивирование является структурным элементом электронного управления (э-управления). Этот сегмент заслуживает особого внимания в исследовательской сфере. Модель электронного архивирования должна охватывать все процессы, связанные с электронными документами (э-документами). Точнее, процессы создания, управления, экспертизы, сохранения и долговременного хранения, а также передачи наиболее ценных из них в архив. Профессиональ-

ный подход требует углубленной оценки принципов, которые были приняты во внимание болгарскими архивами.

Ключови думи: електронен архив, електронно архивирование, електронни документи, информационни технологии

Iliev O., PhD Student

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies
and Cultural Policy

BASIC PERSPECTIVES FOR E-ARCHIVING

Abstract: The present study aims to present the challenges and prospects for the archival system in the Republic of Bulgaria (RB), which is to implement a model for electronic archiving (e-Archiving). From the very beginning it should be pointed out that e-Archiving is a building block of e-government (e-Government). This segment deserves special attention in the research field. The e-Archiving model should cover all processes related to electronic documents (e-documents). More precisely, the processes of creation, management, expertise, preservation and long-term storage, and transfer of the most valuable of them in the archive. The professional approach requires an in-depth assessment of the principles that have been taken into account by the Bulgarian archives.

Key words: electronic archive, electronic archiving, electronic documents, information technologies

„От античността насам всички европейски политически култури, както и тези на Изтока, се основават на познанието и анализа на историята“¹. Следва да продължим тази мисъл и да прибавим, че задълбочените исторически изследвания задължително се базират на достоверността, т.е. доказуемите данни за обществения живот, протекъл в определени хронологични и географски рамки. Създаваните, използваните и съхраняваните днес данни са в неизмерими обеми, което е сериозно предизвикателство пред институциите, съхраняващи националната памет (библиотеки, архиви и музеи) главно за това, как ще осигурят опазването на културно-историческата памет на обществото, особено в съвременната му цифрова форма. Днес технологичното развитие на информационно-комуникационните технологии

¹ **Йонас**, Х. Защо модерната техника е обект на етиката, сп. Философия, 2014 [онлайн] [посетено 29.05.2020]. Достъпно от <https://philosophia-bg.com/archive/philosophy-6-2014/why-modern-technics-is-subject-of-ethics/>.

(ИКТ) и промяната на обществените интереси несъмнено бележат развитие, което изпревари нормативното си регулиране и още по-малко методическата база за неговото изпълнение. Може да се счита, че нарастването на заобикалящото ни дигитално информационно поле се осъществява с темпове, довели до крайната необходимост от синхронизиране на практическите резултати с теоретичните и обществените очаквания. Особено тази част на нормативната и методическата база, свързана с архивното дело. Изборът на тема следва и линията на активна дискусия, която е предмет на архивните и академичните среди през последните десетилетия. Подпомагайки изследователската си мисия, ще представя обзор на събития, свързани с изготвянето на част от нормативната база и реализирането във времето на методическите насоки на българските архиви. Тезата ми ще бъде допълнена със съпоставящи примери от чуждестранни архиви, статистически данни и изворова база. Разкривайки различни авторски тези и научни изследвания по темата², заслужаващи своето място, особено когато на една важна обществена институция ѝ предстои да дефинира правила и методически указания, да избере технологична рамка, състави предложения за нормативни изменения или изготвя бюджетни прогнози в областта на ИКТ.

Настоящото изследване цели да представи предизвикателствата и перспективите пред архивната система в РБ, на която предстои да реализира модел за електронно архивиране (е-Архивиране). Още в самото начало трябва да се изтъкне, че е-Архивиране е градивен елемент от електронното управление (е-Управление). Сегментът заслужава своето внимание в научноизследователското поле, а моделът следва да обхване всички процеси, свързани с електронни документи (е-документи). По-точно процесите по създаване, управление, дългосрочно съхранение и унищожаване, както и предаване за постоянно съхранение на най-ценните в архив. Професионалният подход изисква задълбочена преценка върху принципите, които са взети под внимание от българските архиви. Осигуряването на механизъм за управление на документални масиви, създадени във вид, различен от хартията, днес е предизвикателство. Особено ако обхваща целия процес – от създаване до унищожаване. За жалост и до днес за мнозина архивната дейност се свежда единствено до физическото съхранение на информацията независимо от приносителя ѝ. Отговорността за осъществяването на държавна политика в РБ, спазвайки субординация с широк кръг от заинтересовани страни, е отредена на институцията Държавна агенция „Архиви“ (ДАА). Агенцията е активен член на международната архивна общност, а от 1960 г. е и член от категория

² Петкова, С. Електронните документи като обект на дълготрайно запазване. – В: Арх. преглед, 2001, бр. 1, с. 30–43.

„А“ на Международния съвет на архивите при ЮНЕСКО³, участвайки в неговата дейност. С формирането на европейския клон на архивите (EURBICA) през 2000 г. Държавна агенция „Архиви“ е постоянен член.

Реализирането на е-Архивиране е изключително амбициозен проект, който е определен като един от основните приоритети на архивите. Следва да отбележим като положителен момент и неговото разпознаване на правителствено ниво, залагайки в програмата за е-Управление на Република България⁴. Факт, който установяваме и в т. 3, буква „ч“ от Решение на Министерския съвет № 163 от 21 март 2014 г., което все още очаква своето реализиране. Днес то е обвързано с изпълнението на приоритетна мярка 61 „Разработка и внедряване на система за е-архивиране“, финансирано по Оперативна програма „Добро управление“ (ОПДУ). Необходимостта от подобен софтуер се отчита и в актуализираната през 2019 г. Стратегия за развитие на електронното управление в Република България (2019–2023)⁵. Архивите са изготвили проектна идея, която подлежи на оценка и утвърждаване. Всички предвидени действия ще имат една основна цел – да се избере, разработи и внедри технологичен модел, чрез който да се обогатява Националният архивен фонд (НАФ) с ценни електронни документи от държавните и общинските институции, видни за обществото личности, политически партии, юридически лица с нестопанска цел, както и от търговски дружества, без да изпуска българи и български организации в чужбина с принос към българската история. Моделът ще е гарант за правилното управление на информацията в цифрова форма, защита на конституционните ни права, както и запазването ѝ за идните поколения. Успехът ще зависи от синхронизирането на правилата относно създаването, управлението, съхранението, унищожаването и предаването на ценни е-документи за постоянно съхранение в държавните архиви при сигурен и юридически издържан трансфер на данните. Осигуряването на лесно достъпни публични интерактивни инструменти за всички заинтересовани страни и/или

³ Допълнително информация виж на <www.ica.org/3/homepage/home.html> [Прегледан 12.08.2020].

⁴ е-Управление реално копира редица инициативи на ЕС, за пример ще посоча „Програма в областта на цифровите технологии за Европа“ (Digital Agenda for Europe), Европейските планове за действие (European eGovernment Action Plan (2011–2015) и (2016–2020)). Съдържанието им е изпълнено с конкретни мерки и дейности като стимулиране на ИО, насърчаване на онлайн администрацията, по-високи нива на цифрова грамотност, стандартизация, оперативна съвместимост, онлайн сигурност, както и увеличаване на трансграничните електронни услуги за стопанска дейност, образование, работа, пребиваване и пенсиониране във всяка членка на ЕС.

⁵ За допълнително информация вж. портала за обществени обсъждания и Решение на Министерския съвет № 546 от 18 септември 2019 г.

одобряването на съществуващи пазарни продукти със сходни функции. Тук българските държавни архиви са предвидили разработката да е в съответствие с международно признати стандарти за архивно описание като *General International Standard Archival Description (ISAD (G))* и *Encoded Archival Description (EAD)*. Без да пропусна и утвърдената в архивите методика. Логично е да се допусне и включването на още стандарти от страна на архивите.

Разработването и внедряването на подобен модел са сложна и отговорна задача, но ще предотвратят два основни риска пред българското общество и администрация. Единият, който архивите отдавна адресират, е опасността от загуба на ценна информация. Факт, който е необходимо условие за настъпването на непредвидими последици както за управлението на страната, така и за интересите на отделни юридически или физически лица. Опасността от подобно „изгубване“ е напълно реална, ако отчетем опита на по-напреднали в областта страни, членки на Европейския съюз (ЕС). В резултат от това алармиране ще се работи в посока на хармонизацията на нормативната уредба в страната, както и въвеждането на международно признати стандарти⁶ от областта. Вторият риск е свързан с ограничаването на свободната конкуренция на пазара. Архивите желаят да улеснят всички заинтересовани страни (от разработчиците на софтуер до използващите тези продукти лица), като в най-дългосрочен план се достигне до институционална съвместимост, взаимодействие или взаимозаменяемост между различни софтуерни продукти или отделни техни части. Но реализацията на тази задача ще изисква генерирането на решения по много въпроси: технически спецификации, метаданни, файлови формати, процедури и правила за създаване, дългосрочно съхранение, физическо унищожение, тяхното използване, популяризация и автентификация по различни правни въпроси и пр. По този начин ще се гарантира дългосрочно държавно съхранение на ценните цифрови масиви за идните поколения. Съществуващата в момента нормативна уредба ни предлага множество правни норми относно е-документи. Но правна дефиниция на понятието е-Архивиране няма. Ще установим и правна регламентация, която не е съгласувана с архивите. Тя е вменена от други институции в страната, но засяга организацията на електронните документи в държавните и общинските институции. За мен това се дължи на „сляпото“ пренасяне на чужди норми или несъпоставима за страната ни практика. Тук е мястото да маркирам и част от основните свързани актове по темата: Закон за Националния архивен фонд (ЗНАФ); Закон за електронното управление (ЗЕУ), Закон за електронния документ и електронния подпис; Регламент № 6 (ЕС)

⁶ Прилагането на стандарти е доброволно, но изпълнението на техните изисквания предоставя т.нар. презумпция за съответствие.

910/2014, Наредба за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги, Практически насоки за дългосрочно съхранение на електронни документи в администрациите и др. Съпоставянето им ни откриват противоречия, основно върху сроковете за съхранение на документите на хартиен и цифров носител, невъзприемането на архивните правила от страна на съвременните мениджъри или програмисти. Без да пропусна и предизвикателствата около дългосрочното съхранение на електронните документи, гарантирането на автентичността и интегритета им през целия жизнен цикъл, както и запазването им във времето и пространството в техния оригинален контекст. При документите на хартиен носител това е значително по-лесно, което дължим на дългогодишен опит. При електронните документи задачата е значително по-сложна. Практически задължително изискване за защита от манипулация е осигурено чрез криптографски метод, квалифициран електронен подпис или електронен времеви печат, с който са скрепени документите. Правната норма допуска и издаване на цифров сертификат и от други системи за автентификация. В случай че и това се постигне, този вид обвързаност може да се приеме като гарант за информационната и доказателствена стойност на е-документи, без да са накърнени законните ни права (граждански, търговски, имуществени и др.) и държавното управление в съвременното информационно общество (ИО). На последно място ще отбележа избора на технологична рамка (хардуер и софтуер), която ще осигури споменатите по-горе процеси. Но тук е важно да не пропуснем една особеност – технологичната обвързаност, която логично следва всеки избор. Ето защо смятам за уместно да заменим думата със „зависимост“.

Архивната общност отдавна е осъзнала острата нужда от избор на технологичен модел за създаване, управление и дългосрочно съхранение на цифрови данни. Осъзнаването не е достатъчно, за да се решават подобни въпроси. Пропусък, довел до изоставане или капсулиране от тематиката, а в администрацията да съществуват разнородни софтуерни продукти. Всеки разработен според вижданията на програмистите, инженерите, информатиците, но не и архивистите. От тях правната норма изисква да съхраняват е-документи върху многообразни носители, спазвайки широк списък от формати, създаване на резервни копия, но без да е създаден модел за тяхното архивиране. Самото дългосрочно съхранение е предизвикателство само по себе си преди всичко за малките общини в страната. Вероятността да е затруднение и за големите ведомства в държавата е прекомерно висока. Нарастването на цифровите архиви, от една страна, ще изисква съответната технологична рамка, която е основата за тяхното съществуване, а от друга – регламентирани правила по отношение на създаването, регистрирането, верифицирането, съхранението, ползването и

предаването за държавно съхранение на най-ценните цифрови данни. Отбелязвам този факт повторно, защото действащата правна рамка по-скоро задължава, отколкото улеснява администрацията. Тук е мястото на държавата, архива и заинтересованите партньори да запълнят тези пропуски, които днес позволяват съществуването на множество софтуерни продукти, но при относително слабо развити методически принципи. Не бива да се заблуждаваме, е-документите са динамични, нестабилни, интерактивни, съществуващи в множество различни формати, а самата разлика между „информация“ и „документ“ вече не е толкова ясно очертана. Закъснение и/или изпускане на нишката би предизвикало истинска археологическа работа за възстановяване на информацията поради загуба на предишни данни. Документът винаги трябва да бъде разглеждан като част от по-голямо цяло (дело, опис, фонд и т.н.). За тази цел архивистът трябва да бъде редом до другите специалисти по обработка на информацията в съответната институция – документалисти, инженери, информатици и други длъжностни лица в администрацията. При това следва да се предвидят и обстоятелствата за скоростта, с която обемът от информация нараства или ще нараства в бъдеще време; стабилността на създаваните и разпространявани в Световната мрежа платформи; и сигурността срещу експлозията на информационната продукция с краткотраен жизнен цикъл, която днес владее света⁷. В този смисъл е много важно архивистите да участват в работата по устройството и архитектурата на информационните системи в държавната администрация, така че тези въпроси, както и други, да бъдат решавани още преди тяхното възникване. Определянето на това, коя информация е ценна и кои документи имат архивна стойност, е задължително да става по време или преди тяхното създаване, защото при незнание „какво и колко да се пази“ се губят материали независимо от съществуващата инфраструктура. Това поставя основната теза, че отговорността на архивистите по отношение на е-документи започва от момента на тяхното създаване. За целта архивите трябва да имат проактивна позиция и да повишат професионалното си образование. Тук искам да направя кратко пояснение. В дигиталния свят традиционните ретроспектив-

⁷ Да се определи еволюцията на компютрите като „взривообразна“, си е чисто подценяване. До този извод е стигнал Гордън Мур (един от основателите на *Intel*) още през 1965 г., когато формулирал прословутия си закон, според който темповете на развитие в процесорите ще се обуславят от удвояването на броя на транзисторите в тях (съответно удвоена производителност) на всеки 18–24 месеца. До този момент компютърните технологии и процесорите (при това не само на *Intel*) следват доста точно тази прогноза, което ще ни позволи лесно да изчислим как биха изглеждали процесорите и съответно компютрите не след 20, а дори след 100 години. Изчисленията показват, че след век компютрите ще бъдат 1 125 899 906 842 624 пъти по-мощни от днешните.

ни методи на експертиза и подбор може и да не са достатъчни. Традиционният подход е базиран на силната връзка на информацията с носителя. Архивистът е насочен основно към опазване на носителя, а в цифровата среда зависимостта между информация и носител е значително по-ниска. Информационното съдържание стои за период от време върху един носител, след което се прехвърля на друг. Данните заедно с начините, по които те се свързват с други данни, формират динамичен „флуиден“ документ. Той винаги ще се променя, когато се добави или премахне някоя хипервръзка. Въпросът е дали архивите ще се насочат към опазване на носителя или на информацията в тях. Недостатъчният институционален ангажимент може да създаде електронни архиви с ограничена устойчивост. Така архивното общество се изправя пред двустранен проблем: от една страна, „как да управлява днешния информационен поток, а от друга – „как да предотврати превръщането му в „пустиня на познанието утре“⁸. Архивистите са изправени пред избор: или да продължат по традиционния начин, което със сигурност ще доведе до загуба на значителна част от ценната информация, или да се избере нов подход, насочен към запазване на данните и техните взаимовръзки, без да се отдава такова значение на носителя, при което ще се загуби това, което винаги е считано като автентичен документ. „Накратко, изборът е между „тъмна дигитална ера“ с липсващи значими документи и много силно документирана ера в неавтентична форма“⁹.

В случай че се вгледаме в миналото, изследователският процес ще ни отведе към началото на XXI век, когато архивите реализират един специфичен проект „Разработване, внедряване и оценка на въздействието на усъвършенствана политика в Държавна агенция „Архиви“, финансиран от Оперативна програма „Административен капацитет“, съфинансирана от ЕС. Основната цел е актуализацията на най-важното архивно помагало – Методическия кодекс¹⁰. Продукт, създаден през 1982 г. в чест на 30-годишнината от създаването на централизираното архивно дело в страната, но през XXI век е определено за морално остаряло. В резултат са конкретизирани и разписани всички изменения и нововъведения (дигитализацията и е-документи), отстранени са всички неприложими текстове в съвременната практика. Логично, тези свързани с новите цифрови записи са отделени в отделен свитък, носещ името „Електронни документи“. Той определя общи принципи и маркира методически указания при работа с е-документи. За целта е извършено проучване на международни и национални

⁸ **Марков, Н.** Осма конференция по дигитално архивиране, Женева, Швейцария. Арх. Преглед, С., 2010, с. 16.

⁹ Пак там, с. 17.

¹⁰ Достъпено онлайн: <<http://www.archives.government.bg>> [Прегледан 5.08.2020].

нормативни документи, разработки и стандарти на различни архиви, организации, форуми и пр. Интересен факт е въвеждането за първи път на дефиниция за ценен електронен документ, което представлява синтез между определението от два закона. Този за електронния документ и това за ценен документ в ЗНАФ. Определени са принципите, базовите правила и мерките за осигуряване на тяхното приемане, дългосрочно съхранение и достъп в държавните архиви. Самите авторите отбелязват, че „Тематиката е в процес на постоянна промяна и развитие и този факт определя бъдещи изменения в настоящия свитък“¹¹. Но едно е вярно и към онзи момент, и към настоящия. *За нуждите на ДАА и държавните архиви, приемащи и съхраняващи е-документи от Националния архивен фонд, е необходимо да се създаде специализирана информационна система, изградена върху общите принципи на Стандарт за референтен модел на Отворена система за архивиране на информация*¹², приет от Международната организация по стандартизация (ISO) през 2003 г. Задача, която очаква своята реализация до 2023 г. Авторите правят разграничение от т. нар. електронно родени документи (*digital born documents*) – факт, който е изрично упоменат: „Дигитализираните аналогови документи не са предмет на настоящите указания“¹³. Въпреки това днес те са приравнени с тях, което е особено видно в нормативната база.

Дейността е продължена, когато със Заповед № 184/12.08.2013 г. на председателя на ДАА са дефинирани следващите задачи за изпълнение: 1) Да се направи анализ в координация с представители на Министерството на транспорта и информационните технологии и съобщенията (МТИТС)¹⁴ и да представи списък на нормативните и поднормативните актове, в които следва да се извършат изменения и допълнения – до 31 януари 2014 г., 2) Да представи проекти на „Стратегия за развитие на информационните и комуникационни системи на ДАА“ и „План за изпълнение на стратегията“ и „Пътна карта“ – до 20 декември 2013 г., 3) Да се актуализира примерна номенклатура на делата, съобразена с изискванията за е-Архивиране – до 20 декември 2013 г. В резултат е направено запитване до 4862 институции в държавата. След обработката на получените отговори е изготвен „Анализ и информация за наличните във фондообразувателите на ДА „Архиви“ административни информационни системи към 1.10.2013 г.“. Наблюденията показват, че „около половината от фондообразувателите, до които е отправено запитване, не са предоставили отговор“, както и че „част от фондообразувателите не предоставят конкретна

¹¹ Методически кодекс, Свитък VI, С. 2013, с. 7

¹² ISO 14721: 2003 Reference model for an Open Archival Information System (OAIS).

¹³ Пак там.

¹⁴ Посетете страницата им от <<http://www.mtitc.government.bg>> [Прегледан 15.08.2020].

информация, а насочват към висшестояща организация“. Въпреки това архивите установяват видовете софтуер, управляващ документооборота в администрацията, условията за физическото съхранение на е-документи и прилаганите методически правила там, където те съществуват. Резултатите намират своето отражение в утвърдената със Заповед №45/11.03.2013 г. на председателя на ДАА „Стратегия на Държавна агенция „Архиви“ (2013–2015)“. За стратегическа цел №1 са определени „прилагането на нови информационни и комуникационни технологии“ в архивите, както и въвеждането на електронно архивиране чрез специализиран софтуер. Това, допълнено от изисквания за създаване на дигитални хранилища с подходящи условия, с възможност за съхраняване най-малко на две различни географски места и на най-малко два вида носители, както и постоянна хардуерна и софтуерна поддръжка от квалифицирани служители. Тези постулати очакват още своята реализация. Предварително условие е наличието на одобрена стратегия за е-Архивиране. За целта е изготвен проект, който е съгласуван с МТИТС и е преминал обществена консултация през 2013 г. При разработването на този стратегически документ е извършен анализ по отношение на дейността и състоянието на архивите, постигайки една широкообхватна оценка на вътрешните и външните фактори. Тяхното влияние върху процесите, свързани с подбора, комплектуването, регистрирането, обработването, опазването, съхраняването и използването на документите от НАФ, е огромно. Отчетени са политическите, икономическите, социалните и технологичните фактори, които се отразяват на водената държавна политика в областта. По съдържанието са отправени редица бележки от институции, както и отделни граждани¹⁵. Основните са от Министерството на финансите, Министерството на културата, Министерството на вътрешните работи, МТИТС, Българска академия на науките (БАН), Национално сдружение на общините в РБ и Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Част от тях са доста практични, докато други са с общ характер. За пример ще посоча няколко, започвайки с тази на Министерството на финансите: „Макар самата Стратегия за е-архивиране да не е предварително условие за одобрението на Оперативна програма „Добро управление“ 2014–2020 г., нейното качествено разработване и последващо изпълнение са от изключително важно значение за успеха на всички мерки по въвеждането на електронното управление в България, както и за устойчивостта на инвестициите от ОПДУ“. Друг коментар от същата институция добре описва ситуацията: „Няма финансово остойностяване на дейностите по изпълнението

¹⁵ Интересна гражданска позиция вж. на <<http://www.investor.bg/novini/261/a/lipsvat-podgotveni-hora-koito-da-izvyrshat-e-arhivirvaneto,166644/>> [Прегледан 5.08.2020].

на стратегията, нито времева рамка за отделните етапи. Това създава опасност стратегията да се превърне в декларативен документ без реални механизми за реализация, които да доведат до желаната промяна в сектора“. От БАН също отправят резонна критика: „Стратегията не включва всички архиви, които съхраняват документи от НАФ. Това на практика изключва Научен архив – БАН, респ. Българска академия на науките и нейните структури“. За колегите това е в противоречие с изискванията на чл. 33, ал. 1, т. 1 от ЗНАФ. За други „Анализът е откъслечен и не почива върху необходимите статистически данни“, прибавяйки мнението, че „Хардуерното и софтуерното осигуряване са оценени като недостатъчни, но е видно от документа, че задълбоченият анализ на необходимостта от такова осигуряване тепърва предстои“.

Въпреки тези слабости утвърдените от архивите принципи залягат и в новата Стратегия на Държавна агенция „Архиви“, която е за периода 2016–2020 г.¹⁶. Същата е приета със Заповед № 34/25.02.2015 г. на председателя на ДАА, като при изготвянето ѝ за втори път е използван методът на *SWOT* анализ¹⁷. Данните са съпоставени с получените от проучванията през 2012 г. и в резултат са изчистени мисиите и визията на архивите. Анализаторите определят следната роля за архивите: „...поддържаща и развиваща сигурна, достъпна и високотехнологична архивна система в България, като акцентира върху текущото и постоянно архивиране на електронните документи на държавата и общините, без обаче да подценява и частните архиви на неправителствени организации, партии и лични документи на видни дейци на културата, политиката, науката и спорта“. Важен елемент от визията е радикалното решение за изграждането на самостоятелни лесно достъпни, климатизирани и енергоефективни „дигитални хранилища“, които да подобрят условията за съхранение на най-ценното документално и културно наследство. Предизвикателство, което продължава да е голямата въпросителна, и не само пред архивната гилдия, а и пред цялата държава, защото изисква непосилно висок за една единствена институция бюджет и човешки ресурс.

В периода 2015–2019 г. са правени различни усилия за решаване на тези въпроси. След като Министерството на транспорта и информационните технологии и съобщенията не успява да помогне в тази задача, правителството създава нова институция. Тя е Държавна агенция „Електронно управление“ (ДАЕУ)¹⁸ към Министерския съвет,

¹⁶ Проектът може да се достъпи от < <http://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1169> > [Прегледан 5.08.2020].

¹⁷ Тоест оценка на силните (*strengths* – *S*) и слабите (*weaknesses* – *W*) страни и на външните фактори на средата: възможности (*Opportunities* – *O*) и заплахи (*Threats* – *T*).

¹⁸ ДАЕУ е създадена през 2016 г. със Закона за електронното управление като юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище в София. Председателят

която поема трудната задача да работи с архивите. Необходимостта от реализиране на модел за е-Архивиране е осъзната и от новата институция, наред с всички други задачи за които е определено да отговаря. Те не са никак малко (е-Управление, е-Услуги, е-Идентификация, информационна сигурност, инфраструктура за пространствена информация и не на последно място, осигуряването на информация от обществения сектор в машинночетим отворен формат). Поради факта, че предложенията от страна на архивите за актуализация на нормативната база останаха неизпълнени, ДАЕУ потвърждава тяхната необходимост в „Стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2014–2020 г.“. На с. 7 ще открием следното: „Не съществува подзаконова нормативна уредба, регулираща архивирането на електронни документи в администрацията в съответствие със Закона за Националния архивен фонд“. За запълването на тази празнина се създава междуведомствена работна група от експерти в двете агенции. Тук е мястото да отбележа, че още през 2013 г. екипът, изготвил свитък VI „Електронни документи“ към МК, беше определен да разработи и проект на „Наредба за ценните електронни документи“. Съгласно действащата нормативна база в онзи момент същата се утвърждаваше от председателя на МТИТС. Наредбата беше изготвена от архивите, но не намери практическа реализация, защото не беше утвърдена от Министерския съвет¹⁹. Вероятно поради необходимостта от финанси, липсата на кадрови състав и технологична база за нейното реализиране.

Предстои нова стъпка в тази посока, а именно изготвянето на „Секторна стратегия за развитие на електронното управление в областта на електронен архив и електронно архивиране на документи 2014–2020 г.“²⁰. Процесът на нейното реализиране на национално и учреденско ниво ще е труден и бавен, а промяната „не може да се постигне само със закони независимо от това, колко нови са те и колко строги санкции предвиждат“²¹. Кулминацията следва да настъпи през 2020 г., когато ще се изготви проектно предложение за кандидатстване по Оперативна програма „Добро управление“ (2014–2020)²². От архивна гледна точка има няколко важни момента. Първият, въвеж-

й е първостепенен разпоредител с бюджетни средства и се назначава от министър-председателя за срок от 5 години.

¹⁹ Проектът е достъпен от <<http://www.mtitc.government.bg/page.php?category=188&id=5498>> [Прегледан 5.08.2020].

²⁰ Съгласно разпоредбите на правителството пред българската архивна система стои задачата за разработване на система за електронно архивиране и електронен архив.

²¹ **Пейков, П.** Нови положения и проблеми в българското архивно законодателство. – В: Арх. преглед, кн. 3–4, С., 2010, с. 7.

²² Достъпно от <<https://www.eufunds.bg>> [Прегледан 5.08.2020].

дане на нормативни актове за правно дефиниране на е-Архивиране или „съвкупността от процесите по създаване, управление, експертиза, опазване и съхранение на електронните документи в държавните институции, както и предаване, опазване, съхранение и използване на ценните електронни документи в държавните архиви“ (целия им жизнен цикъл). Вторият, въвеждане на определени правила за електронния документооборот и организацията на учреденски електронен архив. Третият етап е свързан с изготвяне на ново техническо задание, разработване и внедряване на специализирания софтуер (система за е-Архивиране). Допълнено от изграждане на дигитални центрове за съхранение на цифровите масиви, което донякъде се конфронтира с желанието на правителството за осигуряването на технологична рамка²³ за отдалечен достъп до споделени ресурси във виртуални центрове, които да позволяват възстановяването на данни при различни бедствия и злоумишлени действия²⁴. Това, от една страна, изисква създаване на правителствен център за действия при компютърни инциденти (*Gov-CERT*), а от друга – центрове за възстановяване на данни след авария (*Disaster Recovery*)²⁵. Успехът на тяхното изграждане се корени в разработката на технология с „отворен код“²⁶ или имплементирането на международно признати стандарти²⁷. Архивите алармират, че всеки създател на информация без архивираща ин-

²³ В съответствие с Комюнике COM (2009) 149 на Европейската комисия относно защитата на критичната информационна инфраструктура.

²⁴ За да се гарантира сигурността, се налага прилагането на съвкупност от методи и средства за защита на информацията и информационните системи от неоторизиран достъп, модификация и унищожаване на данни и др. Допълнително информация за мрежовата и информационната сигурност (или кибер сигурност) е посочена в програмния европейски документ *A Digital Agenda for Europe*.

²⁵ Това е отбелязано като градивен елемент в инфраструктурната архитектура редом с високоскоростна комуникационна свързаност; системно хардуерно и софтуерно осигуряване; софтуер за управление и наблюдение на централни и локални системи.

²⁶ МСА препоръчва *MoReq2010: Modular Requirements for Records Systems* [Прегледан 5.08.2020]. Достъпно от <<http://moreq2010.eu>> или разработката на E-ARK [Прегледан 5.08.2020]. Достъпно от <<http://www.eark-project.com>>.

²⁷ Такива стандарти се разработват от редица международни организации, сред които:

- International Organization for Standardization (ISO)
- Internet Engineering Task Force (IETF)
- United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business
- Organization for the Advancement of Structured Information Standards (OASIS)
- World Wide Web Consortium и др.

фраструктура е изложен на риск от пропуск на съществени материали²⁸. Създадената в учрежденията информация в електронна форма, подлежаща на съхранение с доказателствена цел или пък като обект на националното историческо наследство, е необходимо да бъде прехвърлена в архивираща платформа, която е в състояние да приеме информационния поток, да осъществи контрол на произхода му и на неговата цялост, да анализира подчинеността му на установени правила, да изпрати потвърждение за постъпването му или за аномалии и несъвместимост²⁹. Създадените обикновено във формат *XML* метаданни трябва да бъдат възприети от съществуващата в архивната служба информационна система. Инфраструктурата на архивиращата платформа е необходимо да варира според предвиждания обем данни, като позволява прогресивно увеличаване на този обем. Платформата трябва да осигурява високо ниво на защита и лесно осъществяване на операциите. Разходите за евентуалното прехвърляне на друг носител, както и за рециклирането на носителите след определен срок също трябва да бъдат предвидени.

През следващите години архивите активно работят за постигането на мисията си. Включително чрез участие и в Техническият комитет №16 към Българския институт за стандартизация чрез гласуване на редица стандарти³⁰, свързани с управлението на информация, документацията и записи. Също така са изготвени предложения за изменения и допълнения в Наредбата за обмена на документи в администрацията. Отделно със Заповед № 138/11.10.2017 г. на председателя на агенция „Архиви“ е създадена Постоянната междуведомствена работна група с участието на експертите от ДАЕУ. Тяхната цел е да се събере и подготви необходимата информация, на база на която да се направи финансов разчет за *Оперативна програма „Добро управление“* (ОПДУ), свързан с проект „е-Архивиране“, *съфинансирана от ЕС чрез Европейския социален фонд (ЕСФ)*. Предвиденото бюджетиране е в рамките на 5–6 млн. лв. Проектът е разработен на база стъпките, предвидени в горните стратегически документи. Архивът следва да създаде материална обезпеченост за физическото съхранение, поддръжка и използване на базата от е-документи, определени за ценни и предадени за дългосрочно съхранение в държавен архив. За целта

²⁸ Тенденция, ясно подчертана от *Oliver Morley* от Националния архив на Обединеното кралство и *Charles Jeurgens* от Националния архив на Нидерландия. Вж. Марков, Н. Осма конференция по дигитално архивиране, 28–30 април 2010, Женева, Швейцария. – В: Арх. преглед, кн. 1, С., 2010, с. 15–17.

²⁹ За целта са залегнали процеси като „Валидация“ и „Верификация“ на ценни е-документи, приемани в държавните архиви. Вж. още в Методически кодекс, св. VI, С., 2012, с. 30–31.

³⁰ ISO 15489-1 (2016-04-15) Информация и документация. Управление на записи; ISO/CD 16175-2; ISO/CD 16175-1, ISO/DTR 22428 и ISO/CD 30300.

следва да се премине през публично-частно партньорство и *финансовата подкрепа на ОПДУ*. Пример за това е проектът на ДАЕУ за „Надграждане и развитие на Държавен хибриден частен облак за нуждите на електронното управление“. Основната цел е изграждането на високоустойчива и резервирана облачна инфраструктура, разположена в два центъра за обработка на данни (основен и огледален), Контролно-технически център на Електронното правителство и Център за възстановяване на данни. Реализацията му стартира на 25.10.2018 г. и по план трябва да е готов до 2022 г. Финансовата му рамка надхвърля десетократно изисквания от архивите бюджет. За изграждане на „облака“ са предвидени 54 млн. лв., от които 46 млн. от ЕСФ и 8 млн. лв. национално съфинансиране. Очакваните резултати са оптимизация и реструктуриране на разходите за изграждане и поддръжка на информационните ресурси на административните структури от централната и местната власт чрез технологии, оптимизиращи използваните информационни и комуникационни ресурси за бързо, сигурно, гъвкаво и икономично предоставяне на изчислителни ресурси под формата на облачни услуги за поддържане и развитие на национално значими електронни информационни масиви. Двете агенции (ДАА и ДАЕУ) дискутират възможността „хибридният облак“ да замени дигиталните центрове, изисквани от архивите за нуждите на е-Архивиране. Решението трябва да се вземе до края на настоящата година. Въпросът е колко още ще отстъпят архивите, защото на 19.11.2019 г. ДАЕУ изпраща до всички ведомства в държавната администрация „Практически насоки за дългосрочно съхранение на електронни документи в администрациите“³¹. Въпреки че са разработени съвместно с архивите, правните норми в практическите насоки покриват дейността им в така нареченото им преархивно поле. От този „хаос“ страда единствено администрацията, която очаква облекчаване, а не затрудняване и възпрепятстване от страна на управляващите органи. Личната ми позиция е, че развитието на архивното дело преминава задължително през сътрудничество с публично-частния сектор, но само когато архивната политика е хоризонтална и вертикална част от държавната. Опитът показва, че когато държавата подкрепя архива, той определя изискванията при разработването на софтуерни продукти за организация на документооборота в институциите или сам въвежда правната рамка за това. В случай че изследваме чуждия опит, ще открием различни примери в тази област. Техният избор се определя в зависимост от специфичните културни ценности, наличните финансови ресурси и най-вече от политическата конюнктура.

³¹ Утвърдени съгласно Заповед № 15498/15.11.2019 г. на председателя на ДАЕУ.

Няколко са държавите, чийто опит е важно да отбележим. На първо място ще стартираме с концептуална и стратегическа рамка на Националния архив на САЩ за опазването и осигуряването на дългосрочен достъп до уникални е-документи на правителството³² чрез техния Архив на електронни документи (*Electronic Records Archives – ERA*)³³. На европейско ниво в теоретично отношение може да се посочи *Digital Agenda Preservation*, а на база архивна практика – „Стратегия за дългосрочно опазване на Националния архив на Холандия“ или държавния архивен стандарт на **Националния архив на Норвегия**³⁴ (*Noark*) за електронно деловодство и архивиране. Друг положителен пример е разработката на Националния архив на Естония и техния Универсален архивиращ модул (*UAM*). Функционално проектиран да извлича е-документи и техните метаданни директно от системите за електронен документооборот на създаващите институции. Списъкът може да се продължи с Националния архив на Дания³⁵, който задължава държавните органи в страната да уведомяват архива преди имплементирането на нов деловоден продукт, за да е сигурно спазването на определените архивни изисквания. Последен пример ще е проведено то в началото на декември 2019 г. събитие на Механизма за свързване на Европа, посветено на е-Архивиране, организирано от генералните дирекции „Съобщителни мрежи, съдържание и технологии“ и „Информатика“ към Европейската комисия. По време на него се представиха редица постижения и новият софтуерен продукт с отворен код, който е препоръчително да се използва от държавите членки, но прилагането му тепърва ще се реализира в ЕС. Изводът е, че сме изправени пред сериозно предизвикателство и ни предстои твърде много работа, ако не искаме страната ни да изостава от общия процес. Ще успее ли архивната институция да се разграничи от познатата в обществото роля „пазачи на миналото“? Или ще прегърне още повече технологичния свят, в който живеем днес?

Днес дистанцията между потребител и архив се скъсява, а това се дължи на технологичния синдром, който днес владее светът. Въпросът е доколко ще се спазват правните, етичните, институционалните норми, както и дали ще е осигурен изследователският интегритет. Техническата рамка подлежи на етично обмисляне, защото води

³² За повече информация вж. „Процесите на дигитално опазване: архивна преценка и автоматизация“ от *Robert Sharpe*, представител на фирма *Tessella*.

³³ Достъпно от <<http://www.archives.gov>> [Прегледан 5.08.2020].

³⁴ Първата версия на този стандарт е разработена през 1984 г. и определя начина, по който институциите трябва да обработват и съхраняват е-документи, както и тяхното депозиране за дългосрочно съхранение. Той е задължителен за държавната администрация, но на практика се ползва също и от частния сектор. Последната версия на стандарта е *Noark 5* и е публикувана през 2008 г.

³⁵ Достъпно от <www.sa.dk> [Прегледан 6.08.2020].

след себе си и катастрофално изчерпване на ресурси и замърсяване на планетата. Мнозина автори предупреждават за „лъскавата страна на техническите постижения“, която заслепява окото, а очакванията за близките печалби подлъгват преценката, а реалните потребности на настоящето се обявяват за приоритет. Архивната гилдия следва да обърне внимание и на разнообразието от административно-информационните системи в администрацията. Вероятно това са основните предпоставки днес е-Архивиране да не е налично в България. В страната липсват ясно дефинирани архивни изисквания към е-документи и особено тези, които са определени за ценни. При синхронизиране на националното законодателство и обличането на тези изисквания в правна норма архивистите ще са поставени пред следващото си предизвикателство. Отново ще акцентираме върху необходимостта от пълен синхрон с наличните финансови средства и политическата воля на държавата, без да изпускате зависимостта от частния сектор и обвързаността с академичната общност. Следователно всички необходими промени в законодателно, организационно-структурно или теоретико-методическо отношение за осигуряване на развитието на българското архивно дело в синхрон с новите насоки на цялостния ни обществен живот трябва да се предприемат внимателно и без да се прибързва. Дори с риск българските архиви да бъдат квалифицирани от по-радикално настроените политици и висши администратори като консервативни държавни институции³⁶. Тези динамични темпове на развитие в областта на ИКТ само предопределят, че „съвременната система на архивни институции е подложена на функционална и технологична ерозия“³⁷.

В заключение ще отбележа, че пред архивната колегия се отдава възможност (вероятно последна) да се чуе „техният глас“, когато се определят стандартизирани механизми за изготвяне, регистриране, съхранение, използване и дългосрочно опазване на дигитални масиви. Вероятно тази мисия е повече от това, което съвременните архивисти ще могат да изпълнят. Прогноза, която само времето ще отхвърли или докаже.

³⁶ Донков, Р. Професионалната интеграция, – В: *Арх. преглед*, кн. 1–2, 1993, с. 30.

³⁷ Пак там, с. 34.

Използвана литература

1. **Йонас, Х.** Защо модерната техника е обект на етиката. – В: Философия, 2014.
2. **Марков, Н.** Осма конференция по дигитално архивиране. Женева, Швейцария. Арх. преглед, 2010.
3. **Донков, Р.** Професионалната интеграция. Арх. преглед, кн. 1–2, 1993.
4. **Петкова, С.** Електронните документи като обект на дълготрайно запазване. Арх. преглед, бр. 1, 2001.
5. **Петерсон, Т.** Машиночитаеми документи като архиви (Принципи, парктически опит и машиночитаеми архиви). Превод в Арх. преглед, кн. 3–4, 1994.
6. **Пейков, Пейков.** Нови положения и проблеми в българското архивно законодателство. Арх. преглед, кн. 3–4, 2010.
7. **Петрова, В.** Френският опит при работата с електронните документи. Арх. преглед, кн. 1–2, 2005.
8. **Кеснер, Р.** Автоматизация на информационната дейност – необходим ли е архивистът в учреждението на бъдещето. Арх. преглед, кн. 4, 1986.
9. **Матинян, А.** Комитетът по автоматизация при МСА. Арх. преглед, кн. 2, 1986.
10. **Нейкова, А.** Българската национална архивна система като централизиран модел – постижения, проблеми, тенденции. Арх. преглед, кн. 1–2, 1995.
11. **Форд, Х.** Опазването на документите: Функция със стратегически характер и неразделна част от управлението на архивната работа или неосъществена дейност, насочена към оцеляването на архивните институции. Превод в Арх. преглед, кн. 1–2, 2000.
12. **Методически кодекс** [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <http://www.archives.government.bg/519-%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%2C_2013_%D0%B3>.
13. **Закон** за електронния документ и електронния подпис кодекс [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135180800>>.
14. **Закон** за електронното управление [онлайн] [посетено 20.06.2020] <<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135555445>>.
15. **Закон** за Националния архивен фонд [онлайн] [посетено 20.06.2020] <http://www.archives.government.bg/uploaded_files/_%D0%97%D0%90_%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%9D%D0%98%D0%AF_%D0%90%D0%A0%D0%A5%D0%98%D0%92%D0%95%D0%9D_%D0%A4%D0%9E%D0%9D%D0%94.pdf>.
16. **Наредба** за общите изисквания към информационните системи, регистрите и електронните административни услуги [онлайн] [посетено 20.06.2020]. Достъпно от <<https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136995819>>.
17. **Практически насоки** за дългосрочно съхранение на електронни документи в администрациите [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <<https://www2.e-gov.bg/bg/139>>.
18. **Стратегия** за развитие на електронното управление в Република България (2011–2015) [онлайн] [посетено 20.06.2020]; <<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=662>>.

19. **Стратегия** за развитие на електронното архивиране в Република България (2015–2020) [онлайн] [посетено 21.06.2020]; <<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=892>>.
20. **Регламент** № 6 910/2014/ЕС [онлайн] [посетено 8.08.2020]; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0910&from=BG>>.
21. **Решение** на комисията № 2002/47/ЕС [онлайн] [посетено 9.08.2020]; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002D0047&from=EN>>.
22. **Решение** на комисията № 2004/563/ЕС [онлайн] [посетено 10.08.2020]; <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004D0563&from=BG>>.
23. **Digital Europe**. Draft Orientations for the preparation of the work programme(s) (2021–2022) [онлайн] [посетено 1.08.2020]; <https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/dep_orientations.pdf>.

Илиева-Петрова, Д., докторант

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

ДИГИТАЛИЗИРАНОТО МИНАЛО (НОВИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД НАУЧНИЯ АРХИВ НА БАН)

Анотация. Настоящият текст представя проекта „Между комичното и трагичното – Александър Божинов“, спечелен към ФНИ, в който участват служители на Научния архив на БАН. Натрупаните в резултат на проекта знания за живота, творчеството и обкръжението на академик Ал. Божинов ще бъдат важен принос за решаване на многобройни въпроси от политическата и културната история на България през първата половина на ХХ век. Дигитализацията на издирените и публикувани материали ще осигури отдалечен достъп с възможност за работа от страна на всички потребители за научни и образователни цели. Дигитализирането ще позволи бързо да се премине и към въвеждането им в интернет мрежата, което ще разшири прилагането на резултатите в международен план.

Ключови думи: архив, проект, дигитализация, Александър Божинов

Илиева-Петрова Д., докторант

Болгария, София, Софийский университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотековедение,
научная информация и культурная политика“

ЦИФРОВОЕ ПРОШЛОЕ (НОВЫЕ ВЫЗОВЫ ДЛЯ НАУЧНОГО АРХИВА БОЛГАРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК)

Аннотация: В данной статье представлен проект «Между комическим и трагическим – Александр Божинов» Фонда научных исследований, в котором участвуют сотрудники Научного архива Болгарской академии наук. Знания, полученные в результате проекта о жизни, творчестве и окружении академика Александра Божинова, внесут существенный вклад в решение многочисленных вопросов политической и культурной истории Болгарии первой половины ХХ века. Оцифровка найденных и опубликованных материалов обеспечит удаленный доступ с возможностью работы

с ними всех пользователей в научных и образовательных целях. Цифровизация позволит быстро перейти к их внедрению в Интернете и расширить применение результатов на международном уровне.

Ключевые слова: архив, проект, цифровизация, Александр Божинов

Ilieva-Petrova D., PhD Student

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies
and Cultural Policy

DIGITALISED PAST (NEW CHALLENGES FOR THE SCIENTIFIC ARCHIVE OF BAS)

Abstract: The current text shows the project „Between the comedy and the tragedy – Alexander Bozhinov“, who was won by FMI, in which employees of the Scientific Archive of BAS have competed. The collected knowledge about the life, work and encirclement of Al. Bozhinov will be of great meaning to the settlement of numerous questions about the political and cultural history of Bulgaria in the first half of XX century. The digitalized published materials will secure a remote access with the possibility of work by all of the users for scientific and educational purposes. This digitalization will facilitate faster distribution through the internet, which will extend the application of the results internationally.

Keywords: archive, project, digitizing, Alexander Bozhinov

Научният архив на Българската академия на науките (НА БАН) е ведомствен архив с постоянен състав на документите. Профилиран е като архив за документи на самата академия независимо от времето на тяхното създаване, а също и за личните фондове на български учени, членове на БАН, или на основна работа в нейните поделения. Очевидно е, че НА БАН има своето специфично място и значение в националната архивна мрежа. Дори в исторически аспект той е формиран значително по-рано от държавните архиви и има собствен принос за опазването на българското културно-историческо наследство.

В първия Устав на Българското книжовно дружество, приет на 1 октомври 1869 г., се предвижда създаването на сбирки от „стари български и чужди книги, ръкописи, пари и други подобни знаменитости, които да съставляват старинний кабинет“¹. Начинанието е твърде скромно, но много български и чужди учени влагат свои усилия в

¹ Устав на БКД, Браила, 1869, с. 3.

него. В резултат на повишения интерес към българските старини за кратко време дружеството успява да събере ценни ръкописи и документи, които образуват ядрото на бъдещия исторически архив.

Днес НА БАН, следвайки традициите, има за задача да издирва, съхранява, обработва и предоставя за ползване всички документи за развитието на научната мисъл в България, за историята на БАН, както и за националната политическа история. Мястото и статутът на НА БАН като ведомствен архив определят неговите източници на комплектуване.

На първо място, това са документите, възникнали като резултат от дейността на БАН от нейното основаване до днес. Другият източник на комплектуване и изворова база за историята на науката са подразделенията на БАН (институти, лаборатории и самостоятелни научни звена). Основна, съществена част и богатство за архива на БАН са личните фондове. Те са твърде разнообразни по вид и съдържание и са свързани с живота и дейността на членовете първо на БКД, а по-късно и на БАН. Българските учени са участвали активно и в обществено-политическия живот на страната, което е дало отражение в техните документи. Все пак преобладават личните фондове на учени и книжовници, а между тях най-много документи има от представителите на хуманитарните науки.

Всяко задълбочено научно изследване започва с издирване и все-странно проучване на документални извори. Колкото по-богата е документалната изворова база, толкова по-големи са възможностите на учените за цялостно проучване на определен проблем. Обективната обвързаност на българското историческо развитие с балканските и европейските процеси неизбежно насочва историците към разглеждане на най-значимите и по-маловажните събития и явления на широка международна основа, в пряка или косвена зависимост с общо-балканския и общеевропейския исторически процес. Оттук следва и необходимостта да се съхраняват добре за поколенията и да се приведат в научно обращение колкото се може повече документални източници. Обезпечаването на обществото с пълноценна изворова база, отразяваща всички страни на неговото развитие във всеки конкретен исторически период от време, е една от основните задачи на всеки архив, а ролята му като „стожер на националната и историческа идентичност не подлежи на съмнение“².

През последните години основна задача пред НА е дигитализирането на най-ценните и поставени в риск документи с историческа стойност и национално значение. Въвеждането им в електронен контекст в интернет пространството ще осигури бърз достъп на заинте-

² **Кочанкова, А.** Предговор. – В: *Архиви и история: взаимодействия, перспективи*. София: Херон Прес, 2020, с. 5.

ресованите лица до широката изворова база на НА. Във връзка с това започна изграждането на дигитален център. Осигурено е подходящо климатизирано помещение и постепенно чрез дарения и работа по проекти се осигурява модерна техника. Вече се използва закупен по проект модерен бук скенер – удобен настолен апарат за дигитализация на различни обекти, който осигурява непрекъснат режим на работа. Надяваме се в близките няколко години тази амбициозна задача да бъде реализирана и НА да се утвърди като място за опазване и разпространение на информация за българската история, наука и култура.

През 2019 г. НА БАН издаде първи том от поредицата „Дигитални колекции“, посветен на бележития държавник и общественик Иван Евстратиев Гешов (1849–1924). Редактор на изданието е проф. дин Лизбет Любенова. Поводът са две годишнини, свързани с живота на Иван Гешов – 170 години от рождението и 95 години от смъртта му. Фактът, че той е най-дългогодишният председател на БАН, със значим принос за развитието на институцията, спомогна при избора на личност, с която да бъде представена новаторската издателска политика на НА. Книгата съдържа два диска с дигитализирани копия на документи, свързани с дейността на Иван Евстратиев Гешов. С поредицата „Дигитални колекции“ архивът си поставя за цел да популяризира делото на редица български общественици, политици и учени, които имат отношение към БАН, като показва документите, съхранявани във фондовете им.

Въз основа на натрупания документален масив НА БАН създава електронни описи, указатели и справочници за използване на документите с различни цели.

Това е първата ни крачка – ние да започнем да сканираме самите описи на фондовете, да ги качим. За да може всеки от вкъщи да чете поне описите и да не идва чак до академията, защото много хора работят от провинцията и няма как да пътуват.

А следващата амбиция е, разбира се, сбирките лека-полека да започнат да се дигитализират и да се качват онлайн³.

През последните години пред НА БАН стои въпросът за осъвременяване на вътрешния правилник и обновяване на нормативната уредба за ползване на архивни документи, тяхното дигитализиране и съхранение. До момента се дигитализират основно материали, използвани за документални изложби, или подбрани части от лични архиви във връзка с работата по национални и международни проекти. Проблемът с липсата на подходяща техника и обучени кадри вече се решава постепенно с помощта на привлечени дарения и проекти, а

³ Любенова, Л. Интервю. – В: *БГ наука* [онлайн], бр. 129, май-юни 2020, с. 10. [Прегледан 18.06.2020]. Достъпно от <https://nauka.bg/>.

млади хора – студенти – се включват в работния процес. Новият директор на НА разбира необходимостта от дългосрочна стратегия за развитието на процесите по дигитализацията в академичния архив. Това ще оформи официално изграждането на дигитален архив, необходим за опазването, достъпа и популяризирането на съхраняваното в него уникално научно и културно наследство.

Новата нормативна база на предстоящата дигитализация ще определи и уеднаквени параметри за качество на дигиталните изображения, както и стандарти за метаданните. Заснетите до момента масиви са според изискването на всеки отделен проект, по който е работено. Трябва да се въведат наши стандарти, които да осигурят съвместимост с български и чужди дигитални архиви, както и възможност за трансфер на данни към тях. Естествено, ще се съобразим с методическите препоръки на Държавна агенция „Архиви“ за изграждане на информационната структура на дигиталния архив при изработване на документи, отнасящи се до защитата и трайното съхранение на дигиталните копия. Особено внимание е необходимо да се обърне на условията за достъп до тях с оглед на авторскоправната регулация.

Необходимо е да се разработи визия за изграждане на специализирана организационна структура на бъдещия дигитален архив с акцент върху свързване на метаданните с дигиталните копия за по-лесното им намиране от онлайн потребителите.

Разработването на всичките тези документи е наложително да се осъществи в най-кратки срокове независимо от евентуалните административни усложнения за тяхното разглеждане и гласуване в Общото събрание на БАН. Стратегията и съпътстващата я нормативна база са необходими не само за разработване и участие в национални и международни проекти или при търсенето на възможности за външно финансиране. Тези документи ще са важни и за пълноценно провеждане на подготвителния период преди стартиране на по-мощна дигитализация на масиви от фондовете от НА. Подготовката трябва да включва:

- проучване на българската и международна практика при дигитализацията на архивни документи с отчитане на положителните ѝ страни и проблемните места;
- определяне на критерии за подбор на документите за дигитализация;
- уточняване на застрашените архивни фондове, което ще определи и поредността им за дигитализация;
- подготовка на електронните описи като основен справочен апарат в НА БАН за изграждане на съвместими с други информационни системи метаданни на дигиталните копия;
- повишаване на квалификацията на кадрите за работа в дигитална среда.

НА БАН вече има опит с успешно реализирани проекти, свързани с дигитализацията на документи от различни фондове. Като пример за последните години мога да посоча „Застрашени фотоколекции за участието на прединдустриална България в три войни в началото на ХХ век“, финансиран от Британската библиотека и защитен проект към фонд „Научни изследвания“ – „Художествено-документален албум по творби на Феликс Каниц“.

От 2020 г. служителите на НА БАН са включени в проект на УНИБИТ към Фонд научни изследвания за дигитализиране на личния архив на академик Александър Божинов. Спечеленият проект „Между комичното и трагичното – Александър Божинов“ осигури разнообразна техника, която ще се използва не само за поставените конкретни цели, но след неговото завършване ще подпомогне по-нататък дейността по сканиране на повече архивни фондове, съхранявани при нас.

Идеята за този нов проект се роди след успешното завършване на ЕАР894 към програмата „Застрашени архиви“ на Британската библиотека⁴. Заснетите снимки от личния архив на Божинов, които предоставихме за ползване от научната общност чрез проекта, са само от началото на ХХ век, когато той е военен художник-кореспондент. Във фонда също така се намират и много фотографии, свързани с политическия и културния живот в България от началото на века до 60-те години, а също така голям брой оригинални скици, рисунки и карикатури. Специално внимание трябва да се отдели на епистоларното наследство на Александър Божинов. Запазената кореспонденция разкрива различни аспекти от социалния живот на обществото в селата и градовете – ежедневен бит, трудова дейност, календарна и празнична обредност – и допълва снимковия материал.

Личности като акад. Александър Божинов (1878–1968) са рядкост в културната история на един народ. Живял в най-бурните и динамични години от новата и най-новата история на България, със своя талант, широкомащабна обществена дейност и голям авторитет той достига световна известност и международно признание за българското изкуство и култура. Божинов е роден в Свищов на 24.02.1878 г.⁵ Завършва Държавното рисувално училище в София със специалност „Живопис“ (1902), а след това учи в Мюнхен, Германия. Известно време редактира хумористичния български вестник „Българан“. Художник е на Народния театър (1909–1910), редактор на в. „Смях“, сп. „Библиотека“ и др. През 1915 г. работи в редакцията на „Военни известия“ и илюстрираното военно списание „Отечество“. Публикува карикатури във вестниците „Вечерна поща“, „Камбана“ и др. През 1929 г. е избран

⁴ **ЕАР894** [онлайн] [Прегледан 18.06.2020]. Достъпно от <https://eap.bl.uk/project/EAP894>.

⁵ **НА БАН**, ф. 120к, оп. 1, а.е. 1, л. 1.

за дописен член на Българската академия на науките, а през 1941 г. – и за редовен член (академик)⁶. Директор на Института за изобразителни изкуства при БАН (1952–1953).

Александър Божинов е основоположник на съвременната българска карикатура, която издига до равнището на пълноценно изкуство. Неговото творчество се отличава с разнообразни теми и остроумен текст. Едни от най-популярните му произведения в карикатурата са срещу личния режим на Фердинанд. Обичайни негови персонажи са Пижо и Пендо⁷, които по това време са се превърнали в постоянни герои на народното творчество.

Божинов илюстрира и книги за деца. Рисунките му са близки по стил до карикатурите му. Има специални интереси и в областта на живописа, интериорната стенопис и приложните изкуства.

Александър Божинов е основател на Съюза на художниците в България (1909) и на Дружеството на художниците в България „Родно изкуство“.

През 1944 г. Ал. Божинов е арестуван заедно с художниците Райко Алексиев, Борис Денев, Константин Щъркелов, което предизвиква остра реакция в страната и Европа. Съден е от Народния съд, а по-късно е реабилитиран и са възстановени правата му на академик. След 1944 г. в тематиката на неговите произведения настъпва съществена промяна. Основна тема за Александър Божинов става защитата на мира. Пресъздава и типични трудови герои.

През годините Александър Божинов пише стихове и фейлетони, а в края на кариерата си – и художествена критика. Епистоларното и книжовното наследство на акад. Александър Божинов е богато и недостатъчно изследвано. Приносът му към българското изкуство е с непреходна стойност.

Научната общност и българската държава високо оценяват неговите постижения в българското изкуство, образование и култура и през 1950 г. той получава орден „Кирил и Методий“ I степен, а през 1968 г. – орден „Народна република България“ I степен.

Умира на 30 септември 1968 г.

Документалните материали на акад. Александър Божинов в НА БАН са постъпили през 1979 г. като част от завещанието му⁸. Отделни карикатури и писма са постъпвали в Научния архив между 1960 и 1981 г. като дарение от различни лица. Цялостната научно-техническата обработка е завършена през 1983 г. Фондът е регистриран под № 120к и обхваща различни по тип и значимост документи от периода 1905–1968 г. Материалите са подредени в един опис, съдържащ 1256

⁶ НА БАН, ф. 120к, оп. 1, а.е. 16, л. 3, 4.

⁷ Божинов, Ал. Минали дни. София: Изток-Запад, 2017, с. 112.

⁸ НА БАН, Дело на фонд 120к.

архивни единици, които според класификационната схема на фонда са разделени в 6 основни раздела, като всеки раздел има подраздели: документи от биографичен характер (63 архивни единици); материали от творческата дейност (101 архивни единици); документи от обществена дейност (18 архивни единици); кореспонденция (499 архивни единици); фото- и печатни материали (485 архивни единици); материали на други лица (87 архивни единици).

За важността на този архив е показателно обстоятелството, че в него се съдържат неизвестни досега материали за научната общност, каквито са например множество оригинални снимки от Балканската и Първата световна война, когато Александър Божинов е военен художник на фронта, както и кореспонденция, шаржове и снимки на неговите съвременници сред интелигенцията на България между двете световни войни и след 1945 г.

През годините за участие в документални изложби са използвани някои снимки и карикатури от личния архив на Александър Божинов.

Въвеждането в научен оборот на част от художествено-документалното наследство на акад. Александър Божинов е задача с голяма научна и културно-историческа стойност – много запазени карикатури, документи и снимки от първата половина на ХХ век ще достигнат до широката общественост. Личният архив на акад. Александър Божинов се съхранява в НА БАН, но документи, негови или свързани с дейността му, биха могли да се открият в архивите на други учени, негови съвременници, сподвижници, колеги. Това предполага и работа с различни фондове в НА БАН, както и проучването на други архивохранилища в страната. По този начин ще се осигури нов материал за анализ.

С описанието, сканирането и обнародването на неиздадената част от неговото художествено и книжовно наследство ще се осигури достъп до богата информационна база за българското и европейското художествено наследство.

Популяризирането на личния архив на Александър Божинов ще предостави нови знания и основа за нови научни анализи при осмисляне на миналото на българския народ в контекста на изграждане на модерните общества. То ще допринесе за по-доброто познаване на динамиката на културно-историческите и политическите процеси, протекли в следосвобожденска България, по времето на Първата и Втората световна война, при прехода между капитализъм и комунизъм. Божинов е известен с богатата си ерудиция и висока научна и гражданска нравственост. Неговото документално наследство е път към ново преосмисляне на идеята за обективността на интелектуалната продукция. То е и начин за развитие на съвременната научна и образователна политика при изграждането на едно информирано общество с актуален поглед към политическите процеси.

Работата по проекта осигурява и начин за физическото опазване на документалното наследство на учения чрез неговото дигитализи-

ране и публикуване. Архивните материали във фонд 120к са на хартиен носител, изписани с молив, мастило или печатани на машина. Съхраненото във фонда голямо количество снимков материал е оригинално. Голяма част от фотографиите са с избледняло изображение, а други са с угасващ емулсионен слой. Някои снимки са с пречупени ръбове, разкъсани краища, прегънатата основа и с петна от влага, следи от инсекти или с неустановен произход. Пояснителните авторови текстове на отделни кадри са нанесени с молив или избледняло мастило. Тяхното опазване с възможностите на съвременната техника е наложително и е стъпка в политиката на компетентно изграждане на националната културно-историческа памет. Документалното наследство на Божинов днес се вписва отлично сред международните приоритети на европейската наука и култура. В Европа съществува ясна тенденция за опазването на културно-историческото наследство чрез дигитализиране на паметниците. Естествена и за България е задачата за цифровизирането на научноизследователската инфраструктура и на най-ценните и поставени в риск документи с историческа стойност и национална значимост. Сред тях важно място заема фондът на Ал. Божинов – един от първите карикатуристи на ХХ век със световно значение.

Творчеството на Ал. Божинов по време на войните (1912–1918) остава неизследвано. Сюжетите на карикатурите той черпи като военен художник, а фотографиите и кореспонденцията му от този период допълват живота и творчеството му като непосредствен участник в събитията. До този момент в областта на научните публикации липсва издание, което да предложи среща с богатия документален и художествен материал от архива на художника. Налага се изводът, че е дошъл моментът за нов прочит на творчеството на Божинов чрез одобрения проект, което би допълнило с детайли историята на българската култура от първата половина на ХХ век.

Очакваните резултати се фокусират върху четири етапа на анализ:

1) Събиране на данни, т.е. издирване и подбор на архивни документи

2) Извличане на информация, т.е. описание, систематизиране и експертна оценка в контекста на историята и обществено-политическата ситуация в България през първата половина на ХХ век

3) Дигитализиране на подобрения архивен материал с цел негово то опазване и защита

4) Генериране на нови знания и тяхното популяризиране съобразно съвременните обществени и технологични изисквания и възможности чрез създаване на електронен архив, публикация на документален сборник, създаване и поддържане на интернет страница по време на втория етап на проекта с пряк достъп от сайта на НА БАН.

Създаването на електронна база данни с художественото и епистоларното наследство на акад. Александър Божинов предполага:

1. Качване на електронен носител (външни твърди дискове за начало) на дигиталните копия със съответните метаданни на неиздадените архивни документи и на вече публикувани материали с цел те да бъдат опазени за българската наука
2. Изготвяне на идеален опис със сведения за акад. Александър Божинов от други архивохранилища
3. Изработване и поддръжка на базата от данни с документалния архив на Божинов.

НА БАН вече разполага с част от необходимата за изпълнението на отделните дейности техника като стационарни компютри и стационарен скенер. Предвижда се за нуждите на проекта да бъдат закупени:

- лаптопи;
- скенери;
- стационарен компютър;
- принтери;
- професионален фотоапарат.

Наличието на удобна преносима техника ще осигури на участниците в проекта по-добра координация при издирването, дигитализирането и разчитането на архивните материали и ще спечели ценен времеви ресурс. Архивните единици са административни документи с ограничен достъп на ползване и тяхната експертна обработка на място е от ключово значение. Стационарният компютър и принтерът ще улеснят технически работата по проекта и ще осигурят възможността създадената интернет страница да се превърне в поддържана административна система със заложен във времето хостинг.

Реализацията на проекта, в който участват служители на НА БАН, е в пряка връзка с опазване на българската история, култура и национална идентичност. Това е една от приоритетните области в Националната стратегия за развитие на научните изследвания. Откритият достъп до архива на акад. Александър Божинов, неговото съхранение и популяризиране ще бъдат принос към опазването и изграждането на българската национална памет и са в пълно съответствие с тематичните полета, заложили и в Европейската рамкова програма за научно развитие и иновации „Хоризонт 2020“⁹.

Архивните материали, свързани с името на учения, са богат информационен ресурс, част от културно-историческото наследство в риск. Тяхното описание, систематизация, реставриране, дигитализация и предоставяне в полза на обществото ще покажат как архивната информация е извор за държавната политика в областта на науката и

⁹ **HORIZON** – Рамкова програма на ЕС за научни изследвания и иновации [онлайн]. Люксембург, 2014 [Прегледан 18.06.2020]. Достъпно от https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/H2020_BG_KI0213413BGN.pdf.

културата при конструирането и компетентното управление на нови знания в динамиката на съвременното общество.

Интердисциплинарният подход, заложен при изпълнението на проектното предложение, ще съдейства за изграждането на европейско пространство на научни изследвания и иновации с лесен достъп до информация и комуникация. В перспективата на програми като „Хоризонт 2020“, ориентирани към проекти с конкретен краен резултат и осигуряването на свободен достъп до тях, заложените по проекта крайни продукти имат за целева група университетски и научни центрове, различни културни институции (читалища, музеи, библиотеки) в страната и чужбина.

Чрез изпълнението на поставените научноизследователски и приложни задачи ще се покаже, че изследователската работа и научната кариера са многоаспектно, креативно, атрактивно и актуално занимание, важна част в съвременния трансфер на компетентност и на насърчаване на свободното и информирано движение на знания. Дейността по проекта ще спомогне за вписването на българската наука в европейското изследователско пространство.

Използвана литература

1. **Божинов**, Ал. Минали дни. София: Изток-Запад, 2017, с. 112.
2. **Кочанкова**, А. Предговор. – В: *Архиви и история: взаимодействия, перспективи*. София: Херон Прес, 2020, с. 5.
3. **Любенова**, Л. Интервю. – В: *БГ наука* [онлайн], бр. 129, май-юни 2020, с. 10 [Прегледан 18.06.2020]. Достъпно от <https://nauka.bg/>.
4. **Устав** на БКД, Браила, 1869, с. 3.
5. **EAP894** [онлайн] [Прегледан 18.06.2020]. Достъпно от <https://eap.bl.uk/project/EAP894>.
6. **HORIZON** – Рамкова програма на ЕС за научни изследвания и иновации [онлайн]. Люксембург, 2014 [Прегледан 18.06.2020]. Достъпно от https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/H2020_BG_KI0213413BGN.pdf.
7. **НА БАН**, ф. 120к, оп. 1, а.е. 1, л. 1.
8. **НА БАН**, ф. 120к, оп. 1, а.е. 16, л. 3, 4.
9. **НА БАН**, Дело на фонд 120к.

Кутева, Е., докторант

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

НОВИТЕ ТЕРМИНИ В ИКОНОМИЧЕСКАТА ЛИТЕРАТУРА И ПРИНЦИПИТЕ ЗА ТЯХНОТО ОТРАЗЯВАНЕ В ПРЕДМЕТНИЯ РУБРИКАТОР

Анотация. Изборът на най-точния термин, който ще бъде включен в предметния рубрикатор, е сложен процес. В настоящия доклад това е представено чрез конкретни примери, свързани с икономическата терминология и постоянно появяващите се в нея нови понятия.

Ключови думи: предметни рубрики, икономическа терминология, съдържателна каталогизация

Кутева Е., докторант

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философский факультет, Кафедра „Библиотековедение,
научная информация и культурная политика“

НОВЫЕ ТЕРМИНЫ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ПРИНЦИПЫ ИХ ОТРАЖЕНИЯ В СЛОВАРЕ ПРЕДМЕТНЫХ РУБРИК

Аннотация: Выбор наиболее точного термина для включения его в предметный заголовок является сложным процессом. В статье приведены конкретные примеры, связанные с экономической терминологией и новыми понятиями, постоянно появляющимися.

Ключевые слова: предметные рубрики, экономическая терминология, предметизация

Kuteva E., PhD Student

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies and
Cultural Policy

THE NEW TERMS IN THE ECONOMIC LITERATURE AND THE PRINCIPLES FOR THEIR REFLECTION IN THE SUBJECT HEADINGS LIST

Abstract: Choosing the most accurate term to be included in the subject headings list is a complex process. In this report, this is presented through specific examples related to economic terminology and the new concepts that are constantly appearing in it.

Key words: subject headings, economic terminology, subject cataloging

Сериозните промени, настъпили с прехода от централизирано държавно стопанство към пазарна икономика и обвързването на страната ни с икономическата политика на Европейския съюз, обясняват появата в научната литература на голям обем нови за нея понятия. Своевременното и точно отразяване на тези понятия в предметния рубрикатор на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ са свързани с определени трудности.

Наблюдава се взаимозависимост между развитието в икономическата наука и формирането на качествено нов стил на мислене. Премахването на идеологическия контрол се отразява върху съдържанието на печатната продукция. От една страна, това премахва ограниченията в развитието на научните концепции и дава възможност за пълноценно ползване на новата и чуждестранна икономическа терминология. От друга страна, това води до многозначност в използваните термини и влияе върху процеса на подбор на понятията, чрез които се формират предметните рубрики.

При избора на най-точния термин, който ще бъде включен в предметния рубрикатор, определящи се явяват научността и актуалността на понятията. Има няколко важни критерия, които помагат да се предпочете едно пред друго обозначение:

- в рубрикатора трябва да се включват вече утвърдени, употребявани в българския език думи;
- трябва да се отчита степента на разпространение на дадения термин;
- трябва стриктно да се следва логическото единство на съществуващата методика на предметизация.

В практиката по предметизация заедно с това се обръща внимание и на :

- насочеността и формата на предметизирания информационен ресурс (справочник, енциклопедия, учебник, научно-популярна литература и т.н.);
- хронологичните рамки на ресурса;
- профила на библиотеката (обществена, научна и т.н.);
- обема и дълбочината на предметизацията.

С цел да се избегне информационният шум при създаването на установената форма на предметните рубрики се спазват два метода.

При първия метод се използва по-широко понятие, което замества конкретния термин до неговото точно и ясно определяне. Например за терминът „одит“ в справочната литература срещаме следните определения:

1. Одит – процедура за контрол на счетоводството или управлението в едно предприятие и на изпълнението на неговите задачи¹
2. Одит – проверка на стопанско-финансовата дейност на предприятие, учреждение или на материалното и финансово отговорно лице от страна на специален независим орган или експерт; ревизия².

От представените определения на понятието „одит“ и при съдържателен анализ на различни информационни ресурси по темата се вижда, че терминът включва голям обем от значения. По тази причина, изхождайки от по-широкото съдържание, в предметния рубрикатор на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се използва по-обхватната предметна рубрика „Контрол и ревизия“ (фиг. 1). Терминът „одит“ е посочен като невъзприет.

¹ **Милев, Ал., Б. Николов, Й. Братков.** Речник на чуждите думи в българския език. 5. доп. и осн. прераб. изд. Доп. и осн. прераб., [с предг.] от Емилия Пернишка. София: Наука и изкуство, 2005, с. 532.

² **Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска.** Речник на новите думи в българския език : от края на ХХ и първото десетилетие на ХХІ в. София: Наука и изкуство, 2010, с. 306.

ID=1079654

001	ac – редактиран запис bx – основен контролен запис cj – тематична предметна рубрика
100	ba – установена cbul – български gca – кирилица – неопределена
106	a2 – може да се използва само като предметна рубрика
152	bRPLB – Ръководство за предметизация на литературата в библиотеките
250	aКонтрол и ревизия
3051	aВж и подрубрика: контрол и ревизия
450	aОдит
450	aРевизия (икономика)
450	aФинансов контрол
550	aСчетоводство 5g– висшестоящ термин (Виж и от)
550	aДанъчна ревизия 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	aИмуществена отговорност 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	aНачет 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	aСметни палати 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	aСтопански престъпления 5z – друго
917	a0 – тематичната предметна рубрика може да се подразделя с географска подрубрика

Фиг. 1. Предметна рубрика „Контрол и ревизия“

Тук е коректно да се отбележи, че използването на по-широкообхватните рубрики е целесъобразно до натрупване на определен обем информационни ресурси и до ясното установяване на значението на термина.

Вторият метод се характеризира с моменталното включване в предметния рубрикатор на адекватна предметна рубрика. В този случай обаче заради многозначността или различното тълкуване на термините от авторите литература по един и същ въпрос може да се окаже на различни места в предметния каталог и по различни въпроси – на едно място.

В съвременната литература например често като синоними се използват понятията „фирма“ и „предприятие“, „ферми“ и „селскостопански предприятия“.

За процеса на предметизиране е важно да се определи степента на тъждественост на представените двойки понятия, можем ли да ги смятаме за еднозначни, или е необходимо всеки от тези термини да бъде отразен в предметния рубрикатор под самостоятелна предметна рубрика.

Да разгледаме двойката „фирма“ и „предприятие“. Според справочната литература те имат следните определения:

Фирма

1. Търговско или промишлено предприятие, производител на продукти или услуги, разполагащ с определена производствена или финансова самостоятелност
2. Име, наименование, под което такова предприятие е известно или регистрирано
3. Надпис, табела с наименованието на предприятие, учреждение, кабинет, лаборатория и т.н.
4. *прен. разг.* Звание, титла³.

Предприятие

1. Стопанска, производствена или търговска единица, учреждение със своя материална база, предмет на дейност и управление
2. Предприета, организирана и осъществена от някого стопанска, строителна, търговска или друга дейност⁴.

Както се вижда от представените определения, терминът „фирма“ има няколко значения в българския език и въвеждането му в предметния рубрикатор би довело до объркване при търсенето на литература, засягаща този вид стопанска организация. Заедно с това е редно да се отбележи, че думата „фирма“ е чуждица, а в методиката на създаването на предметни рубрики ясно е заложен принципът за избор на термин за установената форма на роден език.

От определенията на двата термина се вижда, че те имат сходно съдържание и въвеждането на двата като самостоятелни рубрики би довело до синонимия. В предметния рубрикатор на Националната библиотека е възприета предметната рубрика „Стопански предприятия“ (фиг. 2), обединяваща съдържанието на останалите два термина, а самите те са посочени като невъзприети.

³ **Български** тълковен речник. 4. доп. и прераб. изд. Доп. и прераб. от Димитър Попов. София: Наука и изкуство, 1995, с. 1021.

⁴ Пак там, с. 731.

ID=2298214

001	a c – редактиран запис b x – основен контролен запис c j – тематична предметна рубрика
100	b a – установена c bul – български g sa – кирилица – неопределена
106	a 2 – може да се използва само като предметна рубрика
152	b RPLB – Ръководство за предметизация на литературата в библиотеките
250	a Стопански предприятия
450	a Предприятие
450	a Фирми
550	a Корпорации 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Ликвидация 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Малки и средни стопански предприятия 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Рентабилност и доходност 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Туристически агенции 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Нестопански организации 5 z – друго
917	a 0 – тематичната предметна рубрика може да се подразделя с географска подрубрика
917	a 21 – промишленост, отделни видове промишленост и промишлени предприятия

Фиг. 2. Предметна рубрика „Стопански предприятия“

Да разгледаме другата двойка – „селскостопански предприятия“ и „ферми“. В справочната литература техните определения са:

Ферма

1. Голямо частно земеделско стопанство
 2. Стопанско предприятие, което се занимава с животновъдство⁵
- Фермер – В англоезичните страни синоним на земеделец⁶

Селскостопански *прил.* Който се отнася до селското стопанство⁷.

⁵ Пак там, с. 1018.

⁶ **Фъртунов**, В., състав. Световна бизнес енциклопедия. София: Книгоиздателска къща Труд, 2008, с. 651.

⁷ **Български** тълковен речник. 4. доп. и прераб. изд. Доп. и прераб. от Димитър Попов. София: Наука и изкуство, 1995, с. 877.

ID=2566502

001	a с – редактиран запис b x – основен контролен запис c j – тематична предметна рубрика
100	b a – установена c bul – български g са – кирилица – неопределена
106	a 2 – може да се използва само като предметна рубрика
152	b RPLB – Ръководство за предметизация на литературата в библиотеките
250	a Ферми
550	a Селскостопански сгради 5 g – висшестоящ термин (Виж и от)
550	a Водни ферми 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Животновъдни ферми 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
917	a 0 – тематичната предметна рубрика може да се подразделя с географска подрубика

Фиг. 3. Предметна рубрика „Ферми“

От фиг. 3 се вижда, че в предметния рубрикатор на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ понятието „ферма“ присъства като вид селскостопанска сграда. Фермата доскоро се възприемаше като понятие от капиталистическото стопанство, както личи и от представените определения.

Преходът към пазарни отношения обуславя появата в България на ферми и литература за тях. Предметната рубрика „селскостопански предприятия“ е илюстрирана с фиг. 4 преди редакция и фиг. 5, която отразява направените промени в съдържанието на тази рубрика. Тук се вижда, че понятието „ферма“ се явява нисшестоящ термин по отношение на селскостопанските предприятия, тъй като тя вече се възприема като един от нейните подвидове.

ID=2133094 LN=0000008332 TN V1 05.12.2014 COSUB::OLD Copied: 0

001	a с – редактиран запис b x – основен контролен запис c j – тематична предметна рубрика
100	b a – установена c bul – български g са – кирилица – неопределена
152	b RPLB – Ръководство за предметизация на литературата в библиотеките
250	a Селскостопански предприятия
450	a Земеделски стопанства
550	a Селско стопанство 5 g – висшестоящ термин (Виж и от)
550	a Совхози 5 g – висшестоящ термин (Виж и от)
550	a ТКЗС 5 g – висшестоящ термин (Виж и от)
550	a Аграрно-промишлени комплекси 5 h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Лично стопанство 5 h – низшестоящ термин (Виж и)

550	a Държавни земеделски стопанства 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Машинотракторни станции 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Селскостопански кооперации 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Животновъдни ферми 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Ферми 5z – друго
550	a Кооперативни земеделски стопанства 5z – друго
917	a0 – тематичната предметна рубрика може да се подразделя с географска подрубрика
917	a21 – промишленост, отделни видове промишленост и промишлени предприятия

Фиг. 4. Предметна рубрика „Селскостопански предприятия“ преди редакция

ID=2133094 LN=0000008332 TN V1 05.12.2014 COSUB::OLD
Updated: 07.07.2020

001	aс - редактиран запис bx - основен контролен запис cj - тематична предметна рубрика
100	ba - установена cbul - български gsa - кирилица - неопределена
106	a2 – може да се използва само като предметна рубрика
152	bRPLB - Ръководство за предметизация на литературата в библиотеките
250	a Селскостопански предприятия
450	a Земеделски предприятия
450	a Земеделски стопанства
550	a Селско стопанство 5g - висшестоящ термин (Виж и от)
550	a Стопански предприятия 5g - висшестоящ термин (Виж и от)
550	a Аграрно-промишлени комплекси 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a Държавни земеделски стопанства 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a Животновъдни ферми 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a Кооперативни земеделски стопанства 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a Лично стопанство 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a Машинотракторни станции 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a Селскостопански кооперации 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a Совхози 5h - низшестоящ термин (Виж и)
550	a ТКЗС 5h – низшестоящ термин (Виж и)
550	a Ферми 5h – низшестоящ термин (Виж и)
917	a0 – тематичната предметна рубрика може да се подразделя с географска подрубрика
917	a21 – промишленост, отделни видове промишленост и промишлени предприятия

Фиг. 5. Предметна рубрика „Селскостопански предприятия“ след редакция

От посочените в доклада примери се вижда, че изборът на установена форма на предметната рубрика изисква много проучвания и внимание. Основен критерий при отразяването на литературата в предметния каталог се явяват пълнотата и точността при представянето на информационните ресурси, което понякога изисква нестандартни методични решения. Постоянното запознаване и осмисляне на новите тенденции в развитието на икономическата терминология безусловно би довело в бъдеще до по-качествено изработена предметизация на постъпилите в библиотеката информационни ресурси и методичното редактиране на предметния рубрикатор.

Използвана литература

1. **Български** тълковен речник. 4. доп. и прераб. изд. Доп. и прераб. от Димитър Попов. София: Наука и изкуство, 1995.
2. **Милев, Ал., Б. Николов, Й. Братков.** Речник на чуждите думи в българския език. 5. доп. и осн. прераб. изд. Доп. и осн. прераб., [с предг.] от Емилия Пернишка. София: Наука и изкуство, 2005.
3. **Пернишка, Е., Д. Благоева, С. Колковска.** Речник на новите думи в българския език: от края на ХХ и първото десетилетие на ХХІ в. София: Наука и изкуство, 2010.
4. **Фъртунов, В.,** съст. Световна бизнес енциклопедия. София: Книгоиздателска къща Труд, 2008.

**ДОКЛАДИ НА УЧАСТНИЦИТЕ В КОНФЕРЕНЦИЯТА
ОТ ОДИК, ГР. ОРЕЛ, РУСИЯ**

*Белинская, Н. И., заместник-директор
по културно-просветната работа*

Русия, гр. Орел, БУК ОО „Орловски обединен държавен литературен музей И. С. Тургенев“

В НАВЕЧЕРИЕТО НА ОТКРИВАНЕТО НА ТУРГЕНЕВСКИЯ МУЗЕЙ В ОРЕЛ: МЕМОРИАЛНИ ПРАКТИКИ ЗА УВЕКОВЕЧАВАНЕ НА ПАМЕТТА НА ТУРГЕНЕВ В МАЛКАТА РОДИНА НА ПИСАТЕЛЯ

Анотация. Статията разглежда мемориалните практики за запазване на паметта на И. С. Тургенев в малката му родина в Орел. Вниманието е насочено към дейностите и степента на участие на властите, организациите, обществата и отделните граждани в увековечаването на паметта на писателя в Орел.

Ключови думи: музей на Тургенев, увековечаване на паметта на писателя, мемориални практики, литературни музеи, паметник на Тургенев в Орел, Орловска научна архивна комисия

Белинская Н. И., заместитель директора по культурно-просветительской работе

Россия, г. Орел, БУК ОО «Орловский объединенный государственный литературный музей И. С. Тургенева»

В ПРЕДДВЕРИИ ОТКРЫТИЯ ТУРГЕНЕВСКОГО МУЗЕЯ В ОРЛЕ: МЕМОРИАЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ УВЕКОВЕЧЕНИЯ ПАМЯТИ ТУРГЕНЕВА НА МАЛОЙ РОДИНЕ ПИСАТЕЛЯ

Аннотация: В статье рассматриваются мемориальные практики по увековечению памяти И.С. Тургенева на его малой родине – в Орле. Внимание уделяется направлениям деятельности и степени участия властей, организаций, обществ и отдельных граждан в деле увековечения памяти писателя в Орле

Ключевые слова: музей Тургенева, увековечение памяти писателя, мемориальные практики, литературные музеи, памятник Тургеневу в Орле, Орловская ученая архивная комиссия.

ON THE THRESHOLD OF THE TURGENEV MUSEUM IN OREL: MEMORIAL PRACTICES OF PERPETUATING THE MEMORY OF TURGENEV IN THE WRITER'S HOMELAND

Annotation: The article discusses memorial practices for perpetuating the memory of I.S.Turgenev in his homeland - in Orel. Attention is paid to the areas of activity and the degree of participation of authorities, organizations, societies and some citizens in perpetuating the memory of the writer in Orel.

Key words: Turgenev Museum, perpetuation of the writer's memory, memorial practices, literary museums, monument to Turgenev in Orel, Orel Scientific Archive Commission.

К середине XIX в. в российском обществе сложились определенные традиции чествования и увековечения памяти выдающихся писателей и поэтов. Они выражались в различных формах: публикация некрологов и воспоминаний, торжественные похороны, издание литературных трудов и материалов к биографии, празднование мемориальных дат, связанных с жизнью и творчеством литераторов, установка памятников и мемориальных досок, собирание «памятных предметов» и устройство «уголков» писателей и поэтов.

В конце XIX – начале XX в. в дореволюционной России получает распространение новая практика увековечения памяти знаменитых поэтов и писателей – устройство музеев, позднее получивших название «литературных»¹.

Современными исследователями установлено, что идея создания литературного музея в России впервые возникла с желанием увековечить память А.С. Пушкина, погибшего в 1837 году. Потребовалось несколько десятилетий, чтобы в результате преобразования Пушкинской библиотеки при Императорском Александровском лицее в 1889 году там возник первый литературный музей поэта².

¹ **Купцова О. Н.** Первые русские литературные музеи: опыт мемориализации// Одиннадцатые Гоголевские чтения. Дом-музей писателя: история и современность. Москва, 2011. С. 31–38.

² **Мастеница Е. Н.** Литературные музеи России: генезис и эволюция// Вестник СПбГУКИ. 2017. № 2 (31). С. 108 – 111.

Еще позднее в России создаются литературные музеи А.С. Пушкина в селе Михайловском (1911), Л. Н. Толстого в Москве и Петербурге (1911), М. Ю. Лермонтова при Николаевском кавалерийском училище в Петербурге (1883) и в Пятигорске (1912).

В первом ряду классиков отечественной литературы XIX в. стоит имя выдающего мастера русского художественного слова И.С. Тургенева. Писатель прожил значительную часть своей жизни в Европе и скончался 22 августа (3 сентября) 1883 года в Буживале под Парижем. Его смерть была воспринята современниками не только как невосполнимая утрата, понесенная русской и мировой литературой, но и как событие большого общественного значения.

Несколько недель имя Тургенева не сходило со страниц отечественных и зарубежных периодических изданий. В газетах и журналах различного общественно-политического толка публиковались воспоминания о Тургеневе, его произведения и письма, биографические и литературно-критические статьи, освещавших личность, жизненный путь и литературную деятельность писателя, медицинские статьи о ходе болезни Тургенева, подробности его последних часов жизни, краткие сообщения о смерти и обстоятельные некрологи, официальные извещения, связанные с церемонией погребения писателя, сводки о трудностях пути следования тела на родину, отчеты экстренных заседаний различных организаций и обществ, репортажи о многочисленных панихидах, отслуженных по всей России, дебаты о месте погребения Тургенева в связи с желанием писателя быть похороненным рядом с его другом Белинским на Волковом кладбище Петербурга³.

Во всех просвещенных кругах русского общества, почувствовавшего глубину утраты, бурно обсуждались вопросы чествования и увековечения памяти великого художника слова. Повсеместно принимались решения и постановления об устройстве народных школ и училищ имени И.С. Тургенева, учреждении в учебных заведениях стипендий его имени, переименовании в честь писателя городских улиц, площадей и пр. Передовое печатное издание «Новое время» 27 августа сообщало об открытии подписки на сбор памятника Тургеневу и первых поступивших пожертвованиях. Средства на сооружение памятника поступали из Москвы, Петербурга, провинции и из-за границы. Жители Петербурга желали установить памятник И.С. Тургеневу в центре столицы, посередине Александровского сада. «Орловский вестник» заявлял, что «городом для постановки памятника Тургеневу должен быть избран по всей справедливости Орел». Комментируя от-

³ **Ипатова С. А.** Посмертные отклики о Тургеневе в газете А.С. Суворина «Новое время» (сентябрь 1883)// И. С. Тургенев: Новые исследования и материалы: К 150-летию романа «Отцы и дети» / Отв. ред. Н.П. Генералова, В. А. Лукина. М.; СПб. 2012. Вып. 3. С. 527–588.

крывшуюся за рубежом подписку на памятник Тургеневу, либеральная оппозиционная газета «Русские ведомости» 29 августа писала, что «Тургенев заслуживает памятника не менее Пушкина и Гоголя, и желательно, чтобы таких памятников было несколько»⁴.

Вопрос об увековечении памяти И.С. Тургенева на его малой родине был возбужден орловской общественностью сразу после смерти писателя. Ведь Тургенев родился в Орле, а детство провел в Спасском-Лутовинове. Родные орловские места являлись для Тургенева богатейшим источником, предоставившем ему обильный материал для литературного творчества. Об Орле писатель всегда говорил с глубокой любовью. «От ваших писем ... так и веет... нашим родным Орлом и Мценском, а это мне здесь на чужбине, как манна», – писал он из Германии А.А. Фету⁵.

Со страниц «Орловского вестника» от 26 августа автор некролога на смерть Тургенева В. Ильин обратился к орловцам со следующими словами: «Не могу не напомнить орловским почитателям нашего великого согражданина, что другие города России сумели отдать должное их знаменитым гражданам: так, в Архангельске есть памятник Ломоносову, в Казани – Державину, в Симбирске – Карамзину, в Воронеже – Кольцову, в Смоленске – Глинке, в Москве – Пушкину. Наш Тургенев, за исключением Пушкина, не менее любого из указанных лиц достоин общественной признательности, выражаемой памятником»⁶.

Уже 29 сентября 1983 года предложение об открытии подписки на памятник И.С. Тургеневу обсуждалось на заседании Мценского земского собрания. Однако, идея почитателей таланта Тургенева о сооружении памятника писателю не нашла поддержку у мценских гласных. Отклоняя предложение открыть подписку на памятник председатель земства Тиньков заявил, «что и достойнее его (Тургенева) людям не делают памятников». Н.С. Лесков с возмущением писал издателю авторитетного печатного издания «Новое время» А.С. Суворину: «...Какие хамы у нас в дворянских собраниях и Думах, отчего ни Орел, ни Воронеж, не имеют в стенах этих учреждений портретов своих даровитых уроженцев? В Орле даже шум подняли, когда кто-то заговорил о портрете Тургенева...»⁷.

⁴ Волк С. С., Ляшенко К. Г. Тургенев в материалах перлюстрации III отделения и департамента полиции // И.С. Тургенев: Новые материалы и исследования / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. М.: Наука, 1967. (Лит. наследство; Т. 76). С. 321-328.

⁵ Тургенев И. С. Полное собрание сочинений и писем в 30 томах. Письма в 18 томах. Том 5. Письма 1862 – 1864. Издание второе, исправленное и дополненное. М., «Наука». 1988. 640 с.

⁶ Труды Орловской ученой архивной комиссии // Орловская ученая архивная комиссия. Орел: Тип. Губ. Правления, 1885–1906. 30 т.

⁷ Чернов Н. М. К вопросу об увековечивании памяти И.С. Тургенева в дореволюционном Орле. (По неопубликованным архивным материалам) // Турге-

Обсуждение вопроса о сооружении памятника Тургеневу возобновилось только в связи с десятилетней годовщиной со дня смерти писателя. Инициировал вопрос сооружения памятника Тургеневу в Орле Комитет народных чтений при городской управе. В Орле инициатором сооружения памятника писателю также считали присяжного поверенного В.Н. Ильинского.

5 ноября 1893 года Орловской городской Думой было принято решение о сооружении памятника И.С. Тургеневу в Орле и открытие подписки на сбор пожертвований. Через несколько месяцев орловским губернатором было получено разрешение императора открыть всероссийский сбор пожертвований на сооружение в г. Орле памятника писателю И.С. Тургеневу при Орловском городском общественном управлении.

Для сбора пожертвований на сооружение памятника Тургеневу в Орле городской Думой была создана специальная исполнительная комиссия. С 1896 года сбором пожертвований занимался Комитет по сбору пожертвований под председательством орловского губернатора А.Н. Трубникова. В состав Комитета вошли губернский предводитель дворянства М.А. Стахович, председатель губернской земской управы С.А. Хвостов и городской голова Н.И. Чибисов. В 1897 году Комитет по сбору пожертвований был принят под августейшее покровительство Великого князя Константина Константиновича, президента Императорской Академии Наук. Великий князь лично знал И.С. Тургенева и высоко ценил его художественные вкусы.

К 1903 году на сооружение памятника И.С. Тургеневу в Орле было собрано около 4500 рублей. К этому времени орловской общественностью обсуждался характер памятника писателю и место его установки в городе. Одни хотели, чтобы это был монумент. Такого же мнения придерживался знаменитый писатель-орловец Н.С. Лесков. В письме «Орловскому вестнику» в августе 1893 года он предлагал «соорудить памятник И.С. Тургеневу на «тургеневском берегу», расположенном в городском саду, у самого обрыва над Окой». Другие предлагали в качестве памятника устроить в Орле просветительское учреждение имени писателя с читальней, библиотекой, залом для лекций и общедоступных представлений. Они считали, что памятник в виде монумента не сможет «выразить того чувства благодарной памяти, которое желательно было бы им выразить»⁸.

Выразителей второй точки зрения оказалось больше, и 28 октября 1903 года Орловский городской голова Д.А. Карпов предложил городской Думе открыть памятник писателю в Орле в виде народного

невский ежегодник/ Сост. и ред. Л.В. Дмитрихина, Л.А. Балыкова. Орел: Издательский Дом «Орлик». 2018. 424 с.

⁸ **Чернов Н. М.** К вопросу об увековечивании памяти И.С. Тургенева в дореволюционном Орле. 424 с.

дома имени И.С. Тургенева в конце Воздвиженской площади (в настоящее время это место рядом с кинотеатром «Родина»).

За пятнадцать лет всероссийской подписки на сооружение памятника И.С. Тургеневу в Орле было собрано всего около 7000 рублей, поэтому 4 августа 1908 года орловский Комитет по сбору пожертвований вновь обратился с призывом ко всей России жертвовать средства на памятник писателю в Орле.

Причиной медленного продвижения сбора пожертвований, по-видимому, была слабая работа Орловского комитета по сбору пожертвований по публичному освещению вопросов сооружения памятника. Это предположение подтверждается тем, что с 1910 года в городскую управу стали поступать обращения граждан, различных обществ и организаций с вопросом «какой предполагается соорудить памятник». При этом в обращениях говорилось, что «многие учреждения воздерживаются от пожертвований по причине невыясненности этого вопроса».

Тем временем среди просвещенной части орловского общества велась активная деятельность по организации и празднованию мемориальных дат, связанных с жизнью и творчеством Тургенева, составлению биографических материалов о писателе, собиранию «памятных предметов» писателя.

В этой связи необходимо отметить работу отдельных членов губернской ученой архивной комиссии. Одним из главных деятелей комиссии А.Г. Пупаревым в 1894 году была написана статья «К биографии рода Лутовиновых». По решению комиссии от 28 ноября 1894 года статья опубликована в «Трудах Орловской ученой архивной комиссии» в том же году⁹.

По предложению вице-председателя комиссии князя К.В. Кекуатова 3 марта 1903 года на заседании комиссии слушался доклад о необходимости собирания материалов, касающихся труда местных деятелей – проводников великих реформ Александра II. Указывая, с одной стороны, историческое значение дня 19 февраля 1961 года и последовавшей эпохи великих реформ, докладчик отметил, «что ценные материалы по проведению в Орловской губернии этих реформ, коренным образом изменивших внешнюю и внутреннюю стороны быта края, могут легко утратиться; есть, например, данные, говорящие о стремлении нашего великого земляка – И.С. Тургенева прикнуть к общей работе не только своим литературным трудом, но и участием в комиссиях. Комиссия признала необходимым собирание в соответствующих учреждениях и у частных лиц всех материалов, касающихся орловских уроженцев, по разработке и применению основных положений крестьянской реформы.

⁹ Труды Орловской ученой архивной комиссии. 30 т.

Библиотекарем архивной комиссии И.Ф. Рындой был подготовлен труд «Черты из жизни И.С. Тургенева». 26 августа 1903 года на Орловской сельскохозяйственной и этнографической выставке сочинение орловского исследователя было вручено Его Императорскому Высочеству Государю наследнику, Великому князю Михаилу Александровичу¹⁰.

И.Ф. Рындой велась активная собирательская работа «предметов Тургенева». Он отыскивал всюду, где только возможно, тургеневские бумаги, фотографии, вещи [9]. Некоторые предметы писателя поступали от Рынды в фонд архивной комиссии, из других складывалась его личная коллекция.

Интерес к собиранию «памятных предметов» Тургенева обнаруживается и у других членов архивной комиссии. Так, на заседании комиссии 1 сентября 1903 года Г.И. Веневитинов доложил собранию, что у бывшего секретаря Орловского общества охоты И.П. Музалевского сохранилось письмо И.С. Тургенева, который был членом этого общества. Комиссия попросила Г.И. Веневитинова обратиться с просьбой к И.П. Музалевскому о пожертвовании этого письма в постоянное пользование архивной комиссии или, в крайнем случае, для снятия с него копии¹¹.

В то время «за тургеневскими реликвиями буквально охотились»¹², поэтому появлялись и недобросовестные предложения купить «тургеневские вещи». Так, в октябре 1903 года некая г-жа Александрова обратилась к орловскому губернатору К.А. Балясному с предложением приобрести у нее кровать, на которой спал И.С. Тургенев и которая находится в настоящее время в Петербурге в меблированных комнатах Роттергольм на углу Невского проспекта и Малой Морской. Рассмотрев предложение г-жи Александровой, архивная комиссия отказалась от покупки «кровати И.С. Тургенева», «раз не имеется достаточных доказательств, что на ней действительно спал И.С. Тургенев»¹³.

Неутомимым деятелем в деле увековечения памяти Тургенева в Орле, организатором всех тургеневских юбилеев была член губернской архивной комиссии Р.И. Сулова. Редактор издания «М.М. Стасюлевич и его современники в их переписке» М.К. Лемке писал, что «ему в течение 3-х лет привелось наблюдать за деятельностью всему Орлу известной Раисы Ивановны Суловой и поражаться фанатичности и идеальному бескорыстию, которые она проявляет в хлопотах о разумном памятнике Тургеневу на его родине. Если в Орле когда-нибудь и

¹⁰ Труды Орловской ученой архивной комиссии. 30 т.

¹¹ Там же.

¹² **Чернов Н.М.** По следам семейных реликвий И.С. Тургенева [Электронный ресурс]// Сайт «**Русский писатель И.С. Тургенев**». – URL: http://www.turgenev.org.ru/e-book/chernov/po_sledam.htm (дата обращения: 17.07.2020).

¹³ Труды Орловской ученой архивной комиссии. 30 т.

появится действительно народный дом имени Тургенева, то главным образом благодаря г. Сусловой, которую и нужно будет считать истинной его основательницей»¹⁴.

Однако не все члены архивной комиссии были настолько увлечены идеей сохранить память о выдающемся писателе-земляке на его малой родине. Так, 18 апреля 1903 года на заседании ученой архивной комиссии обсуждалось заявление одного из ее членов Ф.Ф. Похвалинского о «желательности, чтобы Орловская ученая архивная комиссия приняла участие в постройке памятника И.С. Тургеневу». После обмена мнениями четыре члена комиссии высказались за то, чтобы вопрос об участии оставался открытым, а тринадцать членов признали такое участие невозможным из-за существования особой комиссии по постройке этого памятника и по несоответствию подобного участия целям комиссии, определенным положением о губернских архивных комиссиях. В результате обсуждения заявления Ф.Ф. Похвалинского комиссией было принято решение отказаться от особого участия архивной комиссии в постройке памятника И.С. Тургеневу в Орле¹⁵.

Тем не менее деятельность по увековечению памяти Тургенева самой архивной комиссией велась достаточно активно. В результате собирательской работы в Музее губернской архивной комиссии был создан Тургеневский уголок.

Музейный тургеневский фонд начал формироваться и в губернском музее, он был открыт в Орле в 1897 году. «Предметы писателя» в качестве даров поступали отовсюду и занимали место в литературном разделе экспозиции музея. Например, близкий друг И.С. Тургенева, актриса Александринского театра М.Г. Савина прислала в орловский губернский музей бюст писателя работы Полонской.

В сохранении тургеневского наследия и увековечения памяти И.С. Тургенева в Орле важную роль сыграла жена орловского вице-губернатора Н.П. Галахова – О.В. Галахова (урожд. Шеншина). О.В. Галахова приходилась родной племянницей А.А. Фету и внучатой племянницей – И.С. Тургеневу.

По завещанию Тургенева наследницей всего имущества писателя, включая его родовое имение Спасское-Лутовиново в Орловской губернии, стала Полина Виардо. О.В. Галаховой это завещание было оспорено в суде, так как по российским законам родовые имения не подлежали завещанию. Сложный судебный процесс закончился лишь спустя пять лет после смерти Тургенева. Наследницей тургеневского Спасского-Лутовинова стала О.В. Галахова.

¹⁴ **Чернов Н.М.** К вопросу об увековечивании памяти И.С. Тургенева в дореволюционном Орле.

¹⁵ Труды Орловской ученой архивной комиссии. 30 т.

В Спасском-Лутовинове Галаховы сохраняли обстановку в доме так, как было при жизни И.С. Тургенева. После пожара в Спасском в 1905 году им удалось спасти рукописи И. С. Тургенева и мебель, разместив их в бывшей усадьбе А.А. Фета в Клейменове, которая тоже досталась О. В. Галаховой в наследство от поэта. В 1909 году Галаховы купили дом в Орле, на ул. Садовой. В своем орловском доме О.В. Галахова устроила «писательский уголок» памяти И.С. Тургенева и А. А. Фета. Вещи и рукописи И.С. Тургенева из Спасского-Лутовинова О.В. Галахова хотела передать Пушкинскому Дому в Санкт-Петербурге и вела переговоры с его представителями до 1918 года.

В 1909 году орловские собиратели «предметов писателя» приняли участие в юбилейной выставке, посвященной 25-летию со дня кончины И.С.Тургенева. На приглашение Комитета по устройству выставки отозвались Орловская ученая архивная комиссия, И.Ф. Рында и О.В. Галахова. Юбилейная выставка проходила с 8 по 20 марта в Императорской Академии Наук в Санкт-Петербурге. О.В. Галахова предоставила на выставку всю обстановку «комнаты И.С. Тургенева» из Спасского-Лутовинова, включая вещи писателя, его документы и рукописи. Орловская ученая архивная комиссия доставила на выставку письма И.С. Тургенева; визитные карточки с автографом писателя; планы Спасского-Лутовинова; изобразительные материалы (картоны) с рисунками писателя, видами Спасского-Лутовинова и Мценска, фотографиями с картин к произведениям Тургенева, портретами представителей рода Тургеньевых; программы орловских юбилейных спектаклей и вечеров, посвященных памяти Тургенева; венок от детей Васильевско-Троицкой школы, приготовленный ими ко дню 25-летия со дня смерти писателя; ленты от юбилейных венков. В Каталоге «Выставка в память И.С. Тургенева в Императорской Академии Наук» экспонатам орловской архивной комиссии был посвящен отдельный раздел «XX. Тургеньевский уголок в Музее Орловской ученой архивной комиссии». Как частное лицо участие в выставке принимал библиотекарь архивной комиссии, обладатель собственной коллекции «тургеньевских реликвий» И.Ф. Рында. В выставочную экспозицию вошло немалое количество предметов из его «тургеньевского» собрания: черновой лист лекций с рисунками и набросками стихотворений; фотографический снимок с чернового листа лекций, бывшего в библиотеке с. Спасского-Лутовинова; черновое прошение (карандашом) Общества крестьян – собственников Орловской губернии Мценского уезда деревни Гущиной (без даты) с поправками, сделанными Тургеньевым (чернилами); письма Тургенева; собственноручная доверенность, данная коллежскому секретарю Никите Алексеичу Кишинскому на управление имениями и др.¹⁶

¹⁶ Каталог выставки в память И.С. Тургенева в Императорской Академии наук. Март 1909 / Сост. Ф.А. Витберг и Б.Л. Модзалевский. 2-е изд., с испр. Санкт-Петербург: Тип. Имп. Акад. наук, 1909. VIII, 318 с.

О значении выставки 1909 года для мемориализации и музеефикации памяти писателя, отмечая отсутствие в России музея Тургенева, одного «из самых любимых русских писателей», в 1915 году Н.К. Пиксанов писал так: «Такое учреждение – одна из назревших культурных задач, и она тем легче осуществима, что подготовительный опыт был уже сделан и оказался весьма удачен. Я понимаю «Выставку в память И.С. Тургенева», устроенную в залах Академии наук в марте 1909 года; она была чрезвычайно богата всевозможными тургеневскими материалами, от рукописей поэта до мелких вещей с его стола. И если бы десятая доля всего собранного на этой замечательной выставке закрепились в особой «Тургеневской комнате» при Академии наук или другом учреждении – прочное начало музею имени Тургенева было бы положено. Но выставка закрылась, ее экспонаты разобраны собственниками, и единственным памятником ее остался обширный, превосходно составленный Ф. А. Витбергом Б. Л. Модзалевским каталог. Будем надеяться, что когда-нибудь – и в скором времени – будет создан Тургеневский Музей»¹⁷.

Вернемся к вопросу сооружения памятника Тургеневу в Орле. До 1914 года дело по сооружению памятника Тургеневу в виде Народного дома памяти писателя продолжало пребывать в положении неопределенности. Это видно из письма исполнительной комиссии по народному образованию, направленному в марте 1914 года в орловскую городскую Думу: «... за последнее время вопрос о характере памятника настолько затемнился, что среди некоторых лиц явилось сомнение в законности устройства памятника в виде Народного дома...»¹⁸.

Сама комиссия считала «устройство просветительного дома вполне законным и достойным увековечения памяти писателя» и объясняла, что «вообще памятником принято называть всякое сооружение, воздвигнутое в память известного лица или события, а потому, как Александровская колонна или Румянцевский обелиск, так и Гоголевский Дом в Полтаве имеют такое же право именоваться памятником, как и скульптурное изображение чествуемых лиц...» В своем письме комиссия просила городскую Думу выстроить памятник И.С. Тургеневу в виде Народного дома в два строительных периода 1917–1918 гг. к 100-летию со дня рождения писателя¹⁹.

Этим замыслом до революционных властей и общественности так и не суждено было сбыться. Следующий этап увековечения памяти

¹⁷ **Ипатов** С. А. К истории юбилейной выставки «В память Тургенева» (март 1909): Письма (6) Е.И. Бларамберг (Е. Ардов-Апрелева) к Ф.А. Витбергу // Тургеневский ежегодник 2014 года/ Сост. и ред. Л.В. Дмитрюхина, Л.А. Балыкова. Орел: Издательский Дом «Орлик». 2015. –288 с.

¹⁸ **Чернов** Н. М. К вопросу об увековечивании памяти И.С. Тургенева в дореволюционном Орле.

¹⁹ Там же.

И.С. Тургенева в Орле – создание литературного музея к столетнему юбилею писателя, – осуществлялся молодым советским государством.

Список литературы:

1. **Волк С. С., Ляшенко К. Г.** Тургенев в материалах перлюстрации III отделения и департамента полиции// И. С. Тургенев: Новые материалы и исследования / АН СССР. Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. М.: Наука, 1967. (Лит. наследство; Т. 76). С. 321-328.
2. **Ипатова С. А.** Посмертные отклики о Тургеневе в газете А.С. Суворина «Новое время» (сентябрь 1883)// И.С. Тургенев: Новые исследования и материалы: К 150-летию романа «Отцы и дети»/ Отв. ред. Н.П. Генералова, В.А. Лукина. М.; СПб. 2012. Вып. 3. С. 527–588.
3. **Ипатова С. А.** К истории юбилейной выставки «В память Тургенева» (март 1909): Письма (6) Е.И. Блаرامберг (Е. Ардов-Апрелева) к Ф.А. Витбергу// Тургеневский ежегодник 2014 года/ Сост. и ред. Л.В. Дмитриухина, Л.А. Балыкова. Орел: Издательский Дом «Орлик». 2015. 288 с.
4. Каталог выставки в память И.С. Тургенева в Императорской Академии наук. Март 1909 / Сост. Ф.А. Витберг и Б.Л. Модзалевский. 2-е изд., с испр. Санкт-Петербург: Тип. Имп. Акад. наук, 1909. VIII, 318 с.
5. **Купцова О. Н.** Первые русские литературные музеи: опыт мемориализации// Одиннадцатые Гоголевские чтения. Дом-музей писателя: история и современность. Москва, 2011. С. 31–38.
6. **Мастеница Е. Н.** Литературные музеи России: генезис и эволюция// Вестник СПбГУКИ. 2017. № 2 (31). С. 108 – 111.
7. Труды Орловской ученой архивной комиссии// Орловская ученая архивная комиссия. Орел: Тип. Губ. Правления, 1885-1906. 30 т.
8. **Тургенев И. С.** Полное собрание сочинений и писем в 30 томах. Письма в 18 томах. Том 5. Письма 1862 – 1864. Издание второе, исправленное и дополненное. М., «Наука». 1988. 640 с.
9. **Чернов Н. М.** По следам семейных реликвий И.С. Тургенева [Электронный ресурс]// Сайт «Русский писатель И.С. Тургенев». – URL: http://www.turgenev.org.ru/e-book/chernov/po_sledam.htm (дата обращения: 17.07.2020).
10. **Чернов Н. М.** К вопросу об увековечивании памяти И.С. Тургенева в революционном Орле. (По неопубликованным архивным материалам)// Тургеневский ежегодник/ Сост. и ред. Л.В. Дмитриухина, Л.А. Балыкова. Орел: Издательский Дом «Орлик». 2018. 424 с.

Ивашова, И. А., кандидат на педагогическите науки, професор
Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“,
Факултет по документални комуникации, Катедра библиотечно-
информационна дейност

Платонова, Т. В., магистър 2 курс

направление на обучение 51.04.06 „Библиотечно-
информационна дейност“, Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски
държавен институт за култура“, Факултет по документални
комуникации, Катедра библиотечно-информационна дейност

БИБЛИОТЕЧНИ УСЛУГИ ЗА ДЕЦА С УВРЕЖДЕНИЯ: СЪВРЕМЕННИ ПОДХОДИ

Анотация. Статията разглежда въпросите за организирането на библиотечното обслужване и осигуряването на достъп до пространството на информационните системи за родители и деца с увреждания.

Ключови думи: библиотека, родители, деца с увреждания, сътрудничество, форми, техники

Ивашова И. А., кандидат педагогических наук

професор кафедры библиотечно-информационной деятельности,
Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт
культуры», факультет документных коммуникаций

Платонова Т. В., магистрант 2 курса

направление подготовки 51.04.06 «Библиотечно-информационная
деятельность», Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный
институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра
библиотечно-информационной деятельности

БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ

Анотация: В статье рассматриваются вопросы организации библиотечного обслуживания и обеспечения доступности пространства информационных систем для родителей и детей с ограниченными возможностями здоровья.

Ключевые слова: библиотека, родители, дети с ограниченными возможностями здоровья, сотрудничество, формы, приемы.

Ivashova I. A., Candidate of Pedagogical Sciences

Professor of the Department of Library and Information Activity, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications

Platonova T. V.

2st year master's student of 51.04.06 Library and information activities, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications, Department of Library and Information Activities.

LIBRARY SERVICES FOR CHILDREN WITH DISABILITIES: MODERN APPROACHES

Abstract: The article discusses the issues of organizing library services and ensuring the availability of information systems space for parents and children with disabilities.

Key words: library, parents, children with disabilities, cooperation, forms, techniques.

Проблема организации библиотечного обслуживания и обеспечения доступности пространства информационных систем для родителей и детей с ограниченными возможностями здоровья стоит очень остро. Вопрос социальной адаптации таких детей и подростков является приоритетным направлением государственной социальной политики. Эта деятельность библиотек в России регламентируется законодательными и нормативными документами. В документе «Руководство по библиотечному обслуживанию детей в России» отмечено, что дети нуждаются в специализированном информационно-библиотечном обслуживании, которое бы учитывало их индивидуальные особенности развития на разных этапах взросления, и способствовало формированию у подрастающего поколения гражданских и духовно-нравственных ориентиров^{1,2}.

¹ Руководство по библиотечному обслуживанию детей в России // Рос. гос. детская библиотека. Москва, 2019. 35 с.

² Концепция библиотечного обслуживания детей в России на 2014-2020 гг. // Рос.библ.ассоциация. Москва, 2014. 32 с.

Утвержденный Министерством культуры Российской Федерации «Модельный стандарт деятельности общедоступной библиотеки» причисляет читателей детского возраста к особым группам пользователей и считает их интересы приоритетными. Нужны соответствующие ресурсы для обслуживания таких читателей, такие как: помещение, комфортная среда, техническая оснащенность, специализированный персонал. Стандарт указывает на обязательное исследование и учет потребностей, интересов и пожеланий жителей обслуживаемой территории. Обязательным условием обслуживания детей в библиотеках является защищенность, комфорт, наличие образовательного пространства для развития личности. К нему относится: чтение, самообразование, развивающие игры, проявление творчества, общение и досуг. Формы библиотечного обслуживания должны предполагать деятельность, направленную на работу с детьми с ограниченными возможностями. Для них должна быть предоставлена безопасность и комфорт, беспрепятственный доступ к библиотечному и информационному пространству с использованием специальных ресурсов и технологий³.

Государственная программа Российской Федерации «Доступная среда» на 2011 – 2020 годы предполагает обеспечение условий доступности объектов и услуг в приоритетных сферах жизнедеятельности людей с ограниченными возможностями. Обеспечение равного доступа к информации и библиотечным услугам – главный принцип работы библиотек. В рамках программы библиотеки должны предоставить помощь в удовлетворении интеллектуальных и культурных запросов и реализации личностного потенциала людей с ограниченными возможностями, содействовать в организации досуга и духовного обогащения через чтение.

Учреждения культуры работают с «особенной» категорией детей и их родителями в рамках федеральных, региональных, муниципальных и собственных программ и проектов. Библиотеки являются площадкой проведения информационно-образовательной деятельности, способствующей пониманию необходимости поддерживать особых детей, формировать отношение к ним как равным членам общества. Сотрудники библиотек решают проблемы, связанные с просвещением и реабилитацией детей с ограниченными возможностями здоровья, развитием их творческих способностей, организацией досуга. Библиотеки способны посредством книги дать особым детям опыт в коммуникации со сверстниками, возможность проявить свой творческий потенциал и получить дополнительное развитие. В современных условиях инновационные формы библиотечной работы открыва-

³ Модельный стандарт деятельности общедоступной библиотеки. Москва, 2014. 20 с.

ют новые возможности для социально-культурного обогащения как обычных пользователей, так и детей с ограниченными возможностями здоровья.

В региональных библиотеках России активно ведется работа по дифференцированному обслуживанию особых детей и их родителей. Солидный практический опыт работы с детьми с ОВЗ в Орловской области накоплен в библиотеках всех видов и типов. Программы работы с детьми направлены на повышение эффективности адаптации в обществе детей с ограниченными возможностями здоровья. В библиотеках родители и дети находят свой круг общения, участвуют в творческих и образовательных мероприятиях, выставочных и фестивальных проектах. Важным направлением в деятельности библиотек является создание семейных клубов в которых общаются семьи, имеющие «особых детей». В практике работы библиотек города Орла используется реабилитация творчеством, проводятся терапевтические занятия. В библиотечной работе с детьми с ОВЗ представлены практические методы работы, такие как: библиотерапия, сказкотерапия, арт-терапия, песочная анимация, природотерапия и др. Все практики направлены на развитие социализации и адаптации «особых детей» в обществе, приобретение культуры общения со сверстниками. Формы библиотечной работы с детьми с ОВЗ способствуют формированию информационной культуры чтения, расширяет их коммуникативные связи, дают возможность пользователям развивать творческие способности⁴.

Библиотекари, изучающие тактику воспитания «особых детей», помогают родителям наладить контакты с ребенком. Представители регионального библиотечного сообщества отмечают в публикациях, что работа в библиотеке с родителями таких детей направлена на повышение их педагогической компетенции и оказание помощи семьям по адаптации и интеграции детей с ОВЗ в социум⁵. В современных условиях библиотекари, занимающиеся работой с детьми с ограниченными возможностями здоровья, перестраивают свою деятельность, развивают новые варианты взаимодействия с данной категорией пользователей. К традиционным формам библиотечной деятельности с детьми с ограниченными возможностями здоровья

⁴ Муниципальные библиотеки Орловской области в 2018 году: информационно-аналитический и статистический сборник. Орловская детская библиотека им. М.М. Пришвина. Орел, 2019. 53с.

⁵ Семенова Л. М. Взаимодействие библиотек и образовательных учреждений с родителями, имеющих детей с ограниченными возможностями здоровья, как средство повышения их компетенции/ Л.М. Семенова, И.А. Ивашова// Инновационные методы профилактики и коррекции нарушений развития у детей и подростков: межпрофессиональное взаимодействие: материалы научн. конф. Москва: Когито-Центр, 2019. С. 39–43.

добавились новые варианты сотрудничества. Библиотеки активно проводят мероприятия в режиме онлайн, используют дистанционный формат, видеоконференции, интернет-консультирование и др. Все это создает благоприятные условия для эффективной работы с «особенной» категорией детей и их родителями.

Важным средством повышения качества библиотечно-информационного обслуживания людей с ОВЗ является социальное партнерство библиотек. Библиотеки развивают сотрудничество с информационными, религиозными и образовательными организациями, учреждениями культуры, благотворительными фондами, общественными и профессиональными ассоциациями и др. За последние годы сложились устойчивые партнерские связи библиотек города Орла с образовательными учреждениями. Вузы выступают одной из научных площадок в области изучения проблем социальной реабилитации родителей, имеющих детей с ОВЗ, во взаимодействии с библиотеками. Высшие учебные заведения и библиотеки совместно осуществляют поиск оптимальных методов подготовки кадров для работы с детьми. Примером партнерства может служить сотрудничество библиотек с Орловским государственным институтом культуры. Кафедра библиотечно-информационной деятельности активно работает над проблемами высшего и дополнительного образования в библиотечной сфере, успешно участвует в реализации региональных инновационных проектов, направленных на обслуживание особых категорий пользователей^{6,7}.

Список литературы:

1. Руководство по библиотечному обслуживанию детей в России // Рос. гос. детская библиотека. М., 2019. 35с.
2. Концепция библиотечного обслуживания детей в России на 2014–2020 гг. // Рос.библ.ассоциация. М., 2014. 32с.
3. Модельный стандарт деятельности общедоступной библиотеки. М., 2014. 20с.
4. Муниципальные библиотеки Орловской области в 2018 году: информационно-аналитический и статистический сборник. Орловская детская библиотека им. М.М. Пришвина. Орел, 2019. 53с.

⁶ **Ивашова И. А.** Развитие библиотечного дела в регионе: кадровое обеспечение // Семнадцатые Денисьевские чтения: программа междунар. научно-практ. конф. Орел: ОГИК, 2020. С. 9.

⁷ Социокультурное развитие современного города: проблемы и перспективы // Материалы международной науч.-практ. конф. / гл. редактор Н.А. Паршиков; науч. ред. и сост. И.А. Ивашова. Орел: Орловский гос. институт культуры, 2016. 150с.

5. **Семенова Л. М.** Взаимодействие библиотек и образовательных учреждений с родителями, имеющих детей с ограниченными возможностями здоровья, как средство повышения их компетенции/ Л.М.Семенова, И.А.Ивашова// Инновационные методы профилактики и коррекции нарушений развития у детей и подростков: межпрофессиональное взаимодействие: материалы научн. конф. М.: Когито-Центр, 2019. С.39–43.
6. **Ивашова И. А.** Развитие библиотечного дела в регионе: кадровое обеспечение/ И.А. Ивашова// Семнадцатые Денисьевские чтения: программа междунар. научно-практ. конф. Орел: ОГИК, 2020. С.9.
7. Социокультурное развитие современного города: проблемы и перспективы// Материалы международной науч.-практ. конф./ гл. редактор Н.А. Паршиков; науч. ред. и сост. И.А Ивашова. Орел: Орловский гос. институт культуры, 2016. 150с.

Корнев, Д. М., кандидат на историческите науки, доцент

Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

Куделко, М. Д., магистър 2 курс

направление на обучение 51.04.04 Музеология и опазване на обекти на природното и културното наследство, Русия, Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Следдипломна и магистърска катедра, Катедра по история и музейно дело

СПЕЦИФИКАТА НА ДИЗАЙНА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ИСТОРИЧЕСКИ ЕКСПОЗИЦИИ

Анотация. Отчитайки руския и чуждестранния опит в създаването на експозиции, авторът прави опит да анализира съвременните тенденции в експозиционната дейност в историческите музеи.

Ключови думи: исторически музей, „въображаем музей“, експозиция, „бял куб“

Корнев Д. М., кандидат исторических наук, доцент

Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

Куделько М. Д.

магистрант 2-го курса по направлению подготовки 51.04.04 Музеология и охрана объектов природного и культурного наследия, Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», отдел аспирантуры и магистратуры, кафедра истории и музейного дела

СПЕЦИФИКА ПРОЕКТИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ ЭКСПОЗИЦИЙ

Аннотация: Учитывая отечественный и зарубежный опыт создания экспозиций, автор предпринимает попытку анализа современных тенденций в экспозиционной деятельности в исторических музеях.

Ключевые слова: исторический музей, «воображаемый музей», экспозиция, «белый куб».

Korenev D. M.

Candidate of History, assistant professor The Russian Federation, Orel, Orel State Institute of Culture, Document Communication faculty, History and Museum work department

Kudelko M. D.

2st year master's student of 51.04.04 Museology and protection of natural and cultural heritage sites, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Department of postgraduate and master's studies, Department of History and Museology

THE SPECIFICITY OF PROJECTING OF MODERN HISTORICAL EXPOSITIONS

Annotation: Taking into consideration home and foreign experience of making expositions the author makes an attempt of the analysis of modern tendencies in expositional activities in historical museums.

Keywords: History Museum, „imaginary museum“, exposition, „White Cube“

На рубеже XX – XXI веков во многих крупных музеях происходит смена старых экспозиций, переосмысливаются их художественные решения, привносятся новые средства воздействия на посетителя. Причина – отталкиваясь от устойчивого модернистского постулата, что «музей – гроб искусства», остающегося всецело актуальным и в рамках института кураторских проектов постмодернизма, происходит переосмысление роли артефакта, музейного пространства, посетителя в вопросе построения экспозиционного пространства. И хотя основные споры развернулись вокруг художественных музеев и галерей, исторические музеи не могла не затронуть данная дискуссия. В конечном итоге эти искусствоведческие баталии и смелые эксперименты были связаны с вопросами, связанными с философскими категориями как время и его ощущение, историческая память, диалектика «подлинного» и «ложного».

Здесь уместно вспомнить о концепции гипотетических музеев, появление которых во 2-й половине XX века призвано было решить проблему эстетической оценки искусства в контексте постмодернистской парадигмы. Получив отражение не только в теории культуры, но

и в выставочной практике, концепция отстаивала приоритет личного вкуса (личного суждения), не претендующего на универсальность и общезначимость.

Концепция «воображаемого музея», или «музея без стен», была сформулирована в книге А. Мальро «Воображаемый музей», впервые опубликованной в 1947 году. Книга, включала первую часть «Психологии искусства». Идея заключалась в том, что распространение фотографических репродукций предметов искусства позволит любому индивидууму создать воображаемый музей, в котором он сможет «отобрать» лучшие произведения искусства, недоступные для него в реальности. По мнению Мальро, «чтобы христианин увидел в Афродите статую, а не идола, надо было, чтобы произведения были освобождены от замысла, который их создал, от функции, которую они выполняли...»¹. Воображаемый музей, по мнению Мальро, может помочь достигнуть этой цели, поскольку воображение способно перенести музейный предмет в актуальную ему историческую и культурную среду.

Смена философской и исторической парадигмы (появление феномена культуральной истории) повлекло за собой смещение акцентов исторического и антропологического исследования на историю и культуру повседневности и интересу к коллекционированию предметов этой самой повседневности. Бум коллекционирования отразился как на количестве коллекционных собраний, так и на их качестве. Появились новые объекты коллекционирования, связанные, прежде всего, исключительно с практиками повседневности. Вслед за ними появились и музеи, сосредоточившие своё внимание на «частностях». Как, например, Музей пуговицы в г. Сантарканджело-ди-Романья (Италия) или Музей плохого искусства в Бостоне (США), собрание которого имеет маргинальный характер. Всех их для нас объединяет одна проблема – механизм отбор экспоната, артефакта. И если для художественных музеев эта проблема определяется эстетикой стиля, признанием того или иного направления в искусстве, то для отбора артефактов для исторических экспозиций нужны иные критерии. Ключевую роль будет играть способность экспоната отражать социальные явления и процессы, способность выступать в качестве источника сведений о явлениях культуры, природы, исторических событиях, и т. д. «Никого в музее писателя не интересует его стол как предмет мебели, который может быть использован в своей квартире как вполне утилитарная вещь»².

¹ Бирюкова М. В. Музей воображаемый vs музей реальный: концепции гипотетических музеев второй половины XX века // Международный журнал исследований культуры. 2016. 3(24). С.87.

² Арзамасцев В. П. О семантической структуре музейной экспозиции // Музееведение. На пути к музею XXI века. М., 1989. С.37.

Однако как быть экспозиционерам в случае, когда нет достаточной информации об артефакте? Здесь будет уместно рассмотреть опыт финской художницы и дизайнера, доктора искусств О. Турпейнен. Она находит выход из сложившейся ситуации в поиске альтернативной интерпретации. Данный подход дизайнер продемонстрировал при создании экспозиции в Хельсинки «Коллекция британской леди XIX века» и выставке «Кабинет редкостей Travelbaby».³ Обе экспозиции – художественные инсталляции О. Турпейнен. Автор использует довольно интересный приём – формирует «микрокосм» человека через инсталляции в духе кабинетов редкостей эпохи Ренессанса. Она вводит вымышленный персонаж женщину-коллекционера Хелен Мэри Фрог. От ее лица и ведется рассказ о подлинных музейных артефактах, помещённых в экспозиции. В другом случае выставка воссоздаёт «микрокосм» жителя Петербурга эпохи Достоевского. Таким образом, на основе аутентичного предмета и отсутствия информации о нем экспозиционер монтирует «фиктивный» музей с вымышленным персонажем.

Использование приёмов сценографии в музейном пространстве сближает финского практика экспозиционного искусства с нашими соотечественниками. Ещё в 1959 году в статье «Декоративное искусство СССР» её автор искусствовед Б. Бродский предлагает ориентироваться не на наукообразную концепцию, а на образ в экспозиции. Он пишет: «Художник должен не оформлять тематический план, а воплощать интересные, умные и талантливо задуманные сценарии»⁴. По этому пути в конце 80-х – начале 90-х начинают следовать автор Музея Маяковского Т. Поляков. Рождение нового, по сути, музея сопровождалось поиском новых экспозиционных решений, что неизбежно порождало конфликтную ситуацию, вызванную идеологическими, творческими и личными разногласиями. Авторы искали своё через многочисленные выставочные эксперименты, где апробируются инновационные идеи и средства. Так, на выставке «Маяковский и производственное искусство» (1984 г.), названной «экспозиционно-художественным очерком», удалось апробировать дизайнерские средства, необходимые для создания ярких и характерных образов эпохи пролетарского поэта. Опираясь на теорию жизнестроения А.В. Луначарского, согласно которой новое искусство связано с революционной борьбой за победу «полноты жизни, наибольшего могущества и красоты всего рода человеческого»⁵, авторы выставки представили систему экспозиционно-художественных

³ **Финские странности в музее Достоевского** // Аргументы Недели. Санкт-Петербург. – 23.02 2013. URL: <https://argumenti.ru/culture/2013/02/235109> (дата обращения 12.05.2020).

⁴ **Бродский Б.** Выставке нужен сценарий // Декоративное искусство СССР. 1959. № 12. С.41.

⁵ **Северикова Н. М.** Жизнестроения теория // Энци. «Словарь философских терминов», Науч. ред. проф. В. Г. Кузнецов. М., ИНФРА. М., 2004. С. 167.

инсталляций на тему «Город Будущего». Особое внимание уделялось специфическим «витринам» – условным моделям архитектурных конструкций, поскольку в концепции жизнестроения архитектура и новая предметная среда становились важнейшим средством переустройства жизни. В итоге экспериментов родилась концепция музея как выражения «картины мира» В. Маяковского, где будет представлен синтез образов эпохи и художественных исследований его творчества. Так постепенно формировались принципы нового, художественно-мифологического проектирования музейных экспозиций⁶.

Проблема построения визуальных образов экспозиции и связанным с этим феноменом проблема выставочных пространств рассматривается многими современными практиками экспозиционного искусства. Австралийская исследовательница Р. Форрест предлагает рассматривать музейные пространства отталкиваясь от 3-х категорий: Порядок, Пространство, Вибрации. Их сочетание создаёт определённую Атмосферу, что влияет как на ощущения посетителя, так и на возможности использования площадей музеев и выставок под те или иные методы музейного проектирования⁷. О. Турпейнен предлагает использовать игру света и цвета для создания образа экспозиции. Эти визуальные приемы выступают как метафоры. В упомянутой выставке «Коллекция британской леди в XIX веке» автор делает акцент на красном цвете как символ силы, власти, как метафору понятия «империализм», «страсть», «коллекционирование». Для выявления фактуры, акцентирования внимания на наиболее важных объектах экспонирования используются световые подсветки, которые либо усиливают эффект от поверхности объектов, либо создают необходимые светотени. Р. Форрест анализирует колорит экспозиций с помощью лингвистического метода. Один и тот же цвет на потолке и полу экспозиции может сообщать совершенно разные ассоциации. Тёплые цвета были охарактеризованы как «центробежные» и сосредотачивали внимание на Атмосфере. Холодные тона – «центростремительные» и повышают концентрацию⁸.

Наиболее радикальным решением вопроса сочетания света, цвета и пространства являются концепции «белого куба» и «чёрного ящи-

⁶ Поляков Т. П. Двадцать лет работы, или шесть уроков Музея Маяковского // Музей. 2009. № 12. С. 46.

⁷ Форест Р. Факторы дизайна в опыте посетителей музея. Дис. на соиск. уч. ст. док. философии. Квинсленд. 2014. 261 с. URL: https://www.academia.edu/10725223/Design_Factors_in_the_Museum_Visitor_Experience (дата обращения 25.03.2020) С. 213-215.

⁸ Форест Р. Факторы дизайна в опыте посетителей музея. Дис. на соиск. уч. ст. док. философии. Квинсленд. 2014. 261 с. URL: https://www.academia.edu/10725223/Design_Factors_in_the_Museum_Visitor_Experience (дата обращения 25.03.2020) С. 52-53.

ка». В основе первой идеи – белое выставочное пространство, лишённое «телесности», отвлекающей посетителя от осмотра. Это попытка возврата к храмовым выставкам эпохи античности, где архитектура служила фоном действия. Такая концепция оказалась востребованной, прежде всего, при экспонировании произведений искусства. Концепция «чёрного ящика» отталкивается от кибернетической теории под аналогичным названием. В основе теории признание вторичным исследование структуры и первичным исследование реакции системы в целом на внешние раздражители. В экспозиционной деятельности это привело к авангардным экспериментам со светом, расположением объектов, художник начинает выступать как сценограф музейного пространства. Так, в Музее Маяковского многоуровневое архитектурно-художественное пространство музея, напоминающее стихотворную «лесенку» Маяковского, создавалось на основе сюжетной коллизии, выходило за рамки трех измерений.

Смелые эксперименты создают не только новые экспозиционные пространства и музеи, но и порождают дискуссию о роли артефакта в современной выставочно-экспозиционной деятельности. Действительно, насколько он важен, если перформанс завладел вниманием зрителя. Любой пробел в истории бытования предмета или даже отсутствие коллекции может быть заменен на муляж или художественную инсталляцию. Может ли появиться образовательная экспозиция без фундамента артефактов? Вряд ли такое возможно даже в условиях господства постмодерна и перформанса в искусстве. Более того, можно быть уверенным, что стремление воззвать внутри «чёрного куба» к внутренним переживаниям и опыту посетителя, потребует именно подлинных музейных предметов, ибо только они могут вызвать яркие и живые воспоминания и ассоциации.

Список литературы:

1. **Арзамасцев В. П.** О семантической структуре музейной экспозиции // Музееведение. На пути к музею XXI века. М., 1989. С. 34-49. (Сб. Науч.тр./НИИ культуры).
2. **Бирюкова М.В.** Музей воображаемый vs музей реальный: концепции гипотетических музеев второй половины XX века// Международный журнал исследований культуры. 2016. 3(24). С. 85-95.
3. **Бродский Б.** Выставке нужен сценарий// Декоративное искусство СССР. 1959. №12. С.40-41.
4. **Поляков Т.П.** Двадцать лет работы, или шесть уроков Музея Маяковского// Музей. 2009. №12. С. 44-51.
5. **Северикова Н. М.** Жизнестроения теория // Энци. «Словарь философских терминов», Науч. ред. проф. В. Г. Кузнецов. М., ИНФРА-М, 2004, с. 166–168.
6. **Сурикова К. В.** Эволюция музейного образа: от мусейона к белому кубу// Вопросы музеологии. 2012. №2 (6). С. 11-17.

7. **Философский словарь**/ Под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. М.: Политиздат, 1981. 445 с.
8. **Финские странности в музее Достоевского**// Аргументы Недели. Санкт-Петербург. – 23.02 2013.URL: <https://argumenti.ru/culture/2013/02/235109> (дата обращения 12.05.2020)
9. **Форест Р.** Факторы дизайна в опыте посетителей музея. Дис. на соиск. уч. ст. док. философии. Квинсленд. 2014. 261 с.URL: https://www.academia.edu/10725223/Design_Factors_in_the_Museum_Visitor_Experience (дата обращения: 25.03.2020).

Лазарева, Т. В., кандидат по изкуствознание, доцент

Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

НИКОЛА РИБНИ: ИЗГУБЕН ПАМЕТНИК НА ЦЪРКОВНОТО ИЗКУСТВО

Анотация. Въз основа на архивни документи статията описва ценната вътрешна украса на изгубената енорийска църква в Орел. В научната област се въвеждат надеждни данни, които конкретизират характерните черти на орловските паметници от първата трета на XIX век. Във вътрешността на храма се разглеждат подробно ансамбълът с дребна архитектура, декорът на литургични предмети, прибори и текстил, свързани с периода на преход от бароков стил към класицизъм. Прави се опит за анализ на художествената и материалната стойност на описаните неща.

Ключови думи: архив, иконостас, царски порти, резба, позлата, филигран, емайл

Лазарева Т. В., кандидат изкуствоведения, доцент

Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

НИКОЛА РЫБНЫЙ: УТРАЧЕННЫЙ ПАМЯТНИК ЦЕРКОВНОГО ИСКУССТВА

Аннотация: На основании архивных документов в статье описывается драгоценное внутреннее убранство утраченной приходской церкви г. Орла. В научный оборот вводятся достоверные данные, которые конкретизируют характерные особенности орловских памятников первой трети XIX века. В интерьере храма детально рассматриваются ансамбль архитектуры малых форм, декор богослужебных предметов, утвари и текстиля, – относящиеся к периоду перехода от стиля барокко к классицизму. Делается попытка анализа художественной и материальной ценности описываемых вещей.

Ключевые слова: архив, иконостас, Царские врата, резба, позолота, филигрань, финифть.

Lazareva T. V., candidate of art history, Associate Professor

Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications, Department of History and Museology

NIKOLA RYBNY: A LOST MONUMENT OF CHURCH ART

Annotation: Based on archival documents, the article describes the precious interior decoration of the lost parish church in Orel. Reliable data are introduced into scientific circulation, which concretize the characteristic features of the Oryol monuments of the first third of the 19th century. In the interior of the temple, an ensemble of small-scale architecture, the decor of liturgical objects, utensils and textiles, related to the period of transition from the Baroque style to classicism, are examined in detail. An attempt is made to analyze the artistic and material value of the described things.

Key words: archive, iconostasis, royal gates, carving, gilding, filigree, enamel.

Среди утраченных памятников церковного искусства несомненный интерес представляет внутреннее убранство уничтоженного еще до войны храма «Николы Рыбного» в г. Орле (церковь стояла на территории центрального рынка, вблизи рыбных рядов). Согласно документу 1902 из собрания ГАОО, храм был возведен в 1624 году «старанием» купца Кочетова¹. В. М. Неделин приводит сведения о судьбе Никольского храма – перемещениях, пожарах, перестройках – с XVI века, когда еще деревянная церковь святителя Николая, предположительно, стояла в Малом остроге Орловской крепости. После сожжения она заново возводится в 1636-м году как приходской храм Стрелецкой слободы. Наконец в 1797 году вместо двух стоявших рядом и обветшавших церквей возводится трехпрестольный храм в стиле барокко, ставший «одним из лучших образцов этого стиля в Орле»².

Изображений храмового интерьера не сохранилось, тем ценнее оказывается информация архивных описаний.

Согласно документальным источникам, в алтаре Николы Рыбного первых десятилетий XIX века на горнем месте стояла «позлащенная с сиянием вокруг рама, а внизу [...] медно-посеребренное изображение, в которой» [курсив мой. – Т.Л.] образ Печерския Богоматери в серебряной позолоченной ризе «чеканной работы», с филигранными вен-

¹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3230. 1902. Л.1об.

² Неделин В. М., Ромашов В. М. Архитектурные древности Орловщины (ушедшее). Кн. 2. Орел: «Вешние воды», 2009. 192 с. Прил.: 88 с. С. 32.

цами, «убранными стразами», на венце же Божией Матери указаны 6 «разноцветных камней»³. Размеры образа – 2,5 X 1,5 аршина (ок. 177,5 см X 106,5 см), вес серебра – 1 пуд 10 фунтов (20 кг 911 г).

За жертвенником в резном вызолоченном киоте находился Иерусалимский образ Богоматери с «ликами» четырех евангелистов. Икону покрывала медная позолоченная риза, «а самой Богоматери риза вынизанная жемчугом по фольге в виде медно-позлащенном, со стразовой звездой. Образ сей в высоту половину аршина а в ширину 6 вершков (35,5 см X 26,6 см). В рамах деревянных выкрашенных, внутри вызлощенных образ – Снятие со Креста Спасителя и Триипостасного Божества без ризы»⁴.

Согласно описанию 1818 года, (созданный, видимо, ранее) главный иконостас «Николы Рыбного» (Прил. 1) был «столярной работы весь вызлощен», завершался резным Распятием с предстоящими и двумя фигурами Ангелов; Царские врата были «резной работы позлащенные с резными изображениями Господа Саваофа, Духа Святого в виде голубя, Благовещения Божией Матери и Архангела Гавриила» (возможно, Благовещение тоже было резным)⁵.

Иконостас имел четыре яруса, местные иконы Спасителя, Владимирская и свт. Николая, – были «с изображением» в нижнем регистре (соответственно) страданий, чудес и сцен жития. Выше «в клеймах» помещались праздники в центре со Спасителем на престоле и предстоящими, над ними – «лики пророков» с центральным образом Коронования Богоматери, затем – «лики апостолов», «Положение во Гроб», «Снятие со Креста» и пророки Моисей и Илия, – по сторонам Св.Троической (в 1902 году – Боголюбской) иконы. Распятие с предстоящими и Ангелами, иконы Положения во Гроб и Снятия со Креста в верхнем ярусе, а также «страдания» в нижнем регистре местного образа Спасителя сообщают иконостасу страстную тематику⁶. Такая иконографическая программа главной алтарной преграды сохранялась, во всяком случае, до начала XX века, что зафиксировано описью 1902 года⁷.

В убранстве иконостасных и храмовых образов наблюдается стилистическое единство. Так на образе Спасителя справа от царских врат указаны: серебряный позолоченный венец со «стразовыми малыми камушками и с тремя финифтяными камнями, риза серебряная филигранной работы с малыми камушками на фольге. Оплечье и низ серебряные вызлощенные с финифтяными камнями разной ве-

³ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 1об.

⁴ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 1об-2.

⁵ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 3.

⁶ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 4об.

⁷ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3230. 1902. Л.3.

личины... Весу в серебре 60 фунтов»⁸. Размер иконы был около 170 см X 80 см. Такого же типа оклад имел образ свт. Николая в трапезной⁹.

В экспозиции Оружейной Палаты представлено изделие петербургского производства 1737 года, в котором также использованы серебро, позолота и скань. При этом исследователи отмечают, что для первой половины XVIII века более характерна техника чеканки; а также указывают на распространение с начала столетия накладных эмалевых медальонов в украшении произведений церковного искусства¹⁰.

В 1750–1760-е годы в ювелирном искусстве России процветает особенно популярный среди московских серебряников стиль рококо, уже в 1770-х, однако, сменившийся стилистикой классицизма. Усложненная композиция и сочетание при исполнении нескольких техник позволяет допустить создание описанного орловского памятника в первой половине XVIII столетия. В то же время, дальнейшее описание свидетельствует, скорее, о соответствии в целом сходного убранства икон тенденции 1790-х годов, когда на смену яркой живописной эмали приходит двухцветная гризайль. «К светлым, холодным тонам эмали подбирали и соответствующие драгоценные камни: блестящие бриллианты, светлые аквамарины и аметисты»¹¹. В орловском памятнике роль бриллиантов, видимо, исполняли заморские стразы. Так, например, храмовый образ святителя Николая «с изображением внизу... различных святых» имел серебряный венец, украшенный «восточными стразами и аметистами, местами вызолочен», серебряные оплечье и ризу «филигранной работы на фольге»¹² (такое же убранство имели главные местные образа в иконостасах Казанского¹³ и Предтеченского приделов¹⁴, а также иконы в трапезной¹⁵).

Житийные сюжеты святителя и других святых были «обложены» серебром и позолочены, «весу в серебре 11 фунтов». Размер иконы совпадал с образом Спасителя. Примечательно, что под иконой свт. Николая «на особенной дске», покрытой серебряной позолоченной ризой, были изображены чудеса его и других святых. Высота этого образа составляла 14 вершков, а ширина – 1 аршин¹⁶.

Владимирская икона Богоматери, слева от царских врат, имела серебряные позолоченные венец и поля, в венце 8 «простых» камней.

⁸ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 3.

⁹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 17об.

¹⁰ **Гончаренко В. С., Нарожная В. И.** Оружейная палата: Путеводитель. М.: Красная площадь, 2015. 288 с.: цв. ил. С. 76,77.

¹¹ Там же. С. 86.

¹² ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 3об.

¹³ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 8об.

¹⁴ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 13, 13об.

¹⁵ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 16об.

¹⁶ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 3об.

«Убрус и вся риза вынизана жемчугом с разными стразовыми камнями на фольге, низ с изображением различных чудес Божией Матери» серебряный с позолотой. Размер иконы составлял 2 аршина 6 вершков X 1 аршин (168,6 см X 71 см), масса серебра – 5 фунтов (2 кг 265 г), жемчуга – 20 золотников (85,3 г)¹⁷. Аналогичные оклады были на образах Иоанна Предтечи в придельном алтаре (1 арш. 10 верш. X 12 ½ верш.; серебра 8 фунтов, жемчуга 36 золотников)¹⁸) и вмц. Варвары в трапезной¹⁹.

Икона пророка Илии (168,6 см X 97,6 см) возле северной двери была убрана в медную посеребряную «ценную» ризу, медный венец, позолоченный старостой этой церкви в 1880 году, о чем надписано по верх текста²⁰, и подтверждает опись 1884 года²¹.

На иконе Тайной вечери над царскими вратами были венцы и риза «оплеке»²². Ризы апплике (или «аплике») часто фигурируют в описях церковного имущества храмов Центральной России в период с 1858 по 1896 годы, стоимость их обычно составляет 50 рублей. Выше – образ Спасителя на престоле, «с предстоящими лицами», с ризой и венцами «оплеке». По обе стороны от него – иконы праздников «различной величины», на них венцы и ризы «оплеке».

В центре 2-го яруса – «Коронование Богоматери» с медными позолоченными венцами и в ризе «оплеке», а по сторонам в клеймах «лик пророческий», с медными «посребренными» венцами²³.

Над «Коронованием Богоматери» помещался образ Св. Троицы, по сторонам которого – «лик апостольский». По углам, в клеймах – «Положение во Гроб» и «Пророк Моисей», по другую сторону – «Снятие со Креста» и «Пророк Илия»²⁴.

Вверху иконостаса было установлено «резное» Распятие с предстоящими Богоматерью и Иоанном Богословом, а по углам – два ангела²⁵.

В течение XIX столетия главный иконостас «Николы Рыбного» существенно не менялся.

Надо сказать, что в документах Орловской епархии термин «иконостас» использовался в буквальном значении «става для икон» и применялся не только в отношении алтарных преград – им обозначали и киоты для отдельных икон, и оформленные колонками и резь-

¹⁷ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 4.

¹⁸ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 13.

¹⁹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 17.

²⁰ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 4.

²¹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 2об.

²² ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 4.

²³ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 4об.

²⁴ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 4об.

²⁵ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 5.

бой столярные сооружения для нескольких образов, поставленных вместе. «Никола Рыбный» примечателен двумя оригинальными иконостасами в «пристройках» главного храма. Они имели северные и южные двери (!) и два иконных яруса. Местоположение иконостасов «в пристройках» не определено, возможно, они занимали пространство по обе стороны главного и служили его композиционным продолжением.

В южной пристройке иконостас столярной работы, с полуколоннами и резьбой, вызолоченный; в центре него помещался образ свт. Николая с серебряным позолоченным венцом и «восточными стразовыми камнями». Серебряная митра святителя тоже была позолочена и украшалась «на финифтяных камнях» изображениями Спасителя, Богородицы и Иоанна Предтечи «с разноцветными камнями». Серебряные и позолоченные венцы «на ликах» Спасителя и Божией Матери были убраны стразами. Серебряная позолоченная риза «Николы», с разноцветными камнями, «вверху по сторонам» имела изображения ангелов «чеканной серебряной работы». По сторонам от него располагались два Ангела «чеканной серебряной работы»²⁶. На серебряной позолоченной цепочке к иконе была привешена Панагия, «писанная на финифте, украшенная стразами и другими разными камнями и Евангелие таковой же отделки»²⁷. Высотой образ свт. Николая был 1 аршин 13 вершков (128,72 см), шириной 1 аршин 3 вершка (84,32 см); серебро в его убранстве весило почти 10 кг (22 фунта).

Всего образ святителя Николая присутствует в этом иконостасе четырежды. Над южной дверью, с изображением Архангела Гавриила, небольшой образ Николы размером 7 вер. X 6 вер. (31 см X 26,6 см), с серебряными полями и венцом²⁸. Возле южной двери располагалась икона «Собор Архистратига Михаила», над нею тоже был образ Николая Чудотворца с серебряным венцом, весом 30 золотников.

Икону Николы (7 x 6 вершков), помещенную над северной дверью (с изображением Архангела Михаила), покрывала риза «оплеке»²⁹. За северной дверью общая симметрия иконостаса нарушалась: над иконой свв. апостолов Петра и Павла и Марии Магдалины была Тихвинская того же размера, что и предыдущие – 7 x 6 вершков, в венце и ризе «оплеке».

«В той же пристройке, с правой стороны, Киота, резной работы, с колоннами, вызолоченная» с Тихвинской иконой (1 арш. 4 вер. x 15 вер., т.е. 88,76 см X 66,6 см)³⁰ убранство которой составляли «венцы и поля серебряные, убрисы и риза жемчужные с разными камнями

²⁶ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 5об.

²⁷ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 5об.

²⁸ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 5об.

²⁹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 6.

³⁰ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 6об.

на фольге» и серебряный небольшой крест. «Весу на венце и полях 6 фунтов, в жемчуге 12 золотников, а в серебре креста 8 золотников»³¹. Кроме того, киот содержал изображения «в клеймах» Благовещения и Коронования Божией Матери, а также трех святых.

В левой пристройке (Прил. 2) симметрично располагался аналогичный резной киот, с позолоченными колоннами, для образа Знамени Божией Матери, также имевшем драгоценное убранство: «венец и поля вызолоченные, риза серебрянная филигранной работы»³². Икона была высотой 2 аршина 2 вершка и шириной 2 аршина ½ вершка (80 см X 144 см), вес серебра составлял 3 фунта (1 кг 359 г). В том же киоте, «в клейме», над Знаменем помещался образок Рождества Богородицы, а над самим киотом – Успение Богоматери и трое разных святых.

В пристройке слева (Прил. 2) *иконостас* столярной работы, «с полуколоннами и резьбою вызолоченный»³³ соседствовал с вышитой серебром и золотом по малиновому бархату Плащаницей, обшитой вокруг «золотой» бахромой, с 4-мя «золотыми» же кистями по углам. Сказано, что Плащаница помещалась на катафалке под стеклянным футляром³⁴. Над нею на стене, в деревянной крашенной раме висело Распятие. Далее, над южной храмовой дверью, висел образ Усекновения главы Иоанна Предтечи (5 x 6 вершков, т.е. 22,2 см X 46,64 см), с серебряными венцом и ризой весом 35 золотников (почти 150 г). Над иконой «Споручница грешных» (1 арш.2 вер. x ¾ аршина, без ризы, т.е. ок. 80 см X 53,25 см) тоже была богато убранная икона Казанской Богоматери (7 x 6 вер.), в серебряной ризе и с серебряным позолоченным венцом (общим весом серебра 60 золотников).

Казанская (7 x 6 вер.) над северной храмовой дверью имела серебряные и позолоченные и венец, и ризу, весом 1 фунт³⁵.

Третья Казанская (7 x 6 вер.) висела над Почаевской иконой Божией Матери «с предстоящими лицами Симеона Епископа Перекопскаго и мученицы Евфросинии»³⁶. Меньший по размеру Казанский образ имел медный позолоченный венец и медную посеребряную ризу.

В трапезной, на северной стороне храма был придел во имя Казанской иконы Божией Матери, образ которой (8 x 6 верш.) находился в алтаре перед жертвенником и тоже имел серебряную ризу и серебряный позолоченный венец.

Предалтарный иконостас Казанского придела был асимметричным в плане, двухъярусным, в местном ряду имел две характерные иконы – храмовую Казанскую и Троеручицу – с изображением ввер-

³¹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 6об.

³² ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 7об.

³³ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 6об.

³⁴ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 6об.

³⁵ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 7.

³⁶ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 7.

ху Ангела, держащего Богородицу. В отличие от главного иконостаса, который был «весь вызолочен», в этой алтарной преграде позолоту имели лишь колонны и резьба. «Северная дверь с изображением новой благодати» несла, по всей видимости, живописный символ Нового Завета – ангела с потиром в руке. Выше изображения Святого Духа в сиянии над царскими воротами находился образ Моления о Чаше. В центре второго, праздничного, ряда помещалась икона Спасителя на престоле с предстоящими. Третий ярус занимали «лики пророков» и завершало иконостас Распятие с двумя резными ангелами.

Местная икона Спасителя, высотой 2 аршина, имела серебряную ризу весом 19 фунтов, которая к тому же была позолочена и украшена стразами. Казанская икона в местном чине, с примечательным изображением ангела, «державшего Богородицу», имела серебряные позолоченные венцы, «украшенные стразами и камнями фиолетового цвета», серебряная позолоченная риза по краям была «осыпана стразами». Образ Троицы имел уже описанное выше убранство: серебряные вызолоченные венцы, серебряные ризу и оплечье «филигранной работы на фольге» и медные посеребренные поля³⁷. Выразительно описано убранство помещавшегося возле Казанской иконы, между колоннами, относительно небольшого (11 x 12 вершков) образа св. Афанасия Патриарха Александрийского: «... венец и риза серебряные вызолоченные чеканной работы, украшенные по местам разными камнями; митра вся стразовая, ... весу в серебре тысяча сорок два золотника» (ок. 4 кг 376 г)³⁸.

Алтарная преграда Предтеченского придела (Прил. 4) имела аналогичный облик. Над царскими воротами в нем была помещена небольшая икона «Слово Плоть бысть». В других церквях епархии довольно часто (не считая «Тайной вечери») над царскими воротами встречаются «Моление о чаше» или «Успение». Храмовый образ представлял «Иоанн Предтеча Ангел пустыни». Местный чин иконостаса был протяженнее южного на две единицы (южную дверь и одну икону) и включал распространенную в регионе икону свт. Димитрия Ростовского. Завершался иконостас, как и предыдущий, Распятием с двумя резными Ангелами. Приведенные выше описания иконного убранства дополняют декор образов Предтеченского придела, состоящий из серебряных и позолоченных венцов и риз «чеканной работы» (в одном вес серебра – 15 фунтов, в другом – 1162 золотника)³⁹. Аналогично был декорирован образ свт. Митрофана Воронежского в трапезной (вес серебра – 1040 золотников)⁴⁰.

³⁷ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 8об.

³⁸ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 9.

³⁹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 14.

⁴⁰ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 17об.

Серебряными были и лампы перед иконами: 6 «малых», из которых 2 позолоченные (весом 2 фунта), 33 медные посеребряные (и еще 7 медных «желтых»). Примечательно большое храмовое паникадило: «Среди Церкви люстра с подсвечниками, внизу хрустальное яблоко, на ней разные штуки, медное посеребренное местами позлащено»⁴¹, в приделах было 3 медных посеребряных паникадила. В храме стояли 16 медных посеребряных подсвечника, для престолов и жертвенников служили 6 малых подсвечников, из которых 4 были позолочены и 1 посеребрен⁴².

Все 4 напрестольные креста были серебряные и позолоченные, один из них дополняли стразовые инкрустации и изображения по финифти Спасителя и предстоящих⁴³.

Богослужбные сосуды имели близкое художественное решение: серебряные позолоченные потир, дискос, звезда, ложка и 2 тарелочки несли финифтяные «штуки», осыпанные белыми *камешками*⁴⁴; два других богослужбных комплекта так же были из серебра, полностью или частично позолоченные. Серебряными и позолоченными были 2 дароносицы, такой же ковчег имел 4 финифтяные «штуки», осыпанные «восточными стразами»; серебряный сосуд для хранения святого мира был позолочен внутри⁴⁵.

Серебряными в Николе Рыбном были даже 2 кадила, одно из которых – позолоченное; два других были медные.

Среди напрестольных облачений был комплект из золотой парчи «по серебряной земле с разными [шелковыми] цветами, крест с подножием шитый золотом по фиолетовому бархату»⁴⁶.

Золотыми и серебряными нитями были вышиты средники и ангелы на полях воздуха и 2 покровцов малинового бархата, по краям они были обложены узким «золотым прозументом с золотою бахрамою на малиновой тавте»⁴⁷. Выразительно и другое описание: «Воздух и два покровца один разрезной золотой порчи, кресты узкого одноличного золотого прозумента, обложены золотою бахрамою на алом каленкоре»⁴⁸. В других случаях также преобладало сочетание основы малинового цвета с золотистой и серебристой отделкой, только в одном из 7-ми комплектов упоминается зеленый «рытый» бархат⁴⁹.

⁴¹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 19.

⁴² ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 19об.

⁴³ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 22.

⁴⁴ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 22об.

⁴⁵ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 24.

⁴⁶ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 25.

⁴⁷ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 26.

⁴⁸ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 26.

⁴⁹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 26, 26об.

Судя по описи 1884 года, в главном иконостасе поменялись только образы «в клеймах» по сторонам Св. Троицы и Распятие с предстоящими вверху алтарной преграды⁵⁰. Изменен был иконостас в правой пристройке – образ свт. Николая, как написано, «перенесен на другое место»⁵¹. Иконостасы в приделах изменены, как именно, не уточняется. На Боголюбской иконе в трапезной появилась новая «сребро-вызлащенная» риза⁵². Над аркой при входе образ Господа Саваофа в сиянии упомянут как уничтоженный⁵³. Напротив всех упомянутых в описи лампад – надпись карандашом: *изменено*⁵⁴.

Представленный материал далеко не исчерпан, рассмотренные документы требуют дальнейшего исследования, а предложенные положения и определения – компетентных уточнений. В условиях широкого возрождения в России церковной культуры и дефицита документальных источников о богослужбной атрибутике синодального периода, материалы о памятниках Орловской губернии, вне сомнения, актуальны и могут быть в равной степени востребованы как исследователями, так и современными мастерами церковного искусства.

Список источников и литературы:

1. ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818.
2. ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3224. 1884.
3. ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3230. 1902.
4. **Гончаренко В. С., Нарожная В.И.** Оружейная палата: Путеводитель. М.: Красная площадь, 2015. 288 с.: цв. ил.
5. **Игошев В. В.** Влияние стиля барокко на своеобразие московской и ярославской драгоценной церковной утвари XVII–XVIII вв. // XVIII Научные чтения памяти Ирины Петровны Болотцевой. Сборник статей. Ярославль. 2014. С. 26–49.
6. **Игошев В. В.** Оклады Евангелий из Переславль-Залесского музея-заповедника // Кириллические издания XVII века в собрании Переславль-Залесского музея-заповедника. Вступительная статья и каталожные описания / Под ред. И.В. Поздеевой. М., 2013. С. 228–251.
7. **Игошев В. В.** Типология, назначение и символика древнерусских кадил и ладаниц // Огонь и свет в сакральном пространстве. Материалы международного симпозиума. Ред.-сост. А.М. Лидов. М., 2011. С. 144–146.
8. **Описание** церквей, приходов и монастырей Орловской Епархии. Орел: Тип. губ. правл., 1901. 224 с.

⁵⁰ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3224. 1884. Л.3.

⁵¹ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3224. 1884. Л. 4-14.

⁵² ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3224. 1884. Л. 9.

⁵³ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3224. 1884. Л.10.

⁵⁴ ГАОО. Ф.101. Оп.1. Д. 3207. 1818. Л. 20, 20об.

9. **Пуцко В. Г.** Иконостас русского сельского храма на рубеже XVIII – XIX вв. // Русское церковное искусство нового времени. М.: Индрик, 2004. 320 с.
10. **Рындина А. В.** Техники и технологии в сакральном искусстве. Христианский мир. От древности к современности. М., 2012. – 392 с.: ил.; [32], [24] л. цв. ил.
11. **Рындина А. В.** Некоторые аспекты типологии и стилистики русских иконных окладов Нового времени / Русское церковное искусство Нового времени. Сб. статей. Отв. ред. А.В. Рындина. М.: Индрик, 2004. С. 115-116, ил.
12. **Неделин В. М., Ромашов В.М.** Архитектурные древности Орловщины (ушедшее). Кн. 2. Орел: «Вешние воды», 2009. 192 с. Прил.: 88 с.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Схема-реконструкция топографического состава главного иконостаса Никольской (Никола Рыбного) церкви г. Орла. 1818 г.

Ангел			резное Распятие с предстоящими	Ангел		
в клеймах лики пророков			Коронавание Б. М.	в клеймах лики пророков		
в клейме прор. Моисей	в клейме Положение во Гроб	лики апостолов	Св. Троица	лики апостолов	в клейме Снятие со Креста	в клейме прор. Илия
Обрезание Господне	Воскреш. Лазаря	Двенадес. праздники	Спаситель на престоле с предстоящ.	Двенадес. праздники	Сошествие во ад	Покров
Св. прор. Илия	<i>Сев.дверь</i> архид. Стефан	Владимирская Чудеса Б. М.	Тайная вечеря Резные: Господь Саваоф, Св.Дух, Благовещ. <i>Царские врата</i>	Спаситель Страсти Госп.	<i>Юж.дверь</i> Арх. Михаил	Чудеса свт.Николая и свв. Свт. Николай Жития свв.

«Предолтарный иконостас столярной работы весь вызолочен. Царские врата резной работы позлащенные с резными изображениями Господа Саваофа, Духа Святаго в виде голубя, Благовещения Божией Матери и Арх. Гавриила». [Л. 3].

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

а) Схема-реконструкция топографического состава иконостаса в пристройке справа

два Ангела чеканной серебряной работы

Тихвинская	Свт. Николай	Свт. Николай	Свт. Николай	Свт. Николай
Свв. ап. Петр и Павел, св. равноап. Мария Магдалина	<i>Сев. дверь</i> Арх. Михаил		<i>Юж. дверь</i> Арх. Гавриил	Собор Арх. Михаила

Иконостас в пристройке справа «столярной работы с полуколоннами и резьбой вызолоченный. В середине онаго образ свт. Николая... Вверху по сторонам два Ангела чеканной серебряной работы» [128,97 X 84,47 см] [Л. 5об.].

б) Схема-реконструкция топографического состава иконостаса в пристройке слева

Казанская	Казанская	Распятие	Усекновение главы Иоанна Предтечи	[?]
Почаевская	<i>Сев. дверь</i>	Плащаница	<i>Юж. дверь</i>	Споручница грешных

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Схема-реконструкция топографического состава иконостаса южного Казанского придела в трапезной

Распятие с двумя резными Ангелами

Знамение	над аркой Госп. Саваоф Св.Троица	Воскресение Христово	Введение во храм	Несение Креста	Воздвижение Креста	Вознесение	Богоявление	Вход Госп. в Иерусалим	Рождество Богородицы	Спас на престоле с предстоящ.	Рождество Христово	Благовещение
Св. ап. Фаддей, прп. Авраамий, вмц. Екатерина	Свт. Василий Великий	Свв. мчч. Борис и Глеб	Свв. Константин и Елена	Боголюбская	<i>Северная дверь</i> Новый Завет	Свт. Афанасий Александр.	Ангел, держащий Б.М. Казанская	Моление о чаше Св. Дух в сиянии Царские врата	Спаситель	Ангел, держащий Б.М. Троиручица		

Заворот

«Предолтарный иконостас столярной работы с позлащенными колоннами и резьбою. Царския врата резныя по местам выкрашены и вызлощены с изображениями Благовещения... и 4-х Евангелистов. Над царскими вратами изображеные Духа Святаго в сиянии, а вверху над оными образ – Моление о Чаше» [Л. 8об.].

ПРИЛОЖЕНИЕ 4

Схема-реконструкция топографического состава иконостаса в северном Предтеченском приделе

**резное
Распятие
с двумя Ангелами**

в клеймах двенадцатые праздники												
Три святителя	Северная дверь Архид. Стефан Тихвинская	Слово Плоть бысть Царские врата Благов. и 4 еванг.	Спаситель	Св. Иоанн Предт. Ангел пустыни	Южная дверь Арх. Михаил	Свт. Димитрий Ростовский	Свв. мчч. Власий и Харалампий	Св. вмч. Иоанн Воин	Свт. Николай и прп. Харитон	Покров	Свв. Жены Мироносицы Страстная	Свт. Николай

«Предолтарный иконостас столярной работы, выкрашенный, с резьбою и колоннами вызлощенными.

Царския врата резныя, по местам выкрашены и вызлощены» [Л. 13].

*Степанова, В. В., кандидат на историческите науки,
старши преподавател*

Русия, Орел, ФДБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“
Държавен институт за култура в Орлов
Факултет по документални комуникации, Катедра по философия и
културология

РАЗВИТИЕ НА ДИГИТАЛНАТА КУЛТУРА В РАМКИТЕ НА НАЦИОНАЛНИЯ ПРОЕКТ „КУЛТУРА“: ЦЕЛИ, ПЕРСПЕКТИВИ, ИЗПЪЛНЕНИЕ

Анотация. Статията разглежда основните мерки, предприети в рамките на националния проект „Култура“ за развитието на „дигитална култура“. Авторът анализира мястото на програмата „Дигитална култура“ в структурата на националния проект, нейното финансиране, цели и задачи. Обобщават се резултатите от първия период на целевото изпълнение. Акцентът се поставя върху особеното значение на развитието на „дигиталната култура“ в пандемия.

Ключови думи: дигитална култура, култура, национален проект, държавна културна политика

*Степанова В. В., кандидат исторических наук, старший
преподаватель*

Россия, Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт
культуры»
Факультет документальных коммуникаций, кафедра философии и
культурологии

РАЗВИТИЕ ЦИФРОВОЙ КУЛЬТУРЫ В РАМКАХ РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРОЕКТА «КУЛЬТУРА»: ЦЕЛИ, ПЕРСПЕКТИВЫ, РЕАЛИЗАЦИЯ

Анотация: В статье рассматриваются основные меры, принимаемые в рамках реализации национального проекта «Культура» для развития «цифровой культуры». Автор анализирует место программы «Цифровая культура» в структуре нацпроекта, ее финансирование, цели и задачи. Подводятся итоги первого периода исполнения целевых показателей. Сделан акцент на особом значении развития «цифровой культуры» в условиях пандемии.

Ключевые слова: цифровая культура, культура, национальный проект, государственная культурная политика.

Stepanova V. V., Candidate of History, Senior Teacher

Russia, Orel, Orel State Institute of Culture
Faculty of Documentary Communications, Department of Philosophy and
Cultural Studies

DEVELOPMENT OF DIGITAL CULTURE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE NATIONAL PROJECT „CULTURE“: GOALS, PROSPECTS, IMPLEMENTATION

Annotation: The article considers the main measures taken within the framework of the national project „Culture“ for the development of „digital culture“. The author analyzes the place of the Digital Culture program in the structure of the national project, its funding, goals and objectives. The results of the first period of target performance are summed up. The special importance of the development of „digital culture“ in the context of a pandemic has been emphasized.

Keywords: digital culture, culture, national project, state cultural policy.

Культура в современной России играет ключевую роль в социально-экономическом развитии. Именно поэтому культура была включена в число приоритетных направлений развития страны, обозначенных в указе Президента РФ от 07.05.2018 № 20 «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года»¹. Главной формой реализации таких стратегических направлений развития стали «национальные проекты». Следует отметить, что «национальные проекты» это не новая практика в государственном управлении России. Опыт показывает, что в сфере культуры существовало несколько государственных программ, например, государственная программа Российской Федерации «Развитие культуры и туризма на 2013 – 2020 годы», включающая в себя две федеральные целевые программы – «Культура России (2012–2018 годы)» и «Развитие внутреннего и въездного туризма в Российской Федерации (2011–2018 годы)».

¹ Указ Президента РФ от 07.05.2018 N 204 (ред. от 21.07.2020) «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года»// URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_297432/

С 2019 года в России реализуется Национальный проект «Культура» (далее – нацпроект), включающий три федеральные программы: «Творческие люди», «Культурная среда» и «Цифровая культура». Проект был разработан в рамках указа «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года». Данным указом определяются цели и задачи всех программ в различных сферах государственного управления. Пункт 12 указа посвящен тем вопросам культуры, на которые необходимо обратить внимание при реализации нацпроекта, однако в нем нет конкретных целей, целевых показателей и задач².

Нацпроект «Культура» рассчитан на шесть лет: с 2019 по 2024 годы. На его исполнение будет выделено 113,5 млрд. рублей, из них 109,7 млрд – из федерального бюджета и 3,8 млрд. – из бюджетов субъектов РФ³. При этом наибольшее финансирование получила программа «Культурная среда»⁴. (см. таблица 1)

Таблица 1

По словам заместителя министра культуры РФ Ольги Яриловой, «...когда культура вошла в число федеральных проектов, в отрасли появился шанс изменить и решить те проблемы, которые не реша-

² Там же.

³ Национальный проект «Культура» // URL: <https://culture.gov.ru/about/national-project/about-project/>

⁴ Паспорт национального проекта «Культура» // URL: <https://culture.gov.ru/upload/mkrf/mkdocs2019/pasport16072019.docx>

лись десятилетиями»⁵. Первоочередной задачей нацпроект поставил перед собой обновление инфраструктуры отрасли. Именно для реализации данной задачи была создана федеральная программа «Культурная среда», в рамках которой ведется строительство и модернизация учреждений культуры, в первую очередь, сельских учреждений культуры и массовых сетей культурных учреждений (клубов, домов культуры и библиотек)⁶. Однако реконструкция и создание новых учреждений культуры потребовало и изменения их деятельности, «насыщение новым культурным контентом»⁷. Данную задачу призвана решать программа «Творческие люди». В ее рамках проходит обучение специалистов отрасли, поддержка творческих инициатив, волонтеров культуры⁸.

Федеральная программа «Цифровая культура» является логическим продолжением деятельности первых двух программ. В век цифровых технологий невозможно обойтись без внедрения digital-технологий в культуру. Цифровизация затрагивает все отрасли экономики, культура не исключение. Здесь следует сделать отступление от самого нацпроекта и разобраться в употреблении термина «цифровая культура». Выражение «цифровая культура» является дословным переводом термина «digital culture», предложенного философом Р. Гиром, и имеет несколько значений. Во-первых, цифровая культура в онтологическом смысле – это особая форма бытия, «третья природа», в отличие от «второй природы» (просто культуры). На смену транскрипции (аналоговому отражению информации) приходит конверсия (перевод и существование информации в принципиально иной форме). Во-вторых, цифровая культура в аксиологическом смысле – это набор ценностей современного информационного общества, закодированных в цифре, воплощенных в технических системах и транслируемых с помощью коммуникативных механизмов. В-третьих, с позиции социально-психологического подхода цифровая культура исследуется как система новых человеческих практик, вызванных процессом цифровизации общественной жизни и публичного пространства⁹. Однако, в правовом плане и в рамках законодательства в сфере культуры Рос-

⁵ **Зайцева М.** Сфера интересов с Марией Зайцевой. Культура и цифровизация. [Беседа с заместителем министра культуры О. Яриловой и директором департамента информационного и цифрового развития министерства культуры В. Ваньковым] // Телеканал РБК+. 20.12.2019. // URL: https://tv.rbc.ru/archive/plu_sfi/5dfc723c2ae596930de09db0

⁶ Паспорт национального проекта «Культура» ...

⁷ Зайцева М. Сфера интересов с Марией Зайцевой. Культура и цифровизация...

⁸ Паспорт национального проекта «Культура».

⁹ **Захаров М. Ю., Старовойтова И. Е., Шишкова А. В.** Цифровая культура – исторический этап развития информационной культуры общества // Вестник университета. М.: ГУУ, 2020. №5. С. 200-201.

сийской Федерации правовая дефиниция «цифровая культура» сегодня отсутствует. Безусловно, органы государственной власти, оценивая текущую ситуацию в мире и конкретно в России, объективно понимают, что «цифровая культура» есть часть современного социума и не могут игнорировать ее, как явление¹⁰. Сегодня на государственном уровне происходит стремительное формирование самостоятельного сегмента объектов культуры в цифровом формате. Однако, на практике такая деятельность ограничена двумя задачами – созданием технических возможностей (модернизация материально-технической базы культуры) и оцифровкой аналоговых объектов культуры¹¹. Исходя из этого, сформированы основные направления реализации программы «Цифровая культура».

Главные задачи программы «Цифровая культура» – повысить посещаемость музеев, театров, библиотек и других подобных учреждений культуры на 15%, а также в пять раз повысить число обращений к цифровым ресурсам в сфере культуры¹². Эти две задачи в каком-то смысле противоречат друг другу. Например, при увеличении числа обращений к электронным библиотекам, может снизиться количество посещений реальной библиотеки. Однако, здесь необходимо учитывать тот факт, что в силу ряда причин – географических, финансовых и иных – посещение традиционной библиотеки не всегда доступно гражданам. Доступ же к электронным ресурсам не ограничен этими факторами и позволяет реализовывать право граждан на доступ к культурным ценностям, на участие в культурной жизни общества. Как отметил Дмитрий Медведев на заседании президиума Совета при Президенте Российской Федерации по стратегическому развитию и национальным проектам: «Национальный проект „Культура“ имеет две главные цели. Прежде всего, конечно, сделать богатейшую культуру нашей страны более доступной – и для российских граждан, и для иностранных гостей»¹³. В связи с этим приоритетной деятельностью в рамках программы «Цифровая культура» стало создание виртуальных концертных залов (целевой показатель – 500 единиц к 2024 г.), проведение онлайн-трансляций культурных мероприятий (600 единиц), создание и размещение в сети контента, направленного на

¹⁰ Шаповалова Г. М. «Цифровая культура» и «цифровое наследие» – доктринальные дефиниции в области культуры на этапе развития современного российского законодательства // Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса. 2018. Т. 10. № 4. С. 86.

¹¹ Там же. С. 84.

¹² Паспорт национального проекта «Культура»...

¹³ Вступительное слово Дмитрия Медведева // Заседание президиума Совета при Президенте Российской Федерации по стратегическому развитию и национальным проектам. 23. 07.2018. //URL: <http://government.ru/news/33352/>

укрепление гражданской идентичности и духовно-нравственных ценностей среди молодежи (2110 единиц), создание мультимедиа-гидов по экспозициям и выставочным проектам музеев (450 единиц), оцифровка книжных памятников и повышение их доступности для широкого круга читателей (48000 единиц), создание модельных библиотек (660 единиц)¹⁴. Именно такие задачи стояли первоначально.

Однако цифровизация объектов культуры в 2020 году приобрела несколько иное значение. Эпидемиологическая ситуация, которая сложилась во всем мире в начале 2020 года, коснулась абсолютно всех отраслей экономики, не исключая и культуру. Цифровые технологии, с этой точки зрения, стали в первую очередь инструментом, с помощью которого можно обеспечить доступность культуры.

На сегодняшний день график исполнения всех мероприятий, которые запланированы в рамках национального проекта, не нарушен. В рамках программы «Творческие люди» в штатном режиме работают 11 центров повышения квалификации¹⁵. Безусловно, были изменены форматы обучения – все регионы и центры переориентированы на реализацию программ в режиме онлайн. Быстрый переход на удаленный режим работы стал возможен благодаря тому фундаменту, который был заложен в 2019 году с началом реализации нацпроекта. Создание современных культурных центров в рамках программы «Культурная среда» позволит проводить абсолютно все программы в нормальном режиме формата онлайн¹⁶. С опережением срока реализуется программа по созданию автоклубов (Калужская и Владимирская области, Республика Крым и Башкортостан). Даже в условиях пандемии, но в измененном формате, стартовал Всероссийский фестиваль-конкурс самодеятельных творческих коллективов. Отборочный тур проходил в онлайн-режиме. Жюри отбирала участников по записям концертов и выступлений коллективов¹⁷.

«Обращение к цифровым ресурсам» – один из ключевых показателей программы «Цифровая культура» – значительно вырос¹⁸. Культура была одной из первых отраслей, которая в условиях изоляции, отреа-

¹⁴ Паспорт национального проекта «Культура» ...

¹⁵ **Зайцева М.** Интервью. Ольга Ярилова [Интервью с заместителем министра культуры РФ, администратором нацпроекта «Культура» О. Яриловой] // Телеканал РБК+. 12.05.2020. // URL: https://tv.rbc.ru/archive/rbs_plus_inv/5ebba2e22ae59630b62e3f93

¹⁶ **Зайцева М.** Сфера интересов с Марией Зайцевой. Культура и цифровизация...

¹⁷ Положение о «Всероссийском Всероссийский фестиваль-конкурс любительских творческих коллективов» // URL: http://knotok.ru/images/KNOTOK_docs/Polozheniya/VFLTK_Polozhenie.pdf

¹⁸ **Ольга Ярилова:** главная задача нацпроекта «Культура» – дотянуться до каждого жителя нашей страны // URL: <https://xn--80aesfpebagmfbcl0a.xn--p1ai/news/20200526-1430.html>

гировала на новые запросы со стороны общества. Главной площадкой для всех мероприятий стал портал «Культура.РФ», на базе которого была создана единая афиша всех мероприятий, проходящих дистанционно. В 17 раз за апрель 2020 г. увеличилось количество посетителей данного портала, всего за время самоизоляции, когда учреждения культуры были закрыты для посетителей, зафиксировано более 28 миллионов посетителей¹⁹. Кроме единого портала, каждое учреждение культуры имеет свои цифровые ресурсы. Так, музеи проводили виртуальные экскурсии по своим залам, в рамках которых не только знакомили с экспозициями музеев, но и рассказывали тонкости и нюансы музейной работы – все то, что раньше, когда поток посетителей был высок, не всегда удавалось показать или сделать. Например, образовательные проекты Третьяковской картинной галереи, перешедшей на онлайн-формат, увеличили количество посетителей в 6 раз, по сравнению с предыдущими годами²⁰, а Государственный Эрмитаж «принял» около 15 миллионов онлайн-посетителей при среднем количестве посетителей в год 4,5 миллиона²¹. Увеличилась на 40% посещаемость Национальной электронной библиотеки (НЭБ) и почти в 10 раз – процент просмотров документов из каталога НЭБ²².

Иными словами, основная задача на 2020 год – увеличение посещаемости цифровых ресурсов в сфере культуры – уже к середине года перевыполнена.

Стоит отметить, что деятельность в рамках программы «Цифровая культура» направлена не только на обеспечение доступа к культурным ресурсам, но и на привлечение реальных посетителей в музей, библиотеку или театр, разнообразить культурный продукт этих учреждений. Например, по мнению экспертов, мультимедийный гид в музее может стать дополнительным источником информации о музейных объектах²³. Создание виртуального зала, несмотря на его название, в первую очередь является настоящим концертным учреждением или специальным помещением, оборудованным для демонстрации концертной записи. Первоначально под этот проект попали

¹⁹ **Любимова:** аудитория портала „Культура.РФ“ во время пандемии превысила 28 млн человек // ТАСС. 26.06.2020 // URL: <https://tass.ru/kultura/8824309>

²⁰ **Трегулова**З. Онлайн-пресс-конференция, посвященная открытию Третьяковской галереи. 19 июня 2020 г. // URL: <http://mospravda.ru/2020/06/19/156014/>

²¹ **Яковлева Е.** В Эрмитаж на прогулку. Музей закрыт, но в нем миллионы посетителей // Российская газета. 2020. №79(8133). 11 апреля.

²² **Зайцева М.** Интервью. Ольга Ярилова...

²³ **Смекалова А. И., Спектор Г. З., Рузова Е.И.** Современные тенденции в музейных мультимедийных проектах // Социально-гуманитарные проблемы образования и профессиональной самореализации «Социальный инженер-2019»: сборник материалов Международной научно-технической конференции. М.: Изд-во ФГБОУ ВО РГУ им. А.Н.Косыгина. 2014. С. 191.

только филармонии и концертные залы, но в 2019 году, в ходе реализации, был расширен за счет включения в него библиотек и домов культуры²⁴. Реализация нацпроекта предполагает, что виртуальный концертный зал охватит около пятисот городов России, то есть каждый второй город страны получит доступ к этой технологии. В 2019 году уже было открыто 80 виртуальных залов, как в крупных городах, так и в небольших районных центрах²⁵.

Библиотечный фонд РФ насчитывает примерно 880 миллионов книг и документов, являющихся значительным пластом культурного достояния России. Оцифровка книжных памятников сейчас сосредоточена, главным образом, на работе в Российской государственной библиотеке (РГБ) и Российской национальной библиотеке (РНБ). Оцифровке подвергаются разные книги и, в первую очередь, редкие и ценные экземпляры – рукописные издания, книги гражданского шрифта, некоторые редкие коллекции. Например в 2019 году произведена оцифровка так называемой «блокадной коллекции» (существующих в единичных экземплярах афиш, вывесок культурных мероприятий, проводимых в блокадном Ленинграде). В рамках данной работы появился также проект книжных памятников. Суть последнего проекта – не просто способствовать появлению цифровой копии книги, но сделать ее описание и внести в реестр книжных памятников. По итогам 2019 года появились 8000 таких документов²⁶.

Подводя итоги, следует отметить, что цифровая культура сегодня является неотъемлемой частью человеческой культуры, направленная на обеспечение информационных потребностей общества. Включение задач по модернизации учреждений культуры и созданию цифровых культурных ресурсов в реализацию Национального проекта «Культура», является важным этапом в развитии информационной культуры общества в целом. Как отмечает О. Ярилова, «будущее культуры как отрасли экономики – это совмещение онлайн и оффлайн форматов, которые должны дополнять друг друга»²⁷. Именно данное утверждение, по нашему мнению, и является ключевым при реализации нацпроекта.

²⁴ **Зайцева М.** Сфера интересов с Марией Зайцевой. Культура и цифровизация...

²⁵ Исполнение федерального бюджета и бюджетов бюджетной системы Российской Федерации за 2019 год (предварительные итоги). Расширенная коллекция Министерства финансов Российской Федерации. М., 2020. С. 91

²⁶ Там же.

²⁷ **Зайцева М.** Интервью. Ольга Ярилова [Интервью с заместителем министра культуры РФ, администратором нацпроекта «Культура» О. Яриловой] // Телеканал РБК+. 12.05.2020. // URL: https://tv.rbc.ru/archive/rbs_plus_inv/5ebba2e22ae59630b62e3f93

Список источников и литературы:

1. **Вступительное** слово Дмитрия Медведева // Заседание президиума Совета при Президенте Российской Федерации по стратегическому развитию и национальным проектам. 23. 07.2018. // URL: <http://government.ru/news/33352/>
2. **Зайцева М.** Интервью. Ольга Ярилова [Интервью с заместителем министра культуры РФ, администратором нацпроекта «Культура» О. Яриловой] // Телеканал РБК+. 12.05.2020. // URL: https://tv.rbc.ru/archive/rbs_plus_inv/5ebba2e22ae59630b62e3f93
3. **Зайцева М.** Сфера интересов с Марией Зайцевой. Культура и цифровизация. [Беседа с заместителем министра культуры О. Яриловой и директором департамента информационного и цифрового развития министерства культуры В. Ваньковым] // Телеканал РБК+. 20.12.2019. // URL: https://tv.rbc.ru/archive/plu_sfi/5dfc723c2ae596930de09db0
4. **Захаров М. Ю., Старовойтова И.Е., Шишкова А.В.** Цифровая культура – исторический этап развития информационной культуры общества // Вестник университета. М.: ГУУ, 2020. №5. С. 200-205.
5. **Исполнение** федерального бюджета и бюджетов бюджетной системы Российской Федерации за 2019 год (предварительные итоги). Расширенная коллегия Министерства финансов Российской Федерации. М., 2020. 174 с.
6. **Любимова:** аудитория портала „Культура.РФ“ во время пандемии превысила 28 млн человек// ТАСС. 26.06.2020 // URL: <https://tass.ru/kultura/8824309>
7. **Национальный** проект «Культура» // URL: <https://culture.gov.ru/about/national-project/about-project/>
8. **Ольга Ярилова:** главная задача нацпроекта «Культура» – дотянуться до каждого жителя нашей страны//URL: <https://xn--80aesfpebagmfb1c0a.xn-p1ai/news/20200526-1430.html>
9. **Паспорт** национального проекта «Культура» // URL: <https://culture.gov.ru/upload/mkrf/mkdocs2019/pasport16072019.docx>
10. **Положение** о «Всероссийском Всероссийский фестиваль-конкурс любительских творческих коллективов» // URL: http://knotok.ru/images/KNOTOK_docs/Polozheniya/VFLTK_Polozhenie.pdf
11. **Смекалова А. И., Спектор Г. З., Рузова Е. И.** Современные тенденции в музейных мультимедийных проектах // Социально-гуманитарные проблемы образования и профессиональной самореализации «Социальный инженер-2019»: сборник материалов Международной научно-технической конференции. М.: Изд-во ФГБОУ ВО РГУ им. А.Н.Косыгина. 2014. С.153–156.
12. **Трегулова З.** Онлайн-пресс-конференция, посвященная открытию Третьяковской галереи. 19 июня 2020 г. // URL: <http://mospravda.ru/2020/06/19/156014/>
13. **Указ** Президента РФ от 07.05.2018 N 204 (ред. от 21.07.2020) «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года»// URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_297432/

14. **Шапвалова Г. М.** «Цифровая культура» и «цифровое наследие» – доктринальные дефиниции в области культуры на этапе развития современного российского законодательства // Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса. 2018. Т. 10. № 4. С. 81–89.
15. **Яковлева Е. В.** Эрмитаж на прогулку. Музей закрыт, но в нем миллионы посетителей // Российская газета. 2020. №79 (8133). 11 апреля.

Степанова, Е. Ю., кандидат по културология, доцент

Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

Халмурзаев, Т. Р., бакалавър 1 курс

направление на обучение 51.03.04, Музеология и опазване на обекти на природното и културното наследство
Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ВИДЕОИГРИ В ПРАКТИКАТА НА МУЗЕИТЕ

Анотация. Статията поставя въпроса за намирането от музеите на нови интерактивни форми и техники, приложими при работа с различни социално-възрастови групи посетители. Видеоиграта представлява една такава форма. За музея е важно, че с помощта на видеоигра не само се търси информация в интернет, но и се използват възможностите на образователната музейна и предметна среда, активизира се когнитивната дейност на участниците.

Ключови думи: музей, експозиция, игра, компютърна игра, видео-игра, интернет, интерактивност, игрални жанрове

Степанова Е. Ю., кандидат културологии, доцент

Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

Халмурзаев Т. Р.

бакалавр 1-го курса, направление подготовки 51.03.04 Музеология и охрана объектов природного и культурного наследия
Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

К ВОПРОСУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВИДЕОИГР В ПРАКТИКЕ МУЗЕЕВ

Аннотация: В статье поставлена проблема поиска музеями новых интерактивных форм и методов, применимых в работе с разными социально-возрастными группами посетителей. Видеоигра представляет одну из таких форм. Для музея важно, чтобы с помощью видеоигры не только велся поиск информации в сети Интернета, но и использовались возможности образовательной музейно-предметной среды, активизировалась познавательная деятельность ее участников.

Ключевые слова: музей, экспозиция, игра, компьютерная игра, видеоигра, Интернет, интерактивность, игровые жанры.

Stepanova E. Yu.

Candidate of Science in Culturelogy, Associate Professor, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications, Department of History and Museology

Khalmurzaev T. R.

1st year bachelor of 51.03.04 Museology and protection of natural and cultural heritage sites, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications, Department of History and Museology

ON THE USE OF VIDEO GAMES IN THE PRACTICE OF MUSEUMS

Abstract: The problem of museums' search for new interactive forms and methods applicable in working with different social and age groups of visitors is posed in the article. The video game represents one such form. It is important for the museum that the video game not only searches for information on the Internet, but also uses the possibilities of the educational museum-object environment, the cognitive activity of its participants intensified.

Key words: museum, exposition, game, computer game, video game, Internet, interactivity, game genres.

Первые исследования теории игры, базирующиеся на философских, психологических, культурологических и эстетических представлениях, появляются во второй половине XIX века. Самые значительные из них принадлежат Г. Спенсеру, В. Вундту, К. Гроссу, З. Фрейдю, Ф. Фребелю и др.¹ В современной музеологической традиции проблемами музея в пространстве культуры и образования, его воспитательными функциями и формами работы в России занимаются Б.А. Столяров, М.Ю. Юхневич, А.Г. Бойко, Э.В. Кузнецова и др.²

Игра пронизывает все существование человека. Меняются только ее содержание, формы, степень включенности в нее субъекта. Если у дошкольников игра является основным видом деятельности, в рамках которой дети принимают на себя различные социальные роли, подражая трудовой деятельности взрослых, то с возрастом на смену приходит так называемая «деловая игра»³.

В настоящее время игра пользуется небывалой популярностью. Она лежит в основе спортивной состязательности и культурного досуга, политических и экономических решений, является своеобразным

¹ **Вундт В.** Проблемы психологии народов/ В. Вундт. М.: Космос, 1918. 48с.; Гросс К. Душевная жизнь ребенка/ К. Гросс/ Пер. с нем. Киев: Издание Киевского Фребелевского общества, 1916. 242с.; Спенсер Г. Воспитание: умственное, нравственное и физическое/ Г. Спенсер. М., 2003. 363с.; Фребель Ф. Воспитание человека/ Ф. Фребель// Педагогические сочинения: В 2-х т./ Под ред. Д.Н. Королькова. 2-е изд. М.: Издание Тихомирова, 1913. Т. I. 359с.; Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия. Психология масс и анализ человеческого «Я»/ З. Фрейд. М.: «Фолио», 2009. 286с.

² **Бойко А. Г.** Современное искусство – это интересно! Опыт интерпретации художественных образов XX века: музейнопедагогическое пособие: музейнопедагогическая программа «Здравствуй, музей: курс «Проблемы современной художественной культуры»/ А.Г. Бойко; ФГУК «Государственный Русский музей», РЦМПидТ, РАО, Сев.-Зап. Отд-е. CD-ROM. СПб.: ГРМ, 2010. 116с.; Кузнецова Э.В. Русский музей – учащимся. Методические рекомендации в помощь учителям, классным руководителям школ, ПТУ и техникумов, воспитателям детских домов и школ-интернатов/ Э.В. Кузнецова. Ленинград, 1991. 96с.; Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб.пособие/ Б.А. Столяров. М.: Высшая школа, 2004. 216с.; Столяров Б.А. Государственный Русский музей. Детский путеводитель/ А.Б. Столяров. СПб., 1998. 112с. с илл.; Столяров Б.А. Мир музея: образовательная программа: методические рекомендации/ Б.А. Столяров, Н.Д. Соколова, Т.А. Барышева, О.Р. Лузе, Л.А. Гольякова; науч. рук. Б.А. Столяров; науч. ред. Н.Д. Соколова; Министерство образования и науки РФ, РАО РГПУ им. А.И. Герцена, Министерство культуры РФ, ФГБУК «Государственный Русский музей». СПб.: ГРМ, 2009. 480с.; Юхневич М.Ю. Я поведу тебя в музей: Учеб. пособие по музейной педагогике/ М.Ю. Юхневич. М., 2001. 223с.

³ Российская педагогическая энциклопедия. Том I./ Глав. ред. В.Г. Панов. Изд-во «Большая Российская энциклопедия». М., 1993. С. 336.

средством самовыражения, самоутверждения ее участников через моделирование окружающей социальной среды.

Одной из форм игры является видеоигра (специальная компьютерная программа или электронное устройство, реализующие игровой процесс под названием геймплей, от английского „gameplay“). Данная игровая разновидность расширяет воображение и мышление, способствует созданию виртуальных миров и образов. Как и любая другая игра, компьютерная игра, вовлекает в свой процесс не только детей, подростков, но и взрослых. Выстраивая парадигму виртуальной действительности «прошлое-настоящее-будущее» и прибегая к помощи элементов театрализации, она перестает быть только формой развлечения, а становится одним из способов познания окружающей действительности, в котором человек одновременно выступает и как субъект, и как участник данного процесса. В качестве примеров можно назвать такие игры, как «Overwatch», «Fortnite», «World of Thanks», «PUBG» и т.д.

К сожалению, большая часть потребителей компьютерных игр не воспринимают их как искусство. Причин здесь несколько. Во-первых, многие из них ассоциируют видеоигру с формой развлечения и рекреацией. Пользователи не понимают того, что искусство может быть представлено в формате истории с нелинейным сюжетом, в котором активную роль отводят самим играющим. Во-вторых, сами создатели порой не относятся к компьютерной игре, как к произведению искусства. Вместе с тем опыт последних десятилетий показывает, что компьютерная игра стала одной из многочисленных культурных традиций той части общества, которая выросла на ней. Ведь игра может вызывать эмоции, способствовать общению и знакомству людей по всему миру, расширять технический и гуманитарный кругозор, знания в области цифровых технологий.

Прообразом современных компьютерных игр являются игровые автоматы, появившиеся уже в середине 1940–1950-х годов. Знаковым примером таких устройств считается ракетный симулятор (1947, США), созданный Томасом Т. Голдсмитом младшим и Эстлом Рэй Манном, которых вдохновили радарные экраны, над разработкой которых они занимались во время Второй мировой войны. Широкое же распространение видеоигр связано примерно с серединой 1960-х годов, с появлением персональных компьютеров. В 1990-е годы стремительно развивается 3D-графика, а с 2000-х годов появляются первые многопользовательские игры, способствующие массовому открытию компьютерных залов, в которых можно было играть сразу нескольким участникам.

Первоначально видеоигры и компьютерные игры имели четкое разделение (первые, в основном, представлялись в виде отдельных устройств, а вторые, как программные наработки для стационарных компьютеров). Со временем они превратились в синонимы. Компью-

терные игры принято классифицировать по жанрам или по количеству игроков. Существуют многочисленные игровые жанры⁴. К ним относятся:

Action. Суть экшенов отражает их название – в переводе с английского оно означает «действие». Игрок находится в самом эпицентре событий, где все действия зависят от него.

Shooter. Шутеры позволяют игрокам использовать в своих действиях оружие, обычно с целью уничтожить врагов или других реальных игроков в многопользовательских играх. Существуют несколько видов шутеров: от первого лица, когда все события мы наблюдаем от лица главного персонажа (например, Call of Duty, Battlefield, Counter-Strike); от третьего лица типа Fortnite, мы видим и персонажа, и весь окружающий его мир.

Fighting. В Файтингах (Mortal Kombat, UFC, Tekken, Injustice) все действия сосредоточены на боях и игрокам предлагают большой набор игравельных персонажей, каждый из которых отличен своими уникальными способностями или боевым стилем.

Stels-action. Справиться с испытаниями в стелс-экшенах помогает хитрость и точность. Типичными играми данного жанра являются одна из первых серий Metal Gear, а также Dishonored, Thief, Splinter Cell и т. д. Стелс-игры подразумевают скрытный процесс прохождения сюжета.

RPG или ролевые игры связаны часто с открытым миром. В них встречаются средневековые или фэнтезийные сеттинги типа Dragon Age, Skyrim, Dark Souls. Фантастической тематикой обладают также Mass Effect и Fallout⁵.

По количеству игроков компьютерные игры подразделяют на одиночные, рассчитанные на игру в одиночку против компьютера, и многопользовательские с несколькими участниками (обычно до 64) по локальной сети или Интернету. Последние, в свою очередь, подразделяются на оффлайн-игры (спортивные менеджеры, пошаговые стратегии и т. д.) и массовые онлайн-игры. В большинстве таких игр отсутствует одиночная игра (в оффлайн).

Наиболее часто встречающиеся жанры – настольные и ролевые игры (MMORPG). Среди них различают также игры, запускающиеся в браузере и не требующие скачивания и/или установки чего-либо на компьютер. Из обычных многопользовательских игр выделяется жанр MUD – текстовые онлайн-игры⁶.

⁴ GameDev.ru Разработка игр. URL: https://new.vk.com/gamedev_ru (дата обращения 06.04.2020); 4PDA. URL: <http://4pda.ru/forum/index.php?showtopic=376729> (дата обращения: 04.05.2020).

⁵ URL: <https://cubiq.ru/zhanry-kompyuternyh-igr/> (Дата обращения: 22.02.2020).

⁶ Imagesplitter. URL: <http://imagesplitter.net/#> (дата обращения: 05.05.2020).

В игровой индустрии работает большое количество специалистов, занимающиеся не только разработкой видеоигр. В их числе: дизайнеры, художники, аниматоры, тестеры игрового оборудования, игровые программисты, геймдизайнеры и другие. Преобладающая доля на рынке принадлежит крупным производителям, штат работников которых может исчисляться несколькими тысячами человек («Blizzard Entertainment», «Ubisoft», «Electronic Arts», и т.д.). Не менее знамениты такие бренды игровой индустрии, как «Nintendo» («Супер Марио»), «RockstarGames» («GTA»), «BethesdaSoftworks» («The Elder Scrolls», «Fallout»), «Valve Corporation» («Quake», «Dota 2», «Counter-Strike»), «Blizzard» («WarCraft», «StarCraft»)⁷.

Сама разработка видеоигр – долгий процесс, начинающийся с создания концепции игры и заканчивающийся анализом реакции потребителя (геймера) на готовый продукт и исправлением выявленных ошибок в игре. Как правило, выделяют четыре основных этапа: разработка концепции, подготовка производства, производство и постпроизводство (постпродакшн)⁸.

Соприкосновение с музейной средой происходит у посетителя не только через диалог с научным сотрудником, который выступает проводником в увлекательный мир музея, но и через разнообразные виды и формы работы. В последние десятилетия стало нормой вести в музее поиск интерактивных форм и методов, применимых в работе с разными социально-возрастными группами посетителей. В музее видеоигра присутствует уже в качестве готового продукта, по заказу которого команда специалистов ее разрабатывает. По их задумке она должна способствовать «погружению» в культуру и бытовую среду прошлого, настоящего и будущего, связаться с ценностями текущего времени. Для музея же важно, чтобы с помощью игры использовались возможности образовательной музейно-предметной среды, активизировалась познавательная деятельность участников, а не только велся поиск информации в сети Интернета.

По всему миру видеоигры выставляют в музеях на постоянной основе вот уже несколько лет. Одним из первых опытов взаимодействия мира видеоигр и музеев, стал музей компьютерных игр в Берлине. Данный музей является своеобразным «перекрестком развивающихся технологий и ностальгических воспоминаний». Он вбирает в себя огромную коллекцию компьютерных игр со всего мира, которые повествуют об их многолетнем развитии. Ежегодно его посещает до ста тысяч человек из разных стран мира. Каждому посетителю предо-

⁷ URL: <https://sprintinvest.ru/chto-takoe-videoigra-zhanry-istoriya-zavisimost> (Дата обращения: 22.02.2020).

⁸ URL: <https://gdjob.pro/stati/soiskatelyam/etapy-razrabotki-kompyuternykh-igr/> (Дата обращения: 22.02.2020); URL: <https://lenta.ru/articles/2014/09/14/vystavkiigr/> (Дата обращения: 22.02.2020).

ставляется аудио-гид на родном языке и возможность поучаствовать в интерактивном процессе. Музей активно развивает выставочную деятельность. Временные экспозиции побывали в более 30 странах мира⁹.

Основу музейного собрания составляют аутентичные видеоигры. В задачи музейных работников входит их первоначальная атрибуция и научное описание, включающие основные характеристики любой игры, в т.ч. графику и сюжетную линию, аппаратные требования и музыкальное оформление. Одной из первых игр, поступившей в музейные фонды стала компьютерная игра Nimrod, разработанная в 1951 году. Игромены могут познакомиться как с классикой игровой культуры (например, играми «Марио» и «Танки»), так и самыми первыми образцами (например, «Xbox» и «PS»). Кроме игр в музейном собрании и экспозиции можно встретить сопутствующие компьютерному миру атрибуты. В их числе – коллекция всевозможных компьютерных консолей, выпущенных за последние пятьдесят лет («Brown Box») и др.

Наличие разнообразных предметов позволило музею создать интерактивную познавательную экспозицию, в которой представлены основные этапы индустриального развития компьютерных игр. Музей выполняет важную исследовательскую миссию, занимаясь изучением истории компьютерных игр и их воздействием на современный социум, как с положительной стороны в виде появления общественных сетей и форумов, расширения круга знакомств и интересов людей, так и с негативной – в виде «омоложения» насилия и других разнообразных зависимостей. В музейной экспозиции размещено более пятидесяти игр, связанных с определенными техническими инновациями (новыми графическими изображениями, новинками музыки или жанра). Посетители могут увидеть и поиграть в «Pac-Man», яркий и динамичный файтинг «Street Fighter 2», блуждающий «Sonic», первый политический симулятор «Balance of Power» и т. д.¹⁰

В последние годы музеи активно осваивают интернет-пространство. В их числе – Нью-Йоркский музей современного искусства, в котором в зале прикладного дизайна развернута выставка видеоигр. Ее кураторы не побоялись включить в экспозицию игру Dwarf Fortress, известную запутанным интерфейсом и тем, что периодически надо просматривать руководства по ней, размещенное на YouTube¹¹.

Сегодня музеи и индустрия видеоигр ведут поиск общих точек соприкосновения для предоставления потенциальным посетителям возможности пережить яркие игровые моменты, эмоции и впечатления, перенестись в прошлое.

⁹ URL: <https://toberlin.ru/computerspielemuseum/> (Дата обращения: 29.02.2020).

¹⁰ Там же.

¹¹ Видеоигры в музее. URL: https://www.igromania.ru/article/23544/Videoigry_v_muzee.html (дата обращения: 05.05.2020).

Игровой метод не только способствует усвоению музейной информации. Он влияет на развитие таких психических функций человека, как внимание, речь, память, мышление и др., формирует коммуникативные навыки, позитивное отношение к происходящему, сопряженное с получением человеком удовольствия от самой деятельности, что не всегда возможно получить в иных социокультурных учреждениях. По сути дела, игра в условиях музея становится одним из наиболее удачных музейно-образовательных проектов социализации и самореализации личности и одновременно возможностью для расширения круга потенциальных посетителей¹².

Таким образом, игра в музее имеет широкий образовательный и воспитательный характер и является хорошим коммуникативным способом знакомства с музейным материалом, который в большей степени основан на осязательных впечатлениях.

В России видеоигры постепенно превращаются из разряда маргинальных развлечений, которыми они были двадцать лет назад, в явление современной культуры, оказывая на людей и общество в целом огромное влияние, давая возможность одним самореализоваться, другим – выплеснуть свою позитивную или негативную энергию. Современный мир представить без игр теперь практически невозможно, но в музейном пространстве все-таки рассматривать их следует, как произведение искусства и как результат достижения научно-технической мысли.

Один из первых опытов внедрения компьютерных игр в музейную практику связан с Русским музеем. С 2008 года руководство музея начинает выстраивать отношения с современными технологиями. Один из удачных совместных проектов объединил в себе техно-игровой маршрут, посвященный императору Павлу I, профессиональный театр и мультимедиа в музейных залах¹³.

Несколько лет назад был открыт Музей компьютеров и игр, больше известный посетителям, как «Антимузей компьютеров и игр». В музейной экспозиции представлено более шестисот экспонатов, рассказывающих об истории появления компьютеров и видеоигр, как советских ЭВМ, так и множества известных иностранных компьютеров. В музейном собрании есть первые смартфоны Apple и Macintosh, персональные компьютеры IBM, а также телевизионные игровые приставки, многочисленные процессоры, видеокарты, звуковые платы, носители информации, различные устройства. Свою задачу музей

¹² Степанова Е. Ю., Терехова Е. А. Игра как форма музейной коммуникации с детской аудиторией/ Степанова Е.Ю., Терехова Е.А.// Образование и общество. 2018. № 10. С. 29-34.

¹³ Зачем Русскому музею исследовать компьютерные игры? URL: https://rusemuseumvr.ru/data/events/2018/03/zachem_muzeyu_igri/index.php (дата обращения: 05.05.2020).

видит в оживлении истории путем интерактивного взаимодействия с публикой¹⁴.

В другом московском учреждении – «Мультимедиа Арт Музее» – реализуется идея диалога между игроком, машиной и геймдизайнером, когда каждую игру можно «потрогать», «оживить», исходя из принципа: «нет интерактивности – нет игры»¹⁵.

Компьютерным играм в России стали посвящать временные выставки. Одна из них – «Игровая станция МКИ» – работала на площадке ВДНХ и была организована Политехническим музеем и Музеем компьютерных игр. Ее куратор в интервью СМИ отмечал, что «целью выставки, по сути, являлось желание показать зрителю, что компьютерная игра является полноценным синтезом искусств. К ней так же, как и к другим художественным произведениям, делаются эскизы. Композиторы, зачастую очень серьезные, создают музыку, и эта музыка затем нередко играет в концертных залах наряду с классическими произведениями. Особым же родом художников являются программисты, которые все воплощают, зачастую решая весьма творчески сложные задачи. Как в спектакле или кинофильме, здесь есть своеобразный режиссер – руководитель проекта, то есть весь этот сплав, называемый компьютерной игрой, он очень интересен и сложен»¹⁶.

Первые шаги в соединении музейного пространства и видеоигры были сделаны в 2010 году Дарвиновским музеем. На проходившей выставке «Виртуальные марины» создатели компьютерных игр попытались переосмыслить жанр морского пейзажа в эпоху компьютерных технологий¹⁷. Предполагалось, что подобные выставки должны вызвать интерес у зрителя, с одной стороны, сохраняя интерактивность экспозиционного пространства, с другой – предоставляя возможность переосмыслить видеоигру с разных точек зрения.

Таким образом, компьютерные игры заслуживают того, чтобы быть помещенными в музейное пространство, поскольку по своей сути представляют синтез искусств, дающих возможность посетителю погрузиться в особую атмосферу и стать сотворцом компьютерного произведения наравне с его разработчиками. Однако, на наш взгляд, должен быть строгий отбор таких игр. Приоритет – за авторскими играми, настоящими художественными произведениями, а не массовыми блокбастерами. Вместе с ними в фонды музея включатся

¹⁴ Музей и история видеоигр. URL: <https://fishki.net/34988-muzej-i-istorija-vid-eoigr-25-foto--tekst.html> (дата обращения: 05.05.2020).

¹⁵ Видеоигры в музее. URL: https://www.igromania.ru/article/23544/Videogry_v_muзее.html (дата обращения: 05.05.2020).

¹⁶ URL: <http://www.lookatme.ru/mag/live/opinion/205587-video-games-in-museums> (дата обращения: 05.05.2020).

¹⁷ Там же.

вспомогательные материалы, как подготовительные эскизы, музыкальная подборка и др.

Список литературы:

1. **Бойко А. Г.** Современное искусство – это интересно! Опыт интерпретации художественных образов XX века: музейно-педагогическое пособие: музейно-педагогическая программа «Здравствуй, музей: курс «Проблемы современной художественной культуры»/ А.Г. Бойко; ФГУК «Государственный Русский музей», РЦМПидТ, РАО, Сев.-Зап. Отд-е. CD-ROM. СПб.: ГРМ, 2010. 116с.
2. Видеоигры в музее. URL: https://www.igromania.ru/article/23544/Videoigr_v_muze.html (дата обращения: 05.05.2020).
3. **Вундт В.** Проблемы психологии народов/ В. Вундт. М.: Космос, 1918. 48с.
4. **Гросс К.** Душевная жизнь ребенка/ К. Гросс/ Пер. с нем. Киев: Издание Киеского Фребелевского общества, 1916. 242с.
5. Зачем Русскому музею исследовать компьютерные игры? URL: https://ruseumvrm.ru/data/events/2018/03/zachem_muzeju_igri/index.php (дата обращения: 05.05.2020).
6. **Кузнецова Э. В.** Русский музей – учащимся. Методические рекомендации в помощь учителям, классным руководителям школ, ПТУ и техникумов, воспитателям детских домов и школ-интернатов/ Э. В. Кузнецова. Ленинград, 1991. 96с.
7. Музей и история видеоигр. URL: <https://fishki.net/34988-muzej-i-istorija-videoigr-25-foto--tekst.html> (дата обращения: 05.05.2020).
8. Российская педагогическая энциклопедия. Том I./ Глав. ред. В.Г. Панов. Изд-во «Большая Российская энциклопедия». М., 1993. 863с.
9. **Спенсер Г.** Воспитание: умственное, нравственное и физическое/ Г. Спенсер. М., 2003. 363с.
10. **Степанова Е. Ю., Терехова Е. А.** Игра как форма музейной коммуникации с детской аудиторией/ Степанова Е.Ю., Терехова Е.А.// Образование и общество. 2018. № 10. С. 29-34.
11. **Столяров Б. А.** Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб. пособие/ Б.А. Столяров. М.: Высшая школа, 2004. 216с.
12. **Столяров Б. А.** Государственный Русский музей. Детский путеводитель/ А.Б. Столяров. СПб., 1998. 112с. с илл.
13. **Столяров Б. А.** Мир музея: образовательная программа: методические рекомендации/ Б.А. Столяров, Н.Д. Соколова, Т.А. Барышева, О.Р. Лузе, Л.А. Гольякова; науч. рук. Б.А. Столяров; науч. ред. Н.Д. Соколова; Министерство образования и науки РФ, РАО РГПУ им. А.И. Герцена, Министерство культуры РФ, ФГБУК «Государственный Русский музей». СПб.: ГРМ, 2009. 480с.
14. **Фребель Ф.** Воспитание человека/ Ф. Фребель// Педагогические сочинения: В 2-х т./ Под ред. Д.Н. Королькова. 2-е изд. М.: Издание Тихомирова, 1913. Т. I. 359с.
15. **Фрейд З.** По ту сторону принципа удовольствия. Психология масс и анализ человеческого «Я»/ З. Фрейд. М.: «Фолио», 2009. 286с.

16. **Юхневич М. Ю.** Я поведу тебя в музей: Учеб. пособие по музейной педагогике / М.Ю. Юхневич. М., 2001. 223с.
17. Imagesplitter. URL: <http://imagesplitter.net/#> (дата обращения: 05.05.2020).
18. GameDev.ru Разработка игр. URL: https://new.vk.com/gamedev_ru (дата обращения 06.04.2020).
19. 4PDA. URL: <http://4pda.ru/forum/index.php?showtopic=376729> (дата обращения: 04.05.2020).
20. URL: <http://www.lookatme.ru/mag/live/opinion/205587-video-games-in-museums> (дата обращения: 05.05.2020).
21. URL: <https://sprintinvest.ru/chto-takoe-videoigra-zhanry-istoriya-zavisimost> (Дата обращения: 22.02.2020).
22. URL: <https://cubiq.ru/zhanry-kompyuternyh-igr/> (Дата обращения: 22.02.2020).
23. URL:<https://gdjob.pro/stati/soiskatelyam/etapy-razrabotki-kompyuternykh-igr/> (Дата обращения: 22.02.2020).
24. URL: <https://lenta.ru/articles/2014/09/14/vystavkiigr/> (Дата обращения: 22.02.2020).
25. URL: <https://toberlin.ru/computerspielemuseum/> (Дата обращения: 29.02.2020).

Терехова, Е. А., кандидат на филологическите науки, доцент

Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

Ермаков, Р. В., магистър 2 курс

направление на обучение 51.04.04 Музеология и опазване на обекти на природното и културното наследство
Русия, Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Следдипломна и магистърска катедра, Катедра по история и музейно дело

ЗАКОННОСТТА НА ПРОВЕЖДАНЕ НА ФИЛМОВИ СНИМКИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЕКТ, СВЪРЗАН С КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Анотация. Статията разглежда нормативната база на Руската федерация, която определя законността на фото-, кино- и видеозаснемане на територията на обектите на културното наследство.

Ключови думи: музей, алтернативно използване на музея, културно наследство

Терехова Е. А., кандидат филологических наук, доцент

Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

Ермаков Р. В.

магистрант 2 курса по направлению подготовки 51.04.04 «Музеология и охрана объектов природного и культурного наследия», Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», отдел аспирантуры и магистратуры, кафедра истории и музейного дела

ПРАВОМЕРНОСТЬ ПРОВЕДЕНИЯ КИНОСЪЕМОК НА ТЕРРИТОРИИ ОБЪЕКТА КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Аннотация: в статье рассматривается нормативно-правовая база Российской Федерации, определяющая правомерность проведения фото-, кино- и видеосъемок на территории объектов культурного наследия.

Ключевые слова: музей, альтернативное использование музея, объект культурного наследия.

Terekhova E. A.

candidate of philological Sciences, associate Professor of history and museums Orel state Institute of culture»

Ermakov R. V.

2st year master's student of 51.04.04 Museology and protection of natural and cultural heritage sites, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Department of postgraduate and master's studies, Department of History and Museology

THE LEGALITY OF CARRYING OUT OF FILMING ON SITE CULTURAL HERITAGE

Abstract:the article considers the legal framework of the Russian Federation that determines the legality of photo, film and video filming on the territory of cultural heritage sites.

Key words: museum, alternative use of a Museum, cultural heritage site.

В современном мире музей имеет неопределимое значение в сохранении культурного и духовного наследия человечества. Несмотря на век стремительно развивающихся информационных технологий он остаётся неизменно востребованным. Как справедливо отметила Э.А. Шулепова, «музеи всех профилей были и остаются базой для изучения и осмысления истории Отечества и его культуры». Исследовательница особо подчеркнула, что музеи становятся актуальными и востребованными именно в настоящее время, поскольку музей – это «прежде всего – социальный институт, формирующий отношение человека к окружающему миру и способствующий его адаптации в этом мире».

По мнению специалиста, музею принадлежит одна из ключевых позиций в духовной структуре общества¹.

В 2007 году в Уставе Международного совета музеев (ICOM) музею было дано следующее определение: «Музей является постоянным некоммерческим учреждением, служащим делу общества и его развития, доступным широкой публике, занимающимся приобретением, хранением, исследованием, популяризацией и экспонированием материального и нематериального наследия человечества и его окружения в целях образования, изучения, а также удовлетворения духовных потребностей»². Согласно новому, неофициальному определению термина «музей» ICOM, «музеи – это демократизирующие, инклюзивные и полифонические пространства, созданные для критического осмысления и обсуждения прошлого и будущего. <...>Их деятельность основана на принципах партиципации и прозрачности и строится вокруг активного сотрудничества с различными сообществами»³.

В связи с этим происходит расширение функций музея, то есть он выступает не только в качестве учреждения, занимающегося приобретением, хранением и исследованием, но и может предоставлять своё пространство в качестве альтернативного использования, например, для киносъёмки. Будучи связующим звеном современной и ушедшей эпохи, музей позволяет органично сочетать историю и кинематографию. В.М. Грусман отметил: «особое значение сегодня приобретают историко-мемориальные, краеведческие, естественно-научные, литературные музеи, которые обладают способностью «оживить» время, приблизить исторические события или явления к духовной жизни современного общества»⁴. Однако следует учитывать, что музей является объектом культурного наследия, поэтому при использовании его территории в качестве альтернативного пространства, следует помнить о безопасности и сохранности мемориальных объектов.

¹ Музееведческая мысль в России XVIII-XX веков: Сборник документов и материалов/ Коллектив авторов – «Этерна», 2010, с. 6.

² Ключевые термины музеологии. [Электронный ресурс] // ICOM. brochure.2012.05.indd48: [сайт]. [2012]. URL: <http://icom-russia.com/upload/iblock/532/5323743f731b222714f20ba0205ec238.pdf> (дата обращения: 12.12.19).

³ ICOM: [сайт]. URL: <https://icom.museum/en/news/icom-announces-the-alternative-museum-definition-that-will-be-subject-to-a-vote/> (дата обращения: 12.12.19).

⁴ Грусман В. М. Становление и развитие социально-культурных функций российских музеев. :Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 : СПб., 2001 186 с. РГБ ОД, 61:02-13/144-7. [Электронный ресурс] Диссертации России [сайт] URL: <http://www.dslib.net/kult-prosvet/stanovlenie-i-razvitie-socialno-kulturnyh-funkcij-rossijskih-muzeev.html>(дата обращения: 21.12.20).

Федеральный закон от 25.06.2002 N 73-ФЗ объектам культурного наследия относят «объекты недвижимого имущества (включая объекты археологического наследия) и иные объекты с исторически связанными с ними территориями, произведениями живописи, скульптуры, декоративно-прикладного искусства, объектами науки и техники и иными предметами материальной культуры, возникшие в результате исторических событий, представляющие собой ценность с точки зрения истории, археологии, архитектуры, градостроительства, искусства, науки и техники, эстетики, этнологии или антропологии, социальной культуры и являющиеся свидетельством эпох и цивилизаций, подлинными источниками информации о зарождении и развитии культуры»⁵.

На территории, где предполагается проведение фото-, кино- и видеосъёмки, необходимо соблюдать все меры по сохранению объекта культурного наследия как исторического памятника. Под охраной памятников понимаются «действия, направленные на физическое сохранение объекта культурного наследия, их юридическая защита как материальной и культурной ценности, а также защита от неблагоприятной внешней среды»⁶.

В 1986 году Приказом Минкультуры СССР от 13 мая № 203 установлено, что при определении характера использования памятника следует руководствоваться требованиями, которые способны обеспечить «сохранение планировочной, объёмно-пространственной структуры, инженерно-конструктивных особенностей, декоративной отделки и убранства фасадов и интерьеров памятника; сохранение территории памятника, природного и историко-культурного ландшафта; возможность соблюдения необходимых требований эксплуатации памятника при условии обязательного сохранения всех его подлинных художественных и конструктивных элементов, соблюдение технических условий эксплуатации и содержания»⁷.

В свете рассматриваемой нами темы определим понятиям «киносъёмка», «организатор кино- и видеосъёмки», «объект проведения

⁵ Федеральный закон от 25.06.2002 N 73-ФЗ (ред. от 18.07.2019) "Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации" [Электронный ресурс] Консультант плюс[сайт] URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37318/8aa9478dba49e6a5c251a3332d51e78e4839a9d8/ (дата обращения 15.12.19).

⁶ Кулемзин А. М. Методика сохранения и использования памятников истории и культуры: учебное пособие для вузов/ Кемерово. КеМГУКИ, 2009. [Электронный ресурс]: http://biblioclub.ru/index.php?page=book_view_red&book_id=228105 (дата обращения 27.04.2020).

⁷ Приказ Минкультуры СССР от 13.05.1986 №203. [Электронный ресурс]: Консультант плюс [сайт] URL http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_91282/ (Дата обращения 18.01.20).

кино- и видеосъемок». «Киносъемка – мероприятие, проводимое в коммерческих и некоммерческих целях, представляющее собой художественно-творческий и одновременно производственно-технический процесс съемки объектов с участием актёров, операторов, художников, звукооператоров, их ассистентов и помощников, монтажёров, осуществляемый под руководством режиссёра-постановщика с использованием кинооборудования, направленное на создание фильма»⁸. Организатор киносъемок определяется как «юридические или физические лица, являющиеся инициаторами фото-, кино- и видеосъемок и осуществляющие организационное, финансовое и иное обеспечение его проведения»⁹.

Для некоторых объектов культурного наследия заранее предусмотрены условия проведения кино- фото или видеосъемок на их территории. Так в «Приложении к приказу Министерства культуры Республики Крым от «18» ноября 2015 года № 390» сказано, что «в случае проведения съемки на территории объекта культурного наследия (памятников истории и культуры), в зонах охраны объектов культурного наследия (памятника истории и культуры) или в иных зонах с особыми условиями использования территорий, а также в случае, если при проведении кино- или видеосъемки, количество участников которой составляет более 50 человек, предполагается использование пиротехнических эффектов и/или каскадерских трюков – заявка подается не позднее чем за 45 рабочих дней до предполагаемой даты проведения кино- или видеосъемки»¹⁰.

В Музее-заповеднике «Ростовский кремль» приказом № 304 от 4.09.2019 также утверждены правила фото-видео- киносъемки. В частности, в пункте 2.9 оговорены условия, при которых производится съемка с участием музейных предметов. Документ ссылается на Федеральный закон от 26.05.1996 № 54-ФЗ «О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации», «Положение о Музейном фонде Российской Федерации», утвержденное приказом Минкультуры России от 15.01.2019 №17, а также на «Инструкцию по учету и хранению музейных ценностей, находящихся в государствен-

⁸ Приложение к приказу Министерства культуры Республики Крым от «18» ноября 2015 г. № 390.

[Электронный ресурс] URL: https://mkult.rk.gov.ru/file/tipovoy_poryadok_rassmotreniya_i_soglasovaniya_obrascheniy_o_provedenii_foto_kino_videosyemok.pdf (дата обращения 15.12.19)

⁹ Там же.

¹⁰ Приложение к приказу Министерства культуры Республики Крым от «18» ноября 2015 г. № 390.

[Электронный ресурс] URL: https://mkult.rk.gov.ru/file/tipovoy_poryadok_rassmotreniya_i_soglasovaniya_obrascheniy_o_provedenii_foto_kino_videosyemok.pdf (дата обращения 15.12.19)

ных музеях СССР», утвержденную приказом Министерства культуры СССР от 17.07.1985 № 290¹¹.

Приказ Министерства культуры СССР 17.07.1985 № 290 до сих пор остаётся актуальным. В пунктах 229 и 230 обозначены условия, при которых осуществляется съёмка в музейных помещениях. Необходимо принимать все меры предосторожности по отношению к экспонатам, которые особо чувствительны к изменению температуры. Источники света должны располагаться не ближе 4 метров от экспоната и т. д. В пункте 230 сказано: «Кино- и телесъёмки музейных предметов в плохом состоянии сохранности запрещаются. Теле- и киносъёмки производятся без перемещения и размонтировки экспонатов. Музеи обязаны обеспечить присутствие при киносъёмках, телевизионных передачах и фотографировании опытного электрика, хранителя и реставратора для принятия мер, гарантирующих полную сохранность экспонатов»¹².

Наиболее востребованным для проведения киносъёмок среди музеев является Музей-усадьба «Кусково». Её директор Сергей Авдонин отмечает, что в усадебном дворце хранится подлинная мебель, но съёмочная группа не может пользоваться ей в качестве реквизита. Если актёры должны использовать мебель, то оригинальную выносят, а кинематографисты на её место ставят реквизитную. Для того чтобы понять, какие действия будут происходить в той или иной сцене, руководитель запрашивает у кинематографистов раскадровку ещё на этапе подготовки съёмок. А если в кадре предполагается выстрел или битьё посуды, то этого стараются не допускать. В том числе запрещается использование свечей в целях противопожарной безопасности. За многие годы в усадьбе было отснято множество фильмов от «Здравствуйте, я Ваша тетя» до «Адмирала». Ежегодно в музей поступает около сорока заявок на киносъёмку, но одобрения получают лишь 10–15 из них¹³.

Директор усадьбы «Кусково» вспоминал, как во время съёмок фильма «Ширли-мырли» в сцене бракосочетания героев проходил бал, в котором участвовало около тридцати человек. В целях сохранности паркета актёрам на подошвы наклеивались войлочные стельки. Однако их использовали для актёров, участвовавших на первом плане, поскольку сцена массовая и стелек на всех не хватило. Тогда актёрам были предоставлены музейные тапочки. «На общем плане это не за-

¹¹ <https://www.rostmuseum.ru/upload/iblock/81c/81c2f3ea4b1c9077ef439f6e9d34044f.docx>

¹² <http://mkso.ru/data/File/Muzej/doc/Prikaz-MK-SSSR-17-07-1985-N-290.pdf>

¹³ Как снимать кино в исторической усадьбе. Директор Музея-усадьбы «Кусково» о кинопроцессе и фильмах, снятых в усадьбе. [Электронный ресурс] URL: <https://dtf.ru/cinema/65398-kak-snimat-kino-v-istoricheskoy-usadbe> (дата обращения 9.01.20).

метно, – отмечает Сергей Авдонин, – камера проезжает слишком быстро, но если сделать стоп-кадр, то сразу видно, во что обуты актеры. Некоторые артисты, правда, сопротивлялись и отказывались переобуваться – среди них был исполнитель роли капитана милиции Игорь Угольников. Но в конце концов мы и его заставили надеть тапочки!»¹⁴.

В «Практическом пособии» по сохранности музейных коллекций указаны условия, при которых должна проводиться киносъемка: «Проведение киносъемок в экспозиционных помещениях и запасниках определяются требованиями, предъявляемыми к условиям хранения каждого вида музейных экспонатов с точки зрения допустимых для них уровней освещенности. <...> Методика экспонетрического контроля по освещенности с использованием люксметра должна быть знакома любому профессиональному кинооператору»¹⁵.

Самым необходимым при проведении съемок на территории объекта культурного наследия остаётся соблюдение техники безопасности и мер предосторожности. В случае нанесения повреждений или уничтожения музейных интерьеров, предметов или ландшафта, «организатор съемок возмещает ущерб в сумме, объявленной экспертной комиссией»¹⁶.

Живописность усадеб России, их историческая атмосфера, благоприятствуют постановке фильмов или сцен и оказываются привлекательными для кинематографистов, поскольку являют собой натуральные естественные декорации без необходимости использования компьютерных технологий. Среди усадеб, послуживших декорациями в сценах различных фильмов, Коломенское, Крутицкое подворье, Абрамцево, Кусково, Братцево, Архангельское, Валуево, Ленинские горы, Марфино, Середниково, Шахматово, усадьба Усачёвых-Найдёновых¹⁷.

¹⁴ Там же.

¹⁵ Хранение музейных коллекций. Практическое пособие. Сост. И.П. Горин. Государственный научно-исследовательский институт реставрации. М., 1995, с. 132.

¹⁶ Приложение к приказу Министерства культуры Республики Крым от «18» ноября 2015 г. № 390.[Электронный ресурс]URL:https://mkult.rk.gov.ru/file/tipovoy_poryadok_rassmotreniya_i_soglasovaniya_obrascheniy_o_provedenii_foto_kino_videosyemok.pdf (дата обращения 15.12.19).

¹⁷ Приведём лишь некоторые примеры наиболее известных фильмов, в которых отражены различные усадьбы. В Абрамцево снимали сцены таких фильмов, как «Накануне» (1959, реж. В. Петров), «Солярис» (1972, А. Тарковского), и «Два дня» (2011, реж. А. Смирнова). Усадьба Коломенское известна фильмами «Путёвка в жизнь» (1931, реж. Н. Экк), «Хованщина» (1959, реж. В. Строева), «Достояние республики» (1971, реж. В. Бычков), а также минисериалом «Тени исчезают в полдень» (1971). Усадьба Архангельское послужила антуражем для картин «Анна Каренина» (1967, реж. А. Зархи), «Звезда пленительного счастья»

Самыми богатыми в плане количества отснятых фильмов или сцен являются усадьбы Крутицкое подворье и Кусково¹⁸.

Таким образом, вполне допустимо проведение киносъёмок на территории объекта культурного наследия при условии бережного к нему обращения и соблюдения всех правил безопасности. Русские усадьбы позволяют проникнуть в ушедшую эпоху XVIII-XIX столетий, что помогает кинематографистам без труда воссоздавать неповторимость ушедшего времени. Это делает музей ещё более востребованным в современном обществе.

Список литературы:

1. **Грусман В. М.** Становление и развитие социально-культурных функций российских музеев: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 : СПб., 2001 186 с. РГБ ОД, 61:02-13/144-7. [Электронный ресурс] Диссертации России [сайт] URL: <http://www.dslib.net/kult-prosvet/stanovlenie-i-razvitie-socialno-kulturnyh-funkcij-rossijskih-muzeev.html>
2. **ICOM:** [сайт]. URL: <https://icom.museum/en/news/icom-announces-the-alternative-museum-definition-that-will-be-subject-to-a-vote/>
3. Как снимать кино в исторической усадьбе. Директор Музея-усадьбы «Кусково» о кинопроцессе и фильмах, снятых в усадьбе. [Электронный ресурс] URL: <https://dtf.ru/cinema/65398-kak-snimat-kino-v-istoricheskoy-usadbe>
4. Ключевые термины музеологии. [Электронный ресурс] // ICOM. brochure.2012.05.indd 48: [сайт]. [2012]. URL: <http://icom-russia.com/upload/iblock/532/5323743f731b222714f20ba0205ec238.pdf>
5. **Кулемзин А. М.** Методика сохранения и использования памятников истории и культуры: учебное пособие для вузов/ Кемерово. КемГУКИ, 2009. [Электронный ресурс]: http://biblioclub.ru/index.php?page=book_view_red&book_id=228105
6. Музееведческая мысль в России XVIII-XX веков: Сборник документов и материалов / Коллектив авторов – «Этерна», 2010.
7. Приказ Министерства культуры СССР 17.07.1985 № 290 [Электронный ресурс] URL:<http://mkso.ru/data/File/Muzej/doc/Prikaz-MK-SSSR-17-07-1985-N-290.pdf>

(1975, реж. В. Мотыль), «О бедном гусаре замолвите слово» (1980, реж. Э. Рязанов). В усадьбе «Усачёвых-Найдёновых» снимали «Тот самый Мюнхгаузен» (1979, реж. М. Захаров), «Покровские ворота» (1982, реж. М. Козаков) и др.

¹⁸ Крутицкое подворье известно фильмами «Гори, гори, моя звезда» (1969, реж. А. Митта), «Гардемарины, вперёд!» (1987, реж. С. Дружинина), «Брат-2» (2000, А. Балабанов, «DaunHaus» (2001, реж. Р. Качанова) и др. В усадьбе «Кусково» снимали «Здравствуйте, я ваша тётя» (1975, реж. В. Титов), «Гардемарины, Вперёд» (1987) и «Виват, гардемарины!» (1991) Светланы Дружининой, «Ширли-Мырли» (1995, реж. В. Меньшов).

8. Приказ Министерства культуры СССР от 13.05.1986 №203. [Электронный ресурс]:Консультант плюс [сайт] URL http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_91282/
9. Приложение к приказу Министерства культуры Республики Крым от «18» ноября 2015 г. № 390. [Электронный ресурс] URL:https://mkult.rk.gov.ru/file/tipovoy_poryadok_rassmotreniya_i_soglasovaniya_obrascheniy_o_provedenii_foto_kino_videosyemok.pdf
10. Федеральный закон от 25.06.2002 N 73-ФЗ (ред. от 18.07.2019) „Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации“ [Электронный ресурс] Консультант плюс [сайт] URL:http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37318/8aa9478dba49eba5c251a3332d51e78e4839a9d8/
11. Хранение музейных коллекций. Практическое пособие. Сост. И.П. Горин. Государственный научно-исследовательский институт реставрации. М., 1995.

Тишина, Ю. В.

научен сътрудник в Дома на Т.Н. Грановского, преподавател, Русия, гр. Орел, ФДБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

Олейникова, А. В., бакалавър 2 курс

Русия, гр. Орел ФДБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по художествено творчество, Катедра теории и истории на народната художествена култура

ТРАДИЦИИ НА СЪБИРАНЕТО НА ПРОДУКТИ ОТ ПОРЦЕЛАН В РУСИЯ

Анотация: Порцеланът е основният представител на фината керамика. Периодът на първите частни фабрики за порцелан в Русия датира от 60-те и 70-те години на XVIII век. Оттогава тя е неразделна част от руската култура. Тази статия обсъжда етапите на развитие и традицията за събиране на порцелан.

Ключови думи: порцелан, история, колекциониране, традиции, изкуство

Тишина Ю. В.

научный сотрудник Дома Т.Н. Грановского, преподаватель, Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

Олейникова А. В.

бакалавр 2 курса по направлению подготовки 51.03.02 «Народная художественная культура»
Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет художественного творчества, кафедра теории и истории народной художественной культуры

ТРАДИЦИИ КОЛЛЕКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ФАРФОРА В РОССИИ

Аннотация: Фарфор – основной представитель тонкой керамики. Период возникновения в России первых частных фарфоровых заводов относится к 60-70м годам XVIII века. С тех пор он является неотъемлемой частью культуры России. В данной статье рассматриваются этапы развития и традиции коллекционирования произведений фарфора.

Ключевые слова: фарфор, история, коллекционирование, традиции, искусство.

Tishina Yu. V.

researcher at the T. N. Granovsky house, teacher, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications, Department of History and Museology

Oleinikova A. V.

bachelor of 2 course, Russia, Orel Orel state Institute of culture, Faculty of artistic creativity, Department „Theory and history of folk art culture», Replicas and new models in modern porcelain

TRADITIONS OF COLLECTING PORCELAIN PRODUCTS IN RUSSIA

Annotation: Porcelain is the main representative of fine ceramics. The period of the first private porcelain factories in Russia dates back to the 60-70s of the XVIII century. Since then, it has been an integral part of Russian culture. This article discusses the stages of development and the tradition of collecting porcelain.

Key words: porcelain, history, collecting, traditions, art.

Традиция коллекционирования фарфора в России имеет длительную историю. Считается, что мода на фарфор была введена Петром I, первым русским коллекционером в западном смысле этого слова. Зарубежные путешествия молодого царя Петра Алексеевича дали ему возможность более тесно познакомиться с европейской культурой собирательства. Именно в этот период им закладываются основы нескольких художественных и естественнонаучных коллекций, что было результатом научных, эстетических предпочтений владельца. В петровских коллекциях преобладали произведения живописи, скульп-

птуры, и, что важно, фарфор и дельфтский фаянс¹. В документах Великого посольства, официальной дипломатической делегации, упоминается первая покупка фарфора, сделанная Петром. В конце ноября – начале декабря 1697 года на Ост-Индском дворе была куплена фарфоровая посуда. В Голландии фарфоровые изделия для императора закупал и его сподвижник – Ф. Головин².

Интерес к фарфору в это период вполне очевиден. В начале XVIII века в Европе получил широкое распространение стиль «шинуазри». Увлечение «китайщиной» было повсеместно. Китайский фарфор ввозился в Европу массово, но по себестоимости, с учетом транспортировки и дорожных опасностей, был достаточно дорогим. Поэтому в быту его не использовали, а только выставляли на всеобщее обозрение в своеобразных «китайских» галереях, как подтверждение социального статуса его владельца³.

После посещения в 1712 году резиденции короля Пруссии в Ораниенбурге, где находились две комнаты в «китайском стиле», по указу Петра I был создан «Лаковый кабинет» в загородном дворце Монплезира (музей-заповедник «Петергоф» под Санкт-Петербургом)⁴. В музейной коллекции фарфора в Монплезире сохранился интересный образец – единственный дошедший до наших дней камин той поры, выполненный во время отделки дворца в 1717–1723-х годах, и декорированный стуковой горой с дюжиной подставок под небольшие фарфоровые вазочки и чашечки-бойль. Он до сих пор украшает секретарскую Монплезира⁵.

Тесные заграничные контакты и путешествия Петра I способствовали нарастанию интереса к фарфоровым произведениям и, как следствие, увеличению ввозимого в Россию количества фарфора. Петр I неоднократно выписывал из-за границы фарфор и фаянс для украшения своих дворцов. Причем фарфор заказывал и приобретал не только сам царь, но по его примеру и многочисленные приближенные⁶.

Фарфор в то время был доступен только богатой аристократии. Именно они осуществляли его массовые закупки за рубежом. Китайский фарфор можно было видеть в домах и во дворцах таких петровских сановников, как Ф. Лефорт и Ф.А. Головин. По утверждению Н.В.

¹ Казакова В. В. Коллекционирование предметов ДПИ в России первой четверти XVIII в. // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. 2008. № 3. С.226.

² Гузевич Д. Ю. Великое посольство: рубеж эпох, или начало пути, 1697-1698. СПб.: Изд-во History, 2008. С. 280.

³ Козьякова М. И. История. Культура. Повседневность: Западная Европа: от Античности до XX века. М.: Согласие, 2013. С. 445.

⁴ Суслов В. А. Эрмитаж: история и современность. М.: Искусство, 1990.

⁵ Сиповская Н. В. Фарфор в русском интерьере XVIII века // Декоративное искусство и предметно-пространственная среда. Вестник МГХПА. 2010. №2. С.23.

⁶ Трощинская А. В. Русский фарфор эпохи классицизма. М.: Москва, 2007. С. 34–36.

Сиповской, коллекционером, а не просто приобретателем фарфора был А.Д. Меншиков, который обладал единственным частным в России фарфоровым кабинетом в собственной резиденции в Ораниенбауме, азартно скупив около 2000 фарфоровых вещей. Первым крупным собранием в Москве считалась коллекция князей Черкасских⁷. Своя «фарфоровая коллекция» в начале – середине XVIII века имела в каждом состоятельном доме, а самой грандиозной владел И.Э. Бирон⁸.

Именно в петровское время появляются специальные «художественные» агенты, формировавшие коллекции знатных русских вельмож. К ним принадлежал Г. Брандт, Ю.И. Кологривов (коллекция канцлера А.М. Черкасского), Л. Измайлов (фарфор Петра I и герцога Голштинского). В Россию привозили модные в то время гарнитуры ваз, тарелки и блюда разных размеров, чашечки с блюдами, которые служили, прежде всего, чисто декоративным целям. Мотивы росписи дальневосточного фарфора были стандартными для экспортной китайской и японской продукции того времени – это цветы и птицы, мифологические персонажи (драконы, цилиндры, фениксы), сюжетные композиции – фарфор «с китайскими личинами», т.е. фигурками людей. Были популярны изделия, расписанные в гамме «зеленого» и «розового семейств» или с кобальтовой росписью⁹.

Непременной принадлежностью императорских дворцов китайские предметы стали при царственных особах – Анне Иоанновне и Елизавете Петровне, хотя при последней начали ввозить и немецкий фарфор, главным образом, производства мануфактуры Мейсен. Первое задокументированное поступление мейсенского фарфора в Россию относится к 1728 году. В Дрезденском государственном архиве хранится письмо саксонского министра фон Мантейфеля, адресованное посланнику в Петербурге Лефорту, об отправке шести ящиков с фарфором, предназначавшихся Екатерине I. Среди присланных вещей находились чайно-кофейный сервиз с росписью полихромными сценками из китайской жизни и часы с написанной золотом датой, являющиеся ныне украшением собрания Государственного Эрмитажа¹⁰.

Наибольшей популярностью китайское искусство пользовалось в период правления императрицы Екатерины II, которая, упразднив указом 1762 года государственную монополию в сфере российско-китайских торговых контактов, легализовала частное предпринимательство. Купцам и путешественникам заказы на покупку китайских

⁷ **Арапова Т. Б.** Китайский фарфор в собрании Эрмитажа. Конец XIV – первая треть XVIII в.: каталог выставки. Л.: Аврора, 1977. С.116.

⁸ **Сиповская Н. В.** Фарфор в русском интерьере XVIII века. С.24.

⁹ **Волкова И. В.** Эволюция проникновения китайского фарфора в Россию в XVI – XVIII вв. // Россия и Китай: аспекты взаимодействия: материалы IV международной заочной научно-практической конференции /под ред. Н.Л. Глазачевой, О.В. Залесской. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2013. С. 105.

¹⁰ **Сиповская Н. В.** Фарфор в русском интерьере XVIII века. С.32.

изделий поступали не только от правителей и их ближайшего окружения, но и от менее высокопоставленных семей. Успех посольских поездок в Китай подчас определялся не политическими победами, а выгодными торговыми договорами, обилием привезенных подарков. Этим, в частности, можно объяснить разочарование российского посла С.Л. Владиславича-Рагузинского скромными подарками российской императрице. Согласно реестру, было доставлено 90 отрезков парчи и шелка, а также два ящика посуды: «японского лаку» 13 шкатулок, 12 чашек, 4 блюда, чайник, кроме того, расписанные цветами, драконами белые и цветные фарфоровые чашки, блюда и вазы¹¹.

В 1730-х годы получила распространение практика отбора для императорского двора фарфоровых товаров из числа привезенных торговыми караванами из Китая. Остатки же распродалась на аукционах лицам, которые стремились подражать европейскому образу жизни. С 1750-х годов европейский фарфор начинает вытеснять дальневосточный, что объяснялось большими объемами выпускающей продукции заводами в городах Мейсене и Венеи, а также созданием по всей Европе сети подобных фарфоровых производств¹². Значительную коллекцию предметов и, прежде всего, саксонской пластики, собрал великий князь Петр Федорович. Большею частью она располагалась в Ораниенбауме¹³.

Блестящим достижением елизаветинской эпохи стало открытие состава фарфора выдающимся русским ученым Д.И. Виноградовым, послужившее началом организации фарфорового дела в России. Первые попытки организовать собственное производство фарфора в России предпринимались еще Петром I. Технология изготовления этого материала тщательно скрывалась его создателями, поэтому долгое время разгадать тайну производства не удавалось никому. По указу императрицы Елизаветы Петровны было подписано соглашение об устройстве мануфактуры по производству фарфора в 1744 году. Эта дата стала считаться отправной точкой в истории изготовления «белого золота» в России. К 1760 году Императорский фарфоровый завод или, как его называли, Невская порцелиновая мануфактура (ныне – Императорский фарфоровый завод) стал одним из четырех крупных европейских заводов, производивших фарфор¹⁴. Первоначально все фарфоровые изделия (статуэтки, столовые сервизы, фарфор в виде отдельных предметов посуды) шли только на обеспечение нужд им-

¹¹ **Благодер Ю. Г.** Произведения китайского искусства в дворцовых резиденциях российских правителей XVIII в.// Культурная жизнь Юга России. 2011. № 2(40). С. 7.

¹² **Волкова И. В.** Указ.соч. С. 106.

¹³ **Сиповская Н. В., Гафифуллин Р. Р.** Фарфор Мейсенской мануфактуры из коллекции Петра III// Россия–Германия: Пространство общения. Материалы X Царскосельской научной конференции. СПб., 2004. С. 416–435.

¹⁴ **Суслов В. А.** Указ.соч.

ператорского дворца и в свободную торговлю не поступали. Однако, столовая фарфоровая посуда пользовалась успехом и большим спросом на широком рынке. Данный фактор способствовал развитию частных фарфоровых заводов. Например, 18 января 1766 году в селе Вербилки на Дубне, англичанином Францем Яковлевичем Гарднером был основан первый в России частный фарфоровый завод, на котором были использованы готовые формы от императорских заказов для того, чтобы в продажу поступала менее дорогая, но не менее качественная посуда, сервизы, фарфор для украшения интерьера¹⁵.

XVIII век можно назвать «золотым веком» фарфора. Наиболее известные сегодня музейные коллекции русского фарфора не только превосходят все аналогичные коллекции по своему количеству, но и отличаются необычайной полнотой и высоким художественным уровнем. Большую часть из них составляют предметы, созданные в период расцвета отечественного фарфорового производства (с середины XVIII века до начала XIX века)¹⁶. Восхищенная европейской культурой Екатерина II Великая приглашает в Россию иностранных художников, которые надолго определили стилистику российского искусства, в том числе и изделий порцелиновых мануфактур, на которые, так же, как и на все остальное, распространились веяния художественного стиля «рококо». Английские статуэтки, фарфоровые немецкие сервизы, французские столовые сервизы, костяной фарфор старательно копировались российскими мастерами.

Для развития фарфоровой пластики второй половины XVIII века важной фигурой является Ж.-Д. Рашетт. Француз по происхождению, в 1779 году он был приглашен в Петербург на должность модельмейстера Императорского фарфорового завода. В числе его лучших произведений – замечательные настольные украшения для «Арабескового сервиза», прославляющего в аллегорической форме екатерининское царствование¹⁷. К концу XVIII века на смену рококо приходит классицизм, вытесняя былую самобытность русского фарфора. В моду вошли простота форм и сюжетов. Фарфоровые изделия становятся возможным приобрести и за пределами императорского двора¹⁸. К концу екатерининского правления наметились изменения в отношении фарфора, как объекта коллекционирования: он становится предметом повседневного обихода, его используют для украшения дворцовых интерьеров¹⁹. Яркими образчиками данных тенденций становятся интерьеры Павловска, резиденции великой княгини, а затем –

¹⁵ Козьякова М. И. Указ.соч.

¹⁶ Шадрина А. В. Фарфоровая кукла в музейных коллекциях русского фарфора// Сборник конференций НИЦ Социосфера. Прага: Изд-во «VedecovydavatelstvecentrumSociosfera-CZ s.r.o.», 2014. № 21. С. 28.

¹⁷ Шадрина А. В. Указ.соч. С. 29.

¹⁸ Суслов В. А. Указ.соч.

¹⁹ Волкова И. В. Указ.соч. С. 107.

императрицы Марии Федоровны, Гатчины, Михайловского замка, любимых мест проживания Павла I и его супруги²⁰.

Таким образом, к началу XIX века отношение к фарфору и коллекционированию полностью меняется. Фарфор окончательно перестает быть экзотической диковиной, броским штрихом, добавляющего разнообразия убранству, стилистической доминантой, свидетельством личных пристрастий или императорского статуса владельца. Новый этап развития традиции коллекционирования фарфора начнется только в конце XIX века и будет связан с появлением фарфоровой промышленной династии Кузнецовых и меценатской деятельностью русских купцов, например братьев Щукиных.

Список литературы:

1. **Арапова Т. Б.** Китайский фарфор в собрании Эрмитажа. Конец XIV – первая треть XVIII в.: каталог выставки. Л.: Аврора, 1977.
2. **Благодер Ю. Г.** Произведения китайского искусства в дворцовых резиденциях российских правителей XVIII в.// Культурная жизнь Юга России. 2011. № 2 (40). С. 5-8.
3. **Волкова И. В.** Эволюция проникновения китайского фарфора в Россию в XVI – XVIII вв.// Россия и Китай: аспекты взаимодействия: материалы IV международной заочной научно-практической конференции /под ред. Н.Л. Глазачевой, О.В. Залесской. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2013. С. 102-107.
4. **Гузевич Д. Ю.** Великое посольство: рубеж эпох, или начало пути, 1697-1698. СПб.: Изд-во History, 2008.
5. **Казакова В. В.** Коллекционирование предметов ДПИ в России первой четверти XVIII в.// Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. 2008. № 3. С.223-228.
6. **Козьякова М. И.** История. Культура. Повседневность: Западная Европа: от Античности до XX века. М.: Согласие, 2013.
7. **Сиповская Н. В.** Фарфор в русском интерьере XVIII века// Декоративное искусство и предметно-пространственная среда. Вестник МГХПА. 2010. № 2. С.20-35.
8. **Сиповская Н. В., Гафифуллин Р.Р.** Фарфор Мейсенской мануфактуры из коллекции Петра III// Россия–Германия: Пространство общения. Материалы X Царскосельской научной конференции. СПб., 2004. С. 416–435.
9. **Сулов В. А.** Эрмитаж: история и современность. М.: Искусство, 1990.
10. **Трощинская А. В.** Русский фарфор эпохи классицизма. М.: Москва, 2007.
11. **Шадрина А. В.** Фарфоровая кукла в музейных коллекциях русского фарфора// Сборник конференций НИЦ Социосфера. Прага: Изд-во «Vedeckov udavatelскеcentrumSociosfera-CZ s.r.o.», 2014. №21. С. 27-29.

²⁰ **Сиповская Н. В.** Фарфор в русском интерьере XVIII века. С.30-31.

Чернишова, А. Н.

управителка на Дома на Т. Н. Грановски, преподавател, Русия, гр. Орел, ФДБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по художествено творчество, Катедра теории и истории на народната художествена култура»

Деркач, В. О., бакалавър 2 курс

Русия, гр. Орел, ФДБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по художествено творчество, Катедра по теория и история на народната художествена култура

РЕПЛИКИ И ФАЛШИВИ ИЗДЕЛИЯ ОТ ПОРЦЕЛАН

Анотация. В момента проблемът с фалшификатите и репликите на порцелановите продукти е доста актуален. Статията разглежда отличителните черти на античните и съвременните порцеланови изделия, процеса на производство на модерен порцелан, както и начините, по които е възможно да се разграничи реплика от оригинала.

Ключови думи: порцеланови изделия, колекционери, копия, копия, модерен порцелан

Чернышёва А. Н.

заведующая Домом Т.Н. Грановского, преподаватель Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет художественного творчества, кафедра теории и истории народной художественной культуры

Деркач В. О.

бакалавр 2-го курса по направлению подготовки 51.03.02 Народная художественная культура, Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет художественного творчества, кафедра теории и истории народной художественной культуры

РЕПЛИКИ И НОВОДЕЛЫ В СОВРЕМЕННОМ ФАРФОРЕ

Аннотация: В настоящее время проблема подделок и реплик фарфоровых изделий достаточно актуальна. В статье рассматриваются отличительные особенности антикварных и современных фарфоровых изделий, процесс изготовления современного фарфора, а также способы, с помощью которых возможно отличить реплику от оригинала.

Ключевые слова: фарфоровые изделия, коллекционеры, реплики, копии, современный фарфор.

Chernyshova A. N.

head of the house of T. N. Granovsky, teacher, Russia, Orel Orel state Institute of culture, Faculty of artistic creativity, Department „Theory and history of folk art culture»

Derkach V. O.

bachelor of 2 course, Russia, Orel Orel state Institute of culture, Faculty of artistic creativity, Department „Theory and history of folk art culture», Replicas and new models in modern porcelain

REPLICAS AND NEW MODELS IN MODERN PORCELAIN

Abstract: at present, the problem of fakes and replicas of porcelain products is quite relevant. The article discusses the distinctive features of antique and modern porcelain products, the process of making modern porcelain, as well as the ways in which it is possible to distinguish a replica from the original.

Keywords: porcelain products, collectors, replicas, copies, modern porcelain.

Репликация, новодел, имитация, подделка являются феноменами современной культуры, вызывающие большие споры как в научной среде, так и среди любителей-коллекционеров. Понятие новодела для многих коллекционеров может соотноситься с критерием подлинности и рассматривается как эффект новизны, итог удачного обновления, связанный с процедурой сохранения традиций изготовления ценных фарфоровых изделий. В данном контексте новое соотносит-

ся с обновленным, свежим, ухоженным¹. В научной среде «новодел» трактуется двояко: как повторение оригинала и как вторичная по художественному качеству характеристик копия. Однако в научных исследованиях можно встретить иные термины, обозначающие процесс «воспроизведения» и «повторения», которые разнятся между собой по ряду признаков: «авторская копия, авторское повторение, воссоздание, имитация, макет, макет в натуральную величину, мистификация, клон, копия, пародия, пастиш, подделка, поновление, реконструкция, ремонт, реплика, репродукция, реставрация, рецепция, стилизация, фальсификация, фальшивка»².

По сути дела, «новодел» представляет собой воспроизведение деталей, стилизацию специфических мотивов, «индивидуальных» черт произведения, точно воссозданного или созданного заново, но под видом давно существующего³. Вместе с тем феномен воспроизведения «старого» неодинаков, а включает множественные случаи, отличающиеся в зависимости от принадлежности к тому или иному виду искусства: то, что в одних ситуациях является копией, в других – реконструкцией и репликой. Как подчеркивают исследователи И.В. Леонов и О.В. Прокуденкова, движущей силой изменений (от оригинала к копии) является время, которое неизбежно делит произведения культуры на старые и новые⁴.

В данной статье мы используем два термина: «новодел» и «реплика». Под новоделом нами понимается копирование оригинального изделия, выдаваемого за старое, подделка. Под репликой – повторение изделия первоначальным изготовителем, сохранение старых методов и техник производства и обозначения предмета как нового.

В последние годы рынок фарфоровых изделий все больше наполняется новоделами и репликами. Если раньше новоделы бросались в глаза своим низким качеством, то сейчас делаются копии, которые может выявить только настоящий профессионал. Хорошая роспись, правильные клейма, размеры, практически, стопроцентное совпадение. И все же специалисты, коллекционеры, как правило, сразу выявляют их и понимают, что, например, перед ними не творение Императорского фарфорового завода (далее – ИФЗ) или Дулевского фарфорового

¹ **Леонов И. В., Прокуденкова О. В.** Новодел как форма воспроизведения старины в современной культуре // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. 2018. № 1(34). С.145

² **Мухин А. С.** Феномен репликации в терминологии наук о культуре // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. 2019. № 3(40). С.80,81

³ **Леонов И. В., Прокуденкова О. В.** «Новодел» в практике сохранения культурного наследия: границы применения // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. 2017. № 4(33). С.38

⁴ Там же. С.36

завода, а хорошо сделанная современная подделка. Если фарфоровая статуэтка выполнена посредственно, то она выдаст себя сразу после беглого осмотра, прежде всего, некачественной росписью⁵.

Для выявления хороших имитаций, искусствоведы и работники музеев разработали ряд правил, методик, рекомендаций по установлению подлинности фарфоровых изделий.

Во-первых, следует всегда, помнить о психологическом барьере, стоящем перед художником, взявшимся за подделку изделия знаменитой мануфактуры. Он не может полностью отделить себя от своего времени. В его работе обязательно скажутся какие-то черты, признаки, приметы того времени, в котором он живет. Какой бы тщательной ни была подготовка к фальсификации, всегда имеется вероятность мелких промахов, вызванных этим психологическим барьером.

Во-вторых, слишком яркий, кричащий, мишурный вид изделия является самым главным сигналом опасности. Необходимо также учитывать цвет, плотность и прозрачность черепка, толщину и консистенцию глазури характерными для той страны, фабрики, периода времени, к которым относят фарфоровое изделие⁶.

*Скульптура «Хлестаков» из серии «Ревизор».
Ленинградский фарфоровый завод.*

*Фарфоровая статуэтка «Унтер Пришибеев».
Чеховские персонажи.
Ленинградский фарфоровый завод*

⁵ Как отличить оригинальную фарфоровую статуэтку от подделки// Антикварный интернет-магазин// Режим доступа – URL: <http://newkomok.ru/library/about-fakes>(дата обращения: 10.05.2020)

⁶ Лавка старины. Антиквариат и коллекционирование// Всё о фарфоре// Режим доступа – URL: <https://www.dvaveka.ru/>(дата обращения: 10.05.2020)

*Фарфоровая статуэтка «Юная балерина».
Ленинградский фарфоровый завод»*

Аналогичная группа маркеров применима и в отношении декора: свойственна ли данной фабрике в рассматриваемое время именно такая палитра красок; характерна ли такая, как на этом изделии, плотность наложения красок на массу или глазурь; так ли выглядела на оригинале поверхность красочного слоя.

*Фарфоровая статуэтка «Девочка с букетом».
Ленинградский фарфоровый завод*

В современном фарфоре практически все работы делаются на заказ и нигде не публикуются. Очень часто стараются повторить императорский фарфор. Однако чтобы скопировать фарфоровый сливочник из сервиза XIX века требуется специальная методика.⁷

Совсем по-другому надо расценивать ситуацию, когда сам завод создает реплику. Современные художники ИФЗ всё чаще обращаются к творчеству своих знаменитых предшественников. Например, скульптор Анна Трофимова восстановила вазу с фигурой орла из знаменитого Гурьевского сервиза⁸. По заказу ИФЗ изготавливает реплики из музейной коллекции XVIII–XX веков. С 2007 года завод начал выпуск повторов знаменитой серии «Народности России», приняв решение о ее продолжении под названием «Народности. Коллекция XXI». 36

⁷ Лавка старины. Антиквариат и коллекционирование// Всё о фарфоре// Режим доступа – URL: <https://www.dvaveka.ru/>(дата обращения: 10.05.2020)

⁸ Фарфоровая классика от императорского завода// Родина. 2009. №3. С. 112

скульптур (из 74) были восстановлены в наше время мастерами ОАО «Императорский фарфоровый завод» А.А. Даниловым, Г.А. Белаш, А.П. Трофимовой, С.В. Плаховым, С.М. Яшниковым, О.М. Грушиной. В 2013 году силами Российского этнографического музея (далее: РЭМ) и музея антропологии и этнографии РАН (Кунсткамера) в здании РЭМ была проведена совместная выставка «Образы народов России», на которой фарфоровые статуэтки были выставлены рядом с оригинальными костюмами, послужившими для них образцами, либо с их аналогами из собрания этих музеев.

Ваза с фигурой орла. Гурьевский сервиз. Ленинградский фарфоровый завод.

Такая форма реплики призвана сохранить культурное наследие. При такой форме воспроизведения посетитель музея испытывает иллюзию восприятия артефакта в его первичном, а значит максимально первозданном, не тронутом времени виде, которое отдаляет его от зрителя, а потому для него он подлинный⁹.

Стоит заметить, что процесс создания реплик значительно сложнее, чем новодела:

- Во-первых, по фотографиям и примерам вытачивается модель на станке, остальные детали вылепливаются из пластилина. В результате специалисты получают литые формы. Для копирования известных произведений искусства из фарфора на производствах создаются художественные лаборатории, где музейные предметы тщательно исследуются. На подобную работу уходит около нескольких месяцев,

⁹ **Леонов И. В.**, Прокуденкова О.В. Новодел как форма воспроизведения старины в современной культуре. С. 145

ведь нужно повторить не только точные параметры, но и состав фарфора из двадцати пяти ингредиентов, причем соотношение их пропорций – это производственная тайна¹⁰.

- Во-вторых, в настоящее время для массового производства используется очищенный фарфор, а для ручной работы стараются вернуться к старым рецептам, когда из шликера частицы металла не удаляли. Главной проблемой всех реплик является их усадка после обжига. При температуре 1300 градусов фарфоровая копия станет меньше ровно на 14% от оригинала.¹¹

- В-третьих, сегодня многие частные художественные мастерские, специализирующиеся на росписи и изготовлении фарфора, на грани исчезновения. Хороших художников по фарфору мало, они загружены работой и не справляются с заказами. В мастерских нет процесса обучения и наставничества молодых начинающих художников, как это было на Ленинградском фарфоровом заводе. Ломоносова и его приемнике ИФЗ. Качество фарфоровых работ, изготовленных в маленьких мастерских, сильно отличается от фарфора крупных заводов-мануфактур. Из-за того, что отсутствует техническая база и круг профессионалов своего дела, изготовление редких и ценных фарфоровых изделий переходит в изготовление ширпотреба.

По большому счёту технологии изготовления современного фарфора не слишком изменились. Глина, масса, отливка, сушка, глазуровка, обжиг, роспись, обжиг. Сократить этот путь не удалось даже с помощью новых технологий. Вместе с тем при изготовлении новоделов над глазурную и подглазурную роспись, как правило, заменяют декором, для массового производства используется очищенный фарфор¹². При изготовлении реплики такие замены не допустимы.

Таким образом, технический прогресс уменьшает сроки производства, но все равно не может противопоставить антикварному фарфору, музейным образцам фарфор такого же качества, хотя и современный фарфор может быть высокохудожественным и элитным, радуя современников мастерством художественного исполнения.

¹⁰ Лавка старины. Антиквариат и коллекционирование// Всё о фарфоре// Режим доступа – URL: <https://www.dvaveka.ru/>(дата обращения: 10.05.2020)

¹¹ Как отличить оригинальную фарфоровую статуэтку от подделки// Антикварный интернет-магазин// Режим доступа – URL: <http://newkomok.ru/library/about-fakes>(дата обращения: 10.05.2020)

¹² Лавка старины. Антиквариат и коллекционирование// Всё о фарфоре// Режим доступа –URL: <https://www.dvaveka.ru/> (дата обращения: 10.05.2020)

Список литературы:

1. В Санкт-Петербурге показывают разные народности России в фарфоре// СеверИнформ: информационно-аналитическое агентство. 25 июня 2013// Режим доступа – URL: <http://www.severinform.ru/?page=newsfull&date=25-06-2013&newsid=188507> (дата обращения: 10.05.2020).
2. Выставка «Образы народов России»// Режим доступа – URL: <https://peterburg2.ru/events/vystavka-obrazy-narodov-rossii-98067.html> (дата обращения: 10.05.2020).
3. Как отличить оригинальную фарфоровую статуэтку от подделки// Антикварный интернет-магазин// Режим доступа – URL: <http://newkomok.ru/library/about-fakes> (дата обращения: 10.05.2020)
4. Лавка старины. Антиквариат и коллекционирование// Всё о фарфоре// Режим доступа –URL: <https://www.dvaveka.ru/> (дата обращения: 10.05.2020)
5. **Леонов И. В., Прокуденкова О. В.** Новодел как форма воспроизведения старины в современной культуре// Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. 2018. № 1(34). С. 145-150.
6. **Леонов И. В., Прокуденкова О. В.** «Новодел» в практике сохранения культурного наследия: границы применения// Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. 2017. № 4(33). С. 81-84.
7. **Мухин А. С.** Феномен репликации в терминологии наук о культуре// Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. 2019. № 3(40). С. 79-86.
8. Фарфоровая классика от императорского завода// Родина. 2009. № 3. С. 112-113.

*Иллюстрации в доклада са взети от
<https://yandex.ru/images/search>*

Шикова, Л. И., старши преподавател

Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

Калгушкин, М. И., бакалавър 4 курс

направление на обучение 51.03.04 Музеология и опазване на обекти на природното и културното наследство, Русия, гр. Орел, ФГБОУ ВО „Орловски държавен институт за култура“, Факултет по документални комуникации, Катедра по история и музейно дело

МАЙСТОРСКИЯТ КЛАС КАТО ИНОВАТИВНА ФОРМА НА МУЗЕЙНА РАБОТА

Анотация. Музеите отдавна се считат за институции, които събират, съхраняват и изучават културното наследство. Работата с публиката също заема важно място в живота на музея. В момента музеят се нуждае от нов подход към посетителя. В този случай на помощ идват интерактивни форми на работа, които помагат на госта да направи посещението си в музея завладяващо и празнично. Една от многобройните форми на образователна дейност е майсторският клас. Тази статия обсъжда приложението на майсторския клас в изложбеното пространство на музея и неговите характеристики.

Ключови думи: музей, майсторски клас, посетител, образователни дейности, интерактивни форми на работа

Шикова Л. И., старший преподаватель

Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

Калгушкин М. И.

бакалавр 4-го курса, направление подготовки 51.03.04 Музеология и охрана объектов природного и культурного наследия, Россия, г. Орел, ФГБОУ ВО «Орловский государственный институт культуры», факультет документных коммуникаций, кафедра истории и музейного дела

МАСТЕР-КЛАСС КАК ИННОВАЦИОННАЯ ФОРМА МУЗЕЙНОЙ РАБОТЫ

Аннотация: Музеи издавна считались учреждениями, занимающимися сбором, сохранением и изучением культурного наследия. Работа с аудиторией занимала важное место в жизни музея. В настоящее время музей нуждается в новом подходе к посетителю. В этом случае на помощь приходят интерактивные формы работы, которые помогают гостю сделать свое посещение музея увлекательным и праздничным. Одной из этих многочисленных форм образовательной деятельности является мастер-класс. Данная статья рассматривает применение мастер-класса в экспозиционном пространстве музея и его особенности.

Ключевые слова: музей, мастер-класс, посетитель, образовательная деятельность, интерактивные формы работы.

Shikova L. I.

senior lecturer, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications, Department of History and Museology

Kalgushkin M. I.

1st year bachelor of 51.03.04 Museology and protection of natural and cultural heritage sites, Russia, Orel, Orel State Institute of Culture, Faculty of Document Communications, Department of History and Museology

MASTER CLASS AS AN INNOVATIVE FORM OF MUSEUM WORK

Abstract: Museums have long been considered institutions that collect, preserve and study cultural heritage. Work with the audience also occupied an important place in the life of the museum. Currently, the museum needs a new approach to the visitor. In this case, interactive forms of work come to the rescue, which help the guest make their visit to the museum fascinating and festive. One of these many forms of educational activity is a master class. This article discusses the application of the master class in the exhibition space of the museum and its features.

Key words: museum, master class, visitor, educational activities, interactive forms of work.

В образовательной практике достаточно активно используют опыт декоративно-прикладного творчества, поскольку ручной художественный труд является необходимым элементом нравственного и эстетического воспитания разных поколений людей. Мастер, сохраняя традиции народной культуры, передает своим ученикам и зрителям лучшие технологические и художественные ценности, используя накопленный опыт прошлого и плоды современного искусства. Подобное становится возможным только при использовании оригинальных, наиболее эффективных образовательных методик и технологий, позволяющих за короткий промежуток времени, освоить значительный объем информации и, самое главное, научиться применять ее на практике.

Важное место в данном процессе отводится такой форме позитивного опыта, как мастер-класс, которому свойственна самобытная философия выстраивания созидательных отношений, необычная организация творческого процесса обучения, технологически отточенные модели наиболее благоприятного планирования учебных занятий, содержательный, многомерный анализ качества полученных воспитательно-образовательных результатов.

Музей, галерея или любое другое выставочное пространство являются идеальной площадкой для проведения образовательных, творческих, театрализованных мастер-классов и позволяет донести до участников мероприятия необходимую информацию с помощью объединения музейного пространства с элементами искусства разных направлений.

Итак, мастер-класс – эффективный приём передачи опыта обучения и воспитания в рамках работы музея и одновременно оригинальный способ организации культурно-образовательной деятельности музея при участии мастера, иницирующего поисковый, творческий, самостоятельный характер деятельности участников. По сути дела, речь идет об инновационной форме работы музея, предполагающей переход музея на новые методики, широкое использование информационных и коммуникационных технологий, постоянное повышение профессиональных качеств работников музея и ведущих мастер-классов.

Особенности мастер-класса, проводимого в экспозиционном пространстве музея, заключаются в создании условий для включения участников в активную деятельность, осуществление самостоятельной работы в малых группах. Все вместе взятое способствует обмену мнениями между его участниками, постановке проблемной задачи и решению ее через проигрывание различных ситуаций, формирование взаимодействия, сотрудничества, сотворчества, совместного поиска, определение логической связи мастер-класса с тематикой экспози-

ции, использование приемов, раскрывающих творческий потенциал как мастера, так и участников, а также применению информативных данных о памятниках культуры и искусства.

Основное преимущество мастер-класса сводится к уникальному сочетанию короткой теоретической части и индивидуальной работы, направленных на приобретение и закрепление практических знаний и навыков. В технологии проведения важно не сообщать и осваивать информацию, а передать продуктивные способы работы, приемы, методики или технологии посетителям. Такой подход способствует формированию мотивации к самообучению, самосовершенствованию, саморазвитию заинтересованных лиц и предопределяет позитивный результат проведения мастер-класса в музейном пространстве¹.

Существуют определенные требования к организации и проведению мастер-класса в музее:

- Во-первых, мастер-класс демонстрирует конкретный методический прием или методику преподавания, технологию обучения и воспитания, что, в свою очередь, предполагает наличие заданий, направленных для решения поставленной образовательной проблемы. Внутри каждого задания участники абсолютно свободны: им необходимо осуществить выбор пути исследования, выбор средств для достижения цели, выбор темпа работы.

- Во-вторых, мастер-класс следует начать с актуализации знаний каждого участника по предлагаемой проблеме, дополнив их знаниями других.

- В-третьих, необходима логическая связь тематики мастер-класса и экспозиции музея².

В России накоплен довольно большой опыт по проведению мастер-классов в музейных экспозициях. Например, захватывающее путешествие во времени подготовил Владимиро-Суздальский музей-заповедник. На мастер-классе «Уроки земской школы» можно посидеть за старинной партой XIX века, обмакивая перо в чернила, и постигнуть искусство каллиграфии, узнать секреты старинного алфавита, посоревноваться в знании русских загадок и поговорок, устроить инсценировку русской народной сказки. Учат в Суздале и работать с традиционным для русского рукоделия материалом - лыком. Помимо этого, можно освоить технику изготовления тряпичной куклы-«скрутки», сделать своими руками «девичий» оберег – принадлежность старин-

¹ **Березина И. В.** Мастер-класс как современная форма методической работы [Электронный ресурс] – URL: <https://urok.1sept.ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/531889/> (дата обращения: 29.04.2020).

² **Крылова В.А.** Технология проведения мастер-класса [Электронный ресурс] – URL: <https://nsportal.ru/kultura/sotsialno-kulturnaya-deyatelnost/library/2015/03/07/tekhnologiya-provedeniya-master-klassa> (дата обращения: 29.04.2020).

ного обряда «кумления», а также куклу на исполнение девичьих желаний или изготовить куклу-мешочек для целебных трав, для защиты от темных сил³.

В мастерской Музея русского импрессионизма проходят мастер-классы по ботанической акварели. Неопытные художники учатся писать цветы с натуры: хризантемы, тюльпаны и розы. Из разнообразных живых цветов составляется композиция на бумаге, применяются акварельные техники по-сухому, по-сырому, и многослойная живопись. Мастер поможет разобраться в цветовых сочетаниях акварели, покажет, как делать заливки, растяжки и лессировки, а также научит определять правильный баланс воды и краски⁴.

В рамках IV фестиваля детских музейных программ «Онфим собирает друзей», объединившего представителей десятков музеев и культурно-образовательных центров со всей России для обмена опытом, прошла серия мастер-классов. В 2019 году в нем приняли участие специалисты из Москвы, Санкт-Петербурга, Мурманска, Архангельска, Вологды, Тулы, Брянска, Нижнего Новгорода, Калининграда, Республики Коми, Южного Урала и Новгородской области. Брянский областной художественный музейно-выставочный центр представил на площадке интерактивных музейных программ мастер-классы по изготовлению открыток в технике прессованной флористики по мотивам сюжета символа музея – огромного гобелена, иллюстрирующего исторические этапы Брянского края. Также брянские мастера научили участников мастер-класса изготавливать книгу-свиток с иллюстрациями из коллекции музея к сказке П. Ершова «Конёк-горбунок»; показали необычное тиснение по фольге одного из самых известных персонажей – Кота Казанского⁵. В городе Кирове в мае 2019 года в рамках акции «Ночь музеев» в Вятском художественном музее имени братьев Васнецовых проводились мастер-классы студентов Вятского художественного училища им. Рылова по росписи дымковской игрушки, также можно было пообщаться с художником по кружеву Еленой Куприной, а после посетить её мастер-класс⁶.

³ Суздальский кремль: История и достопримечательности [Электронный ресурс] – URL: <https://anashina.com/suzdalskij-kreml/> (дата обращения: 17.05.2020).

⁴ Мастер-класс в музее русского экспрессионизма [Электронный ресурс] – URL: <https://moscow.arttube.ru/event/master-klassy-v-muzee-russkogo-impressionizma/> (дата обращения: 16.05.2020).

⁵ Брянские специалисты дали уникальные мастер-классы на фестивале музейных программ в Новгороде [Электронный ресурс] – URL: <https://gorodbryansk.info/2018/09/novgorod/> (дата обращения: 17.05.2020).

⁶ «Ночь музеев 2019»: Программа мероприятий в Кирове [Электронный ресурс] – URL: <https://vgorodekirove.ru/news/noch-muzeev-2019-programma-meroprijatij-v-kirove> (дата обращения: 17.05.2020.).

В музее эмальерного искусства в Ярославле постоянно проходят мастер-классы по горячей эмали, там участники рисуют картины и кулоны. Каждый участник получает возможность самостоятельно создать картину или кулон под руководством мастера и обжечь их в муфельной печи при температуре до 900°C. В рамках проведения мастер-класса гости бесплатно посещают музей эмальерного искусства и узнают историю возникновения необыкновенной техники «горячая эмаль», знакомятся с произведениями лучших художников России и Европы, познают технологию росписи красками на основе стекла по медной поверхности. Тему создаваемого сюжета картины каждый задает исходя из своих предпочтений. Для выполненной эмали подбирается дизайнерская рамка. Мастер-класс является особенно ценным для тех, кто не умеет или побаивается рисовать, так как картины из горячей эмали практически невозможно испортить⁷.

В июне 2018 года в Орловском объединенном государственном литературном музее И.С. Тургенева почти весь месяц проходили мастер-классы для детей младшего школьного возраста. На этих мероприятиях в качестве мастеров были студенты-музеологи Орловского государственного института культуры. Например, на одном из мастер-классов после непродолжительного образовательного театрализованного представления школьники с помощью студентов самостоятельно изготовили куклы-обереги из бумаги. Им представилась возможность решить, как будет выглядеть их поделка с помощью чего будет изготовлена. Заранее были подготовлены необходимые материалы: фломастеры, разноцветные резинки и т. п. После занятий ребята забрали получившиеся куклы-обереги с собой.

Стоит отметить, что опыт проведения мастер-классов в музейных экспозициях есть и за рубежом. Таким образом, мастер-классы используются в различных направлениях музейно-образовательной деятельности, что позволяет их рассматривать, как одну из форм взаимодействия, связанную с получением и обменом опытом, донесением до посетителей методической информации и практических наработок. Работа музея с посетителями характеризуется высоким коммуникационным потенциалом. Музейная инициативность направлена на повышение эффективности восприятия музейного наследия, в этом и заключается инновационность данной музейной формы.

⁷ Международный творческий центр «Эмалис» [Электронный ресурс] – URL: <https://emalis.org> (дата обращения: 17.05.2020).

Список литературы:

1. **Бакушинский А. В.** Художественное творчество и воспитание. М.: Новая Москва, 1925. 240 с.
2. **Березина И. В.** Мастер-класс как современная форма методической работы [Электронный ресурс] – URL: <https://urok.1sept.ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/531889/> (дата обращения: 29.04.2020).
3. Брянские специалисты дали уникальные мастер-классы на фестивале музейных программ в Новгороде [Электронный ресурс] – URL: <https://gorodbryansk.info/2018/09/novgorod/> (дата обращения: 17.05.2020).
4. **Крылова В. А.** Технология проведения мастер-класса [Электронный ресурс] – URL: <https://nsportal.ru/kultura/sotsialno-kulturnaya-deyatelnost/library/2015/03/07/tekhnologiya-provedeniya-master-klassa> (дата обращения: 29.04.2020).
5. **Лихтварк А.** Музеи как образовательные и воспитательные учреждения // Образовательные и воспитательные задачи современного музея/ Под ред. Л.Г. Оршанского. СПб. 1914.
6. Мастер-класс в музее русского экспрессионизма [Электронный ресурс] – URL: <https://moscow.arttube.ru/event/master-klassy-v-muzee-russkogo-impressionizma/> (дата обращения: 16.05.2020).
7. Международный творческий центр «Эмалис» [Электронный ресурс] – URL: <https://emalis.org> (дата обращения: 17.05.2020).
8. «Ночь музеев 2019»: Программа мероприятий в Кирове [Электронный ресурс] – URL: <https://vgorodekirove.ru/news/noch-muzeev-2019-programma-meroprijatij-v-kirove> (дата обращения: 17.05.2020).
9. **Салтанова М. В.** Игровые стратегии музея современного искусства // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. 2009. № 101. С.252-258.
10. Суздальский кремль: История и достопримечательности [Электронный ресурс] – URL: <https://anashina.com/suzdalskij-kreml/> (дата обращения: 17.05.2020).
11. **Столяров Б. А.** Музейная педагогика. История, теория, практика/ Б. А. Столяров. М.: Высш. шк., 2004. 216 с.
12. **Юренева Т. Ю.** Музееведение: Учебник для высшей школы. 2-е изд. М.: Академический Проект, 2004. 560 с.
13. **Юхневич, М. Ю.** Я поведу тебя в музей: учеб. пособие по музейной педагогике / М. Ю. Юхневич. М.: 2001. 223 с.

Архиви, библиотеки, музеи в интерактивния свят

Сборник с доклади

Българска
Първо издание

Съставители
Елена Степанова, Ели Попова

Отговорен редактор
Ели Попова
Редактор на текстовете на руски език
Елена Степанова
Оформление на корицата
Антонина Георгиева

Формат 70x100/16

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
www.unipress.bg